

e-ISSN: 2792-016X

İRÜ

İSTANBUL
RUMELİ
ÜNİVERSİTESİ

İstanbul Rumeli Üniversitesi SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Istanbul Rumeli University Journal of Social Sciences

Cilt: 1 | Sayı: 2

2022

**İstanbul Rumeli Üniversitesi Küresel
Politikalar Araştırma ve Uygulama
Merkezi**

Yönetim Kurulu Başkanı

Prof. Dr. H. Tamer DODURKA

Yönetim Kurulu Üyesi (Müdür)

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Turan YAMAN

Yönetim Kurulu Üyesi

Prof. Dr. Ali DENİZLİ

Yönetim Kurulu Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım ERBAŞ

Yönetim Kurulu Üyesi

Arş. Gör. Tarkan ÖZTÜRK

Müdür Yardımcısı

Dr. Öğr. Üyesi Sinem YÜKSEL ÇENDEK

Sekreter

Arş. Gör. Hakan OZAN

İnternet Sitesi

<https://rumeli.edu.tr/tr/rupam>

***Istanbul Rumeli University Global Policies
Research and Application Center***

Chairman of the Board

Prof. Dr. H. Tamer DODURKA

Board Member (Manager)

Asst. Prof. Dr. Fatih Turan YAMAN

Board Member

Prof. Dr. Ali DENİZLİ

Board Member

Asst. Prof. Dr. Yıldırım ERBAŞ

Board Member

Res. Asst. Tarkan ÖZTÜRK

Vice Manager

Asst. Prof. Dr. Sinem YÜKSEL ÇENDEK

Secretary

Res. Asst. Hakan OZAN

Website

<https://rumeli.edu.tr/tr/rupam>

**İstanbul Rumeli Üniversitesi Sosyal
Bilimler Dergisi**

***Istanbul Rumeli University Journal of
Social Sciences***

İmtiyaz Sahibi

T.C. İstanbul Rumeli Üniversitesi adına
Rektör Prof. Dr. Hazim Tamer DODURKA

Concession Holder

*Prof. Dr. Hazim Tamer DODURKA
on behalf of Istanbul Rumeli University*

Baş Editör

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Turan YAMAN

Editör Yardımcıları

Dr. Öğr. Üyesi Sinem YÜKSEL ÇENDEK

Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım ERBAŞ

Arş. Gör. Özlem ÖZTÜRK

Arş. Gör. Hakan OZAN

Editor in Chief

Asst. Prof. Dr. Fatih Turan YAMAN

Editorial Assistants

Asst. Prof. Dr. Sinem YÜKSEL ÇENDEK

Asst. Prof. Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım ERBAŞ

Res. Asst. Özlem ÖZTÜRK

Res. Asst. Hakan OZAN

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet Mucip GÖKÇEN
İstanbul Rumeli Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ali DENİZLİ
İstanbul Rumeli Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Burak GÜMÜŞ
Trakya Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Mustafa KARA
İstanbul Rumeli Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ömer Faruk ŞİMŞEK
İstanbul Rumeli Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Sibel TURAN
Trakya Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Çiğdem ÜSTÜN
Nişantaşı Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Hakan CAVLAK
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Hakkı Hakan ERKİNER
Marmara Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Muharrem EKŞİ
Kırklareli Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Sait AKŞİT
Yakın Doğu Üniversitesi, KKTC

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Turan YAMAN
İstanbul Rumeli Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Nil KONYALILAR
İstanbul Rumeli Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Serap YOLCU YAVUZ
Trakya Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Sinem YÜKSEL ÇENDEK
İstanbul Rumeli Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım ERBAŞ
İstanbul Rumeli Üniversitesi, Türkiye

Danışma (Hakem) Kurulu / Advisory (Refree) Board

Prof. Dr. Burak GÜMÜŞ
(Trakya Üniversitesi)

Doç. Dr. Aziz TEKDEMİR
(Trakya Üniversitesi)

Doç. Dr. Hakan CAVLAK
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Doç. Dr. Hakan ÖZDEMİR
(İnönü Üniversitesi)

Doç. Dr. Kaan GAYTANCIOĞLU
(İstanbul Rumeli Üniversitesi)

Doç. Dr. Murat ARPACI
(Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)

Doç. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA
(İnönü Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Atilla AYDIN
(İstanbul Rumeli Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Burcu ÖZGÜL
(İstanbul Topkapı Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Dilek KARACA
(İstanbul Rumeli Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Emre KALAY
(Trakya Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Fulya KIVILCIM
(İstanbul Rumeli Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin GÜNDOĞDU
(İstanbul Rumeli Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Murat BAŞAL
(İstanbul Rumeli Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Pınar AKARÇAY
(Trakya Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Recep Şehitoğlu
(Gaziantep Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Banu DALAMAN
(İstanbul Topkapı Üniversitesi)

Arş. Gör. Dr. İbrahim YEMEZ
(Cumhuriyet Üniversitesi)

TAKDİM

İstanbul Rumeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin ikinci sayısını çıkarmanın mutluluğu içerisindeyiz. Bu süreçte Üniversite Rektörümüz Prof. Dr. Hazim Tamer DODURKA önderliğinde Küresel Politikalar Araştırma ve Uygulama Merkezi olarak sosyal bilimler alanına katkı sağlama gayreti içinde olduk.

İkinci sayımız için tarafımıza 9 adet bilimsel çalışma ulaştı ve bunların değerlendirilmesi neticesinde 4 tanesi yayınlamaya uygun görülmüştür. Sayının ilk makalesinde Arş. Gör. Eren'in "*Balkanlarda Türk Kamu Diplomasisi: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) Örneği*" isimli çalışması kamu diplomasisi alanına odaklanmakta ve özellikle Soğuk Savaş sonrasında Balkan coğrafyasında Türkiye Cumhuriyeti'nin artan etkisi analiz edilmiştir. Dr. Öğr. Üyesi Toneva & Doç. Dr. Tonev'e ait "*Priorities in the Vision for Sustainable Development of the Republic of Bulgaria in the Context of the Sustainable Global Development Program until 2030*" başlıklı İngilizce çalışmada Bulgaristan'daki kalkınma politikaları incelenmiştir. Bu sayının üçüncü sırasında Sn. Akbulut yakın dönem kent sosyolojisinin öne çıkardığı kavramlardan olan kentli hakkını ve bu bağlamda kentli bilincine yapılan katkıyı "*Kent Hakkı ve Kentlilik Bilinci*" adlı makalesinde ele almıştır. Son çalışmamızda Sn. Hurma'nın "*Kripto Para ve Kara Para Aklama: Milli Güvenlik Boyutu*" adlı makalesi yer almaktadır. Bu çalışmada günümüz dünyasında önemli bir kavram haline gelen kripto paranın ve uygulamalarının devletlerin ulusal güvenliği açısından ortaya çıkarabileceği sorunlar ve tehditler ele alınıp incelenmiştir.

İstanbul Rumeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi ikinci sayısında sosyal bilimlerin farklı disiplinlerini bir araya getirmeye çalışmıştır. Bu disiplinler arasında Uluslararası İlişkiler, Kamu Yönetimi, Ekonomi ve Finans alanlarından çalışmalar yer almıştır. Metinlerin daha iyi bir noktaya ulaşması için gayret eden hakem kurulumuz ve derginin editoryal ekibine şükranlarımızı sunarız.

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Turan YAMAN
Küresel Politikalar Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	6
<i>Balkanlarda Türk Kamu Diplomasisi: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) Örneği</i> <i>Erdem EREN</i>	8
<i>Priorities in the Vision for Sustainable Development of the Republic of Bulgaria in the Context of the Sustainable Global Development Program until 2030</i> <i>Yordanka Angelfva STOYANOVA-TONEVA</i> <i>Mladen Dimitrv TONEV</i>	31
<i>Kent Hakkı ve Kentlilik Bilinci</i> <i>Erdi AKBULUT</i>	54
<i>Kripto Para ve Kara Para Aklama: Milli Güvenlik Boyutu</i> <i>Halil İbrahim HURMA</i>	76

Balkanlarda Türk Kamu Diplomasisi: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) Örneği

Erdem EREN*

Bu makaleye atıf için:

Eren, E. (2022). "Balkanlarda Türk Kamu Diplomasisi: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) Örneği", *Istanbul Rumeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), ss. 8-30.

Özet

20. yüzyılın ikinci yarısıyla ABD ve dünyada gelişmeye başlayan modern kamu diplomasisi anlayışı, 2000'li yılların başında Türkiye'de de inşa edilmeye başlamıştır. Türkiye özellikle Osmanlı Devletinden miras kalan tarihi, kültürel, dini vb. yumuşak güç potansiyelini kamu diplomasisinin inşa sürecinde temel dayanak noktası olarak belirlemiştir. Özellikle 2000'li yıllarda oluşturulan kurumlar başta Balkanlar olmak üzere Ortadoğu, Orta Asya, Afrika gibi birçok coğrafyada faaliyetler yürütmeye başlamıştır. Bu faaliyetler genel olarak kalkınma yardımları, insani diplomasi, kültürel diplomasi, eğitim diplomasisi, medya diplomasisi, askeri diplomasi vb. alanlarda gerçekleşmektedir. Türkiye'nin etkin kamu diplomasisi kurumlardan biri de 2010 yılında kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)'dir. YTB'nin ana sorumluluk alanları ise yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları, yabancı öğrenciler ve Türk ile akraba topluluklarıdır. YTB diaspora diplomasisi kapsamında açılan ilk Türk kamu diplomasisi kuruluşlarından biridir. Balkanlar Türk dış politikasında tarihsel olarak büyük bir öneme sahip coğrafyalardan olup, diğer Türk kamu diplomasisi kuruluşları gibi YTB'nin de faaliyet gösterdiği bölgelerden biridir. Bu çalışmada YTB'nin Balkanlardaki temel faaliyetleri nedir sorusuna cevap aranmıştır. Bu minvalde literatürdeki çalışmaların yanı sıra YTB'nin stratejik planı, faaliyet raporları gibi kurumsal dosyaları da analiz edilmiştir. Çalışmada kamu diplomasisi kavramsal olarak ele alınmış, Türkiye'de kamu diplomasisinin gelişimi de incelenmiştir. Türkiye'nin Balkanlara yönelik temel dış politikası özetlendikten sonra bu politikada kamu diplomasisinin etkisi değerlendirilmiştir. YTB'nin kurumsal yapısı da analiz edilerek Balkanlardaki kamu diplomasisi faaliyetleri alt başlıklar halinde açıklanmıştır. Çalışmada sonuç olarak YTB'nin Balkanlarda diaspora ve soydaş ile dindaş diplomasisi kapsamında; Siyasal iletişim, kültür ve sanat, eğitim ve akademi, dini hizmetler ile medya ve iletişim gibi alanlarda önemli faaliyetler ile projeler gerçekleştirdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Balkanlar, Kamu Diplomasisi, Türk Kamu Diplomasisi, Diaspora Diplomasisi, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı.

JEL Kodu

F50, F59

Makale Hakkında

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 13.02.2022

Kabul Tarihi: 23.06.2022

* Araştırma Görevlisi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, İstanbul Rumeli Üniversitesi | erdem.eren@rumeli.edu.tr

Turkish Public Diplomacy in the Balkans: The Case of the Presidency for Turks Abroad and Related Communities (YTB)

Abstract

The understanding of modern public diplomacy, which started to develop in the USA and the world in the second half of the 20th century, started to be built in Turkey at the beginning of the 2000s. Turkey, especially the historical, cultural, religious, etc. inherited from the Ottoman Empire. determined the soft power potential as the mainstay in the construction process of public diplomacy. In particular, the institutions established in the 2000s began to carry out activities in many geographies such as the Balkans, the Middle East, Central Asia, and Africa. These activities generally include development aid, humanitarian diplomacy, cultural diplomacy, education diplomacy, media diplomacy, military diplomacy, etc. taking place in the fields. One of Turkey's effective public diplomacy institutions is the Presidency for Turks Abroad and Related Communities (YTB), which was established in 2010. The main areas of responsibility of YTB are Turkish citizens living abroad, foreign students and Turkish and related communities. YTB is one of the first Turkish public diplomacy institutions opened within the scope of diaspora diplomacy. The Balkans is one of the geographies that have historically been of great importance in Turkish foreign policy and is one of the regions where YTB operates, like other Turkish public diplomacy institutions. In this study, an answer was sought to the question of what are the main activities of YTB in the Balkans. In this respect, in addition to the studies in the literature, institutional files such as YTB's strategic plan and annual reports were also analyzed. In the study, public diplomacy was handled conceptually and the development of public diplomacy in Turkey was also examined. After summarizing Turkey's main foreign policy towards the Balkans, the effect of public diplomacy on this policy has been evaluated. The institutional structure of YTB was also analyzed and public diplomacy activities in the Balkans were explained under sub-titles. As a result of the study, within the scope of YTB's diaspora and cognate and coreligionist diplomacy in the Balkans; It has been determined that he has carried out important activities and projects in areas such as political communication, culture and art, education and academy, religious services and media and communication.

Key Words

The Balkans, Public Diplomacy,
Turkish Public Diplomacy,
Diaspora Diplomacy, Presidency
for Turks Abroad and Related
Communities

JEL Code

F50, F59

About Article

Research Article

Submitting Date: 13.02.2022

Acceptance Date: 23.06.2022

1. Giriş

Bu çalışmada Balkanlardaki Türk kamu diplomasisi perspektifinde etkin rol oynayan YTB'nin bölgedeki faaliyetleri genel olarak incelenmekte olup çalışma üç ana başlıktan oluşmaktadır. İlk başlıkta; kamu diplomasisi kavramsal olarak tanımlandıktan sonra genel hatlarıyla kamu diplomasisinin Türkiye'deki kavramsal ve kurumsal (kurum teşkilatındaki değişiklikler, faaliyet alanları ve benzeri) gelişimine değinilecektir. İkinci başlıkta; Türkiye'nin Balkanlar politikası özetlenerek kamu diplomasisinin bu politika içerisindeki rolü açıklanacaktır. Çalışmanın üçüncü ve son başlığında ise ilk olarak YTB'nin kurumsal yapısı incelenerek tarihçe ve görev alanı gibi konular işlenecektir. Başlığın ikinci aşamasında ise YTB'nin Balkanlardaki faaliyetleri tasniflenmiş bir şekilde alt başlıklar halinde örneklerle açıklanacaktır.

2. Kamu Diplomasisi Kavramı ve Türkiye'de Kamu Diplomasisinin Tarihsel Gelişimi

Diplomasi, neredeyse insanlık tarihinin ilk dönemlerinden beri toplumlar ve devletler arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini ve barışın korunmasını sağlayan anahtar bir kavram olarak ilk başvurulan yol olmuştur. 1900'lü yılların ortalarına kadar etkin bir anahtar olarak varlığını devam ettiren diplomasiyanın yanında kamu diplomasisi ise; küreselleşme, iletişim teknolojilerinin gelişmesi, devletler arasındaki sorunlar ve ilişkilerin çeşitlenmesi ve uluslararası ilişkilere yeni aktörlerin katılmaları neticesinde ortaya çıkmıştır (Sancar, 2018, 1; Duffey, 2009, 325). Geleneksel diplomasiyanın temel aktörü olan devletlerin kendi aralarındaki ilişkilerin giderek sıradanlaşması ile diplomaside ve de özellikle kamu diplomasisi olarak adlandırılan bu yeni zeminde başta uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler, sivil toplum kuruluşları, baskı grupları vb. aktörler ön plana çıkmışlardır (Eren, 2017, 46-48). Bunlar dışında hukuki olarak devlet kurumu statüsünde bulunan kamu diplomasisi kurumları, yerel yönetimler vb. aktörler de kamu diplomasisinde farklı roller oynamaya başlamış kendi alanlarında kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmeye başlamışlardır (Güneş ve Eren, 2021, 1-2).

Kamu diplomasisi terimi ilk kez 1963 yılında ABD Bilgi Servisi (USIA – United States Information Agency) Müdürü Edward Murrow tarafından kullanılmış bir kavramdır (İnan, 2012, 63). Murrow kamu diplomasisini ilk kez şu şekilde ifade etmiştir:

Kamu diplomasisinin geleneksel diplomasiden farkı sadece hükümetler ile değil aynı zamanda hükümet dışı bireyler ve organizasyonlarla da iletişim içerisinde olmasıdır. Ayrıca kamu diplomasisi faaliyetleri genellikle, özel Amerikalı bireyler ve organizasyonlar tarafından temsil edilen birçok farklı görüşü dikkate alıp, ek olarak da resmi hükümet görüşlerini ortaya koymaktadır (Leonard, Stead ve Smewing, 2002, 1).

Kamu diplomasisi kavramını 1965 yılında kullanan bir diğer isim ise ABD Boston Tuft Üniversitesi *The Fletcher School of Law and Diplomacy* (Fletcher Hukuk ve Diplomasi Okulu) Dekanı Edmund Gullion'dur. Gullion kamu diplomasisini; toplumların tepkilerinin, dış politikanın oluşturulması ve uygulanmasında oluşturduğu etki ve uluslararası ilişkilerin geleneksel diplomasi faaliyetlerinin haricinde kalan alanları şeklinde tanımlamıştır (Cull, 2010, 11-17). Gullion kavram ile

ilgili farklı tanımlar da yapmıştır. Örneğin kamu diplomasisini farklı bir tanımında şu şekilde ifade etmektedir:

Kamu diplomasisi, dış politikanın belirli bir sistematik ile formüllendirilmesi ve yürütülmesi sürecinde kamuoyunun etkilerini incelemekte ve dikkate almaktadır. Kamu diplomasisi, uluslararası ilişkilerin geleneksel diplomasinin kapsamı dışında kalan boyutlarını, hükümetlerin diğer ülkelerde kamuoyu oluşturmalarını, özel ve çıkar gruplarının diğer ülkelerle etkileşimini, dışişleri raporları ve bunların politikaya etkisini, iletişim uzmanları, dış politika muhabirleri ve diplomatlar arasındaki kültürler arası iletişim sürecini kapsamaktadır (PDAA, 2018).

Türkiye’de kamu diplomasisi ile ilgili araştırmalara örnek olarak Muharrem Ekşi’ye göre geleneksel diplomaside aktör büyük oranda devlet iken, kamu diplomasisinde ise farklı olarak aktörler; devletle ve sivil toplumla ilişkili aktörler olarak genel manada ikiye ayrılmaktadır:

Devletle ilişkili olan aktörler; hükümet ile organları, karar vericiler, yasama erki, elçilikler, bakanlıklar ile özellikle dışişleri, kültür bakanlıkları ve devlete ait eğitim ve kültürel kuruluşlar gibi aktörlerdir. Kamu diplomasisinin sivil toplum ile ilişkili aktörleri ise sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, yurtdışındaki okullar, öğrenciler, gençler, gazeteciler, akademisyenler, kanaat önderleri, aydınlar, iş adamları, diaspora kuruluşları ve temsilcileri, düşünce merkezleri (think tank), çevre örgütleri, insan hakları örgütleri, eğitim örgütleri gibi sivil toplum kuruluşları, lobiler, birlik ve dernekler vb. aktörlerdir (Ekşi, 2014, 87).

Kamu diplomasisi uygulama alanları olarak yani türleri açısından da çok çeşitli bir yapıya sahiptir. Başlıca kamu diplomasisi türleri; İnsani diplomasi, kültürel diplomasi, din diplomasisi, spor diplomasisi, eğitim diplomasisi, vatandaş diplomasisi, sağlık diplomasisi vb. olarak sayılabilir (İnan, 2012, 63). 1950’li yıllarda ABD’de başlayan kamu diplomasisi yaklaşımı 2000’li yıllarla birlikte modern anlayışıyla Türkiye’de de etkisini göstermeye başlamış, teknik yardımlardan eğitim ve kültüre birçok alanda önemli kamu diplomasisi kuruluşları inşa edilmiştir. Modern kamu diplomasisi perspektifi 2000’li yılların başlarında Türkiye’de etkili olmaya başlamış olsa da Cumhuriyetin ilk yıllarından beri gelişen bir tarihsel sürece de sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kamu diplomasisi adına ilk örnek sayılabilecek faaliyetleri büyük oranda Kurtuluş Savaşı döneminde gerçekleşmiş, savaş döneminde özellikle dış kamuoyunun desteğini kazanmaya yönelik çalışmalar yapıldığına şahit olunmuştur. Özellikle İslam ülkelerinin kamuoyuna yönelik strateji belirlenerek yapılan açıklamalar, yayımlanan beyannameler ve bu ülkelere gönderilen görevlilerle İslam ülkelerinden ve toplumlarından destek alınmaya çalışılmıştır. Bunun sonucunda Afganistan ile Hint Müslümanlarından dış destek sağlanmıştır (Karadağ, 2016, 199-200).

Kurtuluş Savaşına yönelik kamuoyu desteği kazanma çalışmaları kamu diplomasisi kapsamında kurumsal anlamda önemli ilk atılımların sağlanmasına da etki etmiştir. Anadolu Ajansı (AA) ile geçmiş yıllarda kapatılan Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü (BYEGM), 1920 yılında kurulmuştur (Yılmaz, 2012, 13). Ancak bu iki kurumun günümüz kamu diplomasisi anlayışıyla

kurulduğunu söylemek çok da mümkün değildir. Bu iki kurum 2000’li yıllarla birlikte Türk kamu diplomasisinin temel aktörleri olabilmıştır. Türk dış politikası bazı dönemlerde değişim geçirerek proaktif bir kimlik kazanmış, örneğin Turgut Özal döneminde bu kimlik dönüşümünün neticesinde kamu diplomasisi yaklaşımı da gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) 1992 yılında kamu diplomasisi alanında ilk kuruluşlardan biri olarak kurulmuştur. TİKA kuruluşunun ilk yıllarında hem Yugoslavya’nın hem de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılması sonrasında Türkiye’nin Balkanlar ve Orta Asya’daki Müslüman ve Türk toplumlarla kamu diplomasisi köprüsüyle iletişim kurmasını şekillendirmiştir (Doster, 2016, 204).

2000’li yıllara gelindiğinde özellikle 2002 yılı ile birlikte Türkiye’de kamu diplomasisi yaklaşımı Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarıyla yeni bir dış politika doktrini çerçevesinde yeniden şekillenmiştir. 2002 sonrasında dış politikada yumuşak güç politikası ekseninde kamu diplomasisi hem kurumsal hem de uygulamalarda oldukça güncel bir kavram haline gelmiştir. Öyle ki kamu diplomasisi kuruluşları AK Parti hükümetleri döneminde etkin bir dış politika aracı olarak kullanılmıştır. Bu kuruluşların zaman içerisinde önemi giderek de artmıştır. Ek olarak Türkiye’nin *proaktif* dış politikasında da önemli bir yeri barındırmıştır. AK Parti döneminde kamu diplomasisinin dış politikada bu denli kullanılmasının fikri alt yapısı ise dönemin dış politikasının teorik ve ideolojik çerçevesini belirleyen dönemin Dışişleri Bakanı olarak da görev yapan Ahmet Davutoğlu’nun teorileridir. Davutoğlu bu teorilerini “Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu” adlı kitabında yayınlamıştır. Davutoğlu kitabında; Osmanlı tarihi birikimi ile Osmanlı coğrafyasının ve burayı merkeze alan stratejik ve tarihi derinliğin, *jeostratejik* konum ile Osmanlı mirasının Türkiye’nin dış politika anlayışının temel dayanağı olması gerekliliğini savunmuştur (Ekşi, 2014, 142). Davutoğlu’na göre;

“Asrın başında Osmanlı tarih mirasından yeni tanımlamalara dayalı bir ulus devlet olarak çıkan Türkiye Cumhuriyeti, asrın sonunda bu mirasın jeokültürel ve jeopolitik sorumlulukları ile tekrar yüzleşmek zorunda kalmıştır. Türk dış politikasına önemli yüklerle birlikte yeni ufuklar ve imkânlar kazandıran bu sorumluluklar, önümüzdeki dönemde, Türk stratejik zihniyet ve kimliğinin yeniden şekillenmesindeki en belirleyici unsurlar olarak devreye girecektir” (Davutoğlu, 2001, 23).

Davutoğlu Balkanlarla ilgili olarak; “Türkiye Balkanlarda da Osmanlı mirasına dayalı tarihi birikimin sağladığı önemli imkânlarla sahip görünmektedir” tespitini yapmıştır (Davutoğlu, 2001, 123). Davutoğlu dönemi Türk Dış Politikası onun teorileri temelinde “Yeni Osmanlılık” anlayışıyla inşa edilmiş bölgesel güç olma hedefiyle sosyal inşacı bir yaklaşım çerçevesinde kurumsal olarak da karşılık bulmuştur (Eren, 2021, 16-18). Kamu diplomasisi kurumsal olarak büyük oranda bu anlayış doğrultusunda oluşturulmuştur. Kamu diplomasisi faaliyetlerinde koordinasyonu sağlamak amacıyla bir üst koordinasyon birimi olarak 2010 yılında Başbakanlık hiyerarşisinde Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK) kurulmuştur (Ekşi, 2014, 184). Ancak KDK 2018 yılında kapatılmıştır. İbrahim Kalın’da Ahmet Davutoğlu ile birlikte Türkiye’deki kamu diplomasisi yaklaşımına yönelik bir çerçeve çizmiş, ona göre; Türkiye mevcut dış politika anlayışı yoluyla kendi tarihi ve coğrafyasıyla yeniden barışmaya başlamıştır. Bunun en önemli kaynağı ise Türkiye’nin Balkanlardan Orta Asya’ya

kadar uzanan güç potansiyelidir. Bu güç her şeyden önce *soft power* yani yumuşak ya da ince güç olup; Türkiye'nin askeri, ekonomik ya da teknolojik üstünlüğünden daha çok tarih ve kültür derinliğinden kaynaklanmaktadır. Balkanlardan Kuzey Afrika'ya kadar birçok bölgeyi içine alan geniş bir coğrafyadaki birçok halkın ve etnik grubun ortak paylaştığı Osmanlı tecrübesi Türkiye'nin gücünün merkezinde yer almaktadır. Türkiye'nin mevcut ve yürürlükte olan kamu diplomasisi anlayışı böyle bir temel üzerinde inşa edilmiştir. Öyle ki bu yaklaşım Türkiye'nin birikimleriyle mevcut yaklaşımlarını harmanlayarak "Türkiye'nin yeni hikâyesinin" etkin ve kapsamlı bir şekilde dünya kamuoyuna anlatmaya gayret göstermektedir (Kalın, 2012, 152-153).

3. Türkiye'nin Balkanlar Politikasında Kamu Diplomasisinin Rolü

Balkanlar coğrafi olarak Avrupa Kıtasının güneyinde yer almakta, Balkan coğrafyasının kuzey sınırını Tuna ve Sava nehirleri oluşturmakta, batı sınırını Adriyatik denizi, doğu sınırını ise Karadeniz şekillendirmektedir. Bölgenin güney sınırını ise Türkiye'nin Doğu Trakya'da kalan ve toplam yüzölçümün %27'sini teşkil eden kısmı ile Yunanistan oluşturmaktadır. Bu konumyla Balkanlar güneyde Ege ve İyon denizleri üzerinden Akdeniz'e erişim sağlamaktadır (Kodaman & Birsnel, 2014, 52). Mevcut sınırlar dahilinde Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya, Sırbistan ve Yunanistan bütünüyle Balkanlara dahilken, Slovenya'nın %27'si ve Romanya'nın da %9'u Balkan sınırlarına dahil olmaktadır (Özgöker & Batı, 2016, 29). Balkan ülkelerinden Arnavutluk, Hırvatistan, Kuzey Makedonya ve Slovenya 1991, Bosna Hersek 1992, Karadağ ve Sırbistan 2006, Kosova 2008 yılında Yugoslavya Federatif Cumhuriyeti'nden ayrılarak bağımsızlıklarını elde etmiştir (Kodaman & Birsnel, 2014, 54-55).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığının resmî web sayfası "www.mfa.gov.tr"de dış politika başlığında Balkanlar kısmı yer almakta olup bu sayfada Balkan ülkelerine yer verilmektedir. Sayfada Balkan ülkeleri sırasıyla; Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Kuzey Makedonya, Romanya, Slovenya, Sırbistan, Kosova ve Karadağ olarak ifade edilmektedir (MFA, 2018). İlginçtir ki bu ülkeler arasında Yunanistan Balkan ülkesi olarak sayılmamıştır. Sancaktar'a göre Türkiye'de topraklarının yüzde 5'i olan Doğu Trakya bölgesinin Balkan coğrafyasında yer alması, yaklaşık 550 yıl Balkanlar'da hüküm süren Osmanlı Devleti'nin mirasını taşıması, kuruluşundan itibaren yüzünü Batıya dönüp, Avrupalı ve Balkanlı kimliğine vurgu yapmasından ötürü sadece coğrafi olarak değil, siyasi, tarihsel ve kültürel yönden de bir Balkan ülkesidir (Sancaktar, 2010, 329).

Balkanlar Türkiye için tarih boyunca birçok etkenden ötürü büyük önem arz etmiştir. Türkiye'nin bölgeyle tarihsel bağları, Türkiye'de yaşayan Balkan kökenli nüfus, Balkanlar'daki Türk ve Müslüman topluluklar ile bölgenin jeopolitik konumu başlıca etkenler olarak sayılabilir. Balkanlar Osmanlı Devleti'nin yayılma alanı olmasından dolayı 550 yıl hâkimiyet altında kalmış, bu dönemde devletin 215 sadrazamından 62'sini Balkan kökenli isimler oluşturmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Balkanlardan Anadolu'ya doğru ciddi bir göç dalgası başlamıştır. Bu göç dalgası günümüze kadar uzanmış, bunun neticesinde Türkiye'de net sayıları bilinmese de yaklaşık 5-7 milyon Balkan kökenli nüfus meydana getirmiştir. Ayrıca Balkan ülkelerinde de yaklaşık 1 milyon 70 bin Türk ve 8,2

milyon Müslüman nüfus yaşamaya devam etmektedir. Son olarak Balkanlar jeopolitik konumu nedeniyle Türkiye ve Avrupa arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkilerinin sürdürülebilmesi adına bir köprü vazifesi de görmektedir (Sancaktar, 2010, 329-333).

Kalın'a göre Türk kamu diplomasisi biçim ve kapsamı ile kamu diplomasisi faaliyetleri yürüten birçok devlete göre ciddi farklılıklar taşımaktadır. Balkanlardan Orta Asya'ya kadar uzanan Türkiye'nin yumuşak (ince) güç potansiyeli, askeri veya teknolojik üstünlükten ziyade, yüzlerce yıldır miras kalan tarih ve kültür derinliğinden kaynaklanmaktadır. Balkanlarda da Müslüman topluluklardan Türklerin, Arnavutların, Boşnakların, Torbeşlerin; gayri Müslim topluluklardan Bulgarların, Yunanların, Makedonların, Sırpaların, Hırvatların, Slovenlerin, Romenlerin ve Karadağlıların ortak paydası, paylaştıkları ve beraber inşa ettikleri Osmanlı tecrübesidir. Bu tecrübenin bölge insanının kendi referansları ile tekrardan hatırlanması, bugüne ve yarına ilişkin yumuşak güç alanlarının teşekkülü için büyük bir önem arz etmektedir (Kalın, 2012, 149).

Tarihsel bir çerçeveden bakılırsa; Yunanistan'da Batı Trakya'da, Bulgaristan'da, Kuzey Makedonya ve Kosova'da büyük bir Müslüman ve Türk bir toplum yaşamaktadır. Ayrıca yine Balkanlarda Arnavutluk, Kosova ve Kuzey Makedonya'da büyük bir Arnavut Müslüman toplum, Bosna Hersek'te Boşnak Müslüman bir toplum ve Kuzey Makedonya'da Torbeş Müslüman bir toplum yaşamaktadır (Oran, 1993, 111-119). Soydaş ve dindaş olarak nitelendirilen yaklaşık 10 milyonu bulan bu toplumlar Türkiye'nin Balkan politikasında temel taşlardan biri konumundadır. Balkanlardaki soydaş ve dindaşlara yönelik yaşanan siyasi, hukuki, askeri ve herhangi bir gelişme Türkiye'yi de doğrudan muhatap haline getirmektedir. Örneğin; 1950'li yıllarda Bulgaristan 250 bin Türkü sınır dışı etme kararı almış, 10 Ağustos 1950'de dönemin Menderes hükümetinin kararıyla 35 bine yakın göçmen Türkiye'ye kabul edilmiştir. 1989'da benzer bir durum yaşanmış, dönemin Özal hükümetinin kararıyla da 350 bine yakın göçmen Türkiye'ye göç etmiştir (Balcı, 2017, 217-219). Türkiye bu süreçlerde soydaşlara yönelik ciddi bir insani diplomasi performansı sergilemiştir.

1990'larda Balkanlarda Yugoslavya dağılırken özellikle Bosna ve Kosova'da kanlı iç savaşlar yaşanmış, Türkiye bu süreçte çatışmalara yönelik etkin bir diplomatik ve askeri faaliyet yürütmüş, büyük oranda ABD'yle ve uluslararası örgütlerle ortak hareket etmiştir (Oran, 2013: 690). Türkiye soydaş ve dindaş olarak gördüğü toplumların ulusal bağımsızlıklarını kazanmalarına, siyasi, askeri ve ekonomik gelişmelerine de büyük önem ve destek vermiştir. Örneğin; Türkiye Bosna Krizi konusunda 1991'deki süreçte yoğun bir diplomasi yürüterek İslam Konferansı Örgütü içinde bir Temas Grubu kurulmasına ön ayak olmuştur. Kasım 1991'de bağımsızlığını ilan eden Bosna'yı 6 Şubat 1992'de tanımıştır (Balcı, 2017, 249). Buna ek olarak BM Barış Gücünün Bosna misyonuna asker desteği vermiş, Sırp saldırılarının engellenmesi adına 18 F-16 savaş uçağı ile bir tugayını bölgeye göndermiştir. Mart 1994'te kurulan Boşnak Hırvat Federasyonunu desteklemiş, Bosna'ya maddi ve manevi yardımlarda bulunmuştur (Oran, 2018, 272).

Türkiye Bosna Krizi sürecinde sadece askeri destek vermekle kalmamış, kalıcı barışın sağlanması adına da girişimlerde bulunmuştur. Bosna Savaşı'nda 1992-1995 yılları sonrası süreçte kalıcı ve

sağlıklı bir barış ortamının kurulması adına Türkiye; Bosna-Hersek ve Hırvatistan'ın yanı sıra Bosna-Hersek ve Sırbistan ile üçlü danışma mekanizmalarının oluşturulmasına öncülük etmiştir. Bu doğrultuda örneğin; Nisan 2010'da İstanbul, Nisan 2011'de Sırbistan Karadjordjevo ve Mayıs 2013'te Ankara zirveleri gerçekleştirilmiştir (Battır, 2017, 121). Mart 1998'de Balkanlarda Kosova'nın da bağımsızlığı gündeme gelmiş, Sırp kuvvetlerinin işgal girişimlerinin engellenmesinde Türkiye Batılı ülkelerle ortak bir diplomasi yürütmüş, Kosova'nın bağımsızlığını desteklemiştir. Eylül 1991'de Kuzey Makedonya'nın bağımsızlığında da Türkiye aktif bir rol oynamış, ülkenin hem bağımsızlığının hem de başta NATO ile AB'ye üye olma süreçlerinin de destekçisi olmuştur. Türkiye bölge ülkeleriyle ekonomik işbirliğini de geliştirmek istemiş bu amaçla Haziran 1992'de Karadeniz Ekonomik İşbirliği - KEİ adında bir oluşumun öncüsü olmuştur. KEİ çatısı altında başta Arnavutluk, Romanya, Bulgaristan, Moldova, Ukrayna, Yunanistan, Rusya, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan bir araya gelmiştir (Kösebalaban, 2014, 243). İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye Batılı devletlerin ve özellikle de ABD'nin politikalarının etkisinde kalmış, dış politikada önceliklerini ve politikalarını da bu doğrultuda belirlemiştir. Balkanlar bu noktada Rusya'nın siyasi etkisinin azaltılması ve güç boşluğunun doldurulması açısından Türkiye için bir fırsat alanı olarak görülmüş, ABD'de bu amaçla Türkiye'yi desteklemiştir (Tuncer, 2016, 91). Soğuk Savaş sonrasında bir tarafta Kafkasya ve Orta Asya'da, diğer tarafta Balkanlarda soy, din ve kültürel bağların bulunduğu ülkeler bir bir bağımsızlıklarını kazanmaya başlamışlar, Türkiye'de bu süreçte bu ülkeler ile yakınlaşma fırsatı yakalamıştır.

Türkiye bu coğrafyalarda etkin güç olabilmek için bir taraftan bu ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmalarına destek olurken, diğer taraftan da istikrarlı bir dış politika inşa etmek için kamu diplomasisi ile yumuşak güç araçlarını kullanması gerektiğinin farkına varmıştır (Yıldırım & Yıldırım, 2017, 206). Bu farka istinaden 1992 yılında ilk olarak TİKA kurulmuştur. Türkiye 2000'lere kadar Balkanlara yönelik sürdürdüğü "ağabey" rolünü bırakıp, 2000'lerle birlikte özellikle sürdürdüğü kamu diplomasisi yaklaşımında "ortak tarihi paylaştığımız ülkeler" söylemini vurgulamayı tercih etmiştir (Oran, 2013, 693). Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetlerinde yoğunlaştığı alanların başında gelen Balkanlar olumlu karşılıkların da alındığı coğrafyalardan biridir. Balkan ülkelerinde Türk dizilerinin yayınlanmaya başlanması ayrıca Türk kanallarının takip edilmesi Türk kamu diplomasisine olumlu katkılar sunmuştur. Öyle ki Erzen'e göre 2010'lu yıllarla birlikte bölgede görevli büyükelçiler raporlarında; "Yolda makam aracındaki Türk Bayrağı'nı görenler, el sallamaya başladılar. Öğrendim ki Türk dizileri izliyorlarmış. Türk dizilerinden sonra Türk Bayrağı'na duyulan sempati arttı" görüşlerini paylaşmışlardır. Ek olarak büyükelçiler; "Türkçe kurslarınız var mı?" ya da "Dizilerde çok güzel masalar kuruluyor. Türk yemekleri kitabı bulabilir miyiz?" gibi sorularla daha sık karşılaştıklarını beyan etmişlerdir (Erzen, 2012, 46).

Türk kamu diplomasisi faaliyetlerinde Balkanların önemi kurumların teşkilatlanmasına da yansımış, örneğin Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının beş daire başkanlığından biri de "Balkanlar ve Doğu Avrupa Daire Başkanlığı olmuştur (Karadağ, 2016, 214). Ayrıca bu Başkanlık altında Balkanlar TİKA kaynaklarından faydalanan bölgelerin başında gelmiştir. Örneğin TİKA'nın faaliyet raporları incelendiğinde; Kurumun 2017 yılı bütçesinin harcama kalemlerinde 304.103.272

milyon TL'lik yılsonu harcama tutarının en büyük kısmı olan 81.957.561 Milyon TL'yi "Balkanlar ve Doğu Avrupa Daire Başkanlığı" tarafından kullanıldığı görülmektedir (TİKA, 2017, 43).

Türkiye'nin Balkanlara yönelik dış politikasının eksenleri ve amaçları bakımından temel bazı ayakları bulunmaktadır. Bu eksenler ve amaçlar Türk kamu diplomasisinin de çerçevesini büyük oranda belirlemektedir. Türkiye Balkanlara yönelik politikasını büyük oranda dört ana eksen üzerine oturtmaktadır. Bu eksenler; üst düzeyli siyasi diyalog, herkes için güvenlik, azami ekonomik *entegrasyon* ve bölgedeki çok etnikli, çok kültürlü, çok dinli toplumsal yapıların muhafazasıdır (Göral, 2013, 110). Türkiye'nin bölgeyle ilgili amaçları;

- Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle olan ekonomik, politik, askeri ve kültürel ilişkilerini ve bölgedeki gücünü koruyarak geliştirmek,
- Balkanlardaki Türk ve Müslüman azınlıkların varlığını ve haklarını koruyarak savunmak,
- Balkanlardaki barış ve istikrarı desteklemek ve geliştirmek,
- Balkan ülkeleri ile Türkiye arasında mevcut ve olası sorunları çözmektir (Sancaktar, 2010, 347).

Türkiye birçok bölgede olduğu gibi Balkanlarda kültür diplomasisi / kültürel diplomasi, insani diplomasi, eğitim diplomasisi, din diplomasisi, spor diplomasisi, vatandaş diplomasisi, sağlık diplomasisi vb. birçok diplomasi süreçlerinde;

- Kalkınma yardımları ve teknik destekler,
- Dış ekonomik ilişkiler,
- Güvenlik ve askeri faaliyetler,
- Nakdi yardımlar ve insani yardımlar,
- Mimari restorasyon faaliyetleri,
- Siyasal iletişim,
- Medya ve iletişim,
- Kültür ve sanat etkinlikleri,
- Eğitimsel ve akademik faaliyetler,
- Dini hizmetler gibi alanlarda resmi, yarı resmi ve sivil toplum kuruluşlarıyla faaliyetler yürütmektedir (Eren, 2020, 113-114).

4. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ve Balkanlardaki Kamu Diplomasisi Faaliyetleri

Türkiye'nin kamu diplomasisi kurumları arasında Balkanlarda aktif faaliyet gösteren kurumların başında YTB gelmektedir. YTB'nin Balkanlardaki kamu diplomasisi faaliyetlerine örnekler vermeden önce ilk olarak YTB'nin kurumsal yapısını ele almak ve bu doğrultuda mevzuat, teşkilatlanma ve görev alanlarını incelemek gerekmektedir.

4.1. YTB'nin Kurumsal Yapısı

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı 24 Mart 2010'da Başbakanlığa bağlı olarak 5978 sayılı “Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” ile kurulmuştur. Kanununun 1. maddesine göre YTB'nin görev alanı; “Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızla ilgili çalışmalar yapmak ve sorunlarına çözüm üretmek; soydaş ve akraba topluluklar ile sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla bu topluluklara yönelik faaliyetler yürütmektir”. YTB'nin kuruluşunun yasal dayanağı olarak da T.C. Anayasasının 62. maddesinde; “Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır” ifadesi yer almaktadır.

YTB ile ilgili 15.7.2018 tarih ve 30479 sayılı 4 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile son ve güncel bir değişiklik daha yapılmıştır. Kararnamenin Ellibirinci Bölümü ve 735. maddesiyle Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı kurulmuştur. Başbakanlık teşkilatı altında faaliyet gösteren YTB, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde hiyerarşik olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlanmıştır. Ek olarak 10.7.2018 tarih ve 30474 sayılı 3 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 2. maddesi ve I. Cetvelinde YTB Başkan ve Başkan Yardımcılarının Cumhurbaşkanı kararıyla atanacağı ilan edilmiştir.

4 No'lu Kararnamenin 732. maddesinde ise Başkanlığın amaçlarına yer verilerek maddeler halinde şöyle ifade edilmiştir:

- a) Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızla ilgili çalışmalar yapmak ve sorunlarına çözüm üretmek,
- b) Soydaş ve akraba topluluklar ile sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla bu topluluklara yönelik faaliyetler yürütmek,
- c) Avrupa Birliği çevresinde yürütülen projeler ile Yükseköğretim Kurulu ve üniversiteler hariç olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarınca ülkemizde eğitim görmesi uygun görülenlerle, uluslararası anlaşmalar çerçevesinde ülkemize gelen öğrencilerin, ülkemizdeki eğitim süreçlerinin başarılı bir şekilde sonuçlandırılması için her türlü esası belirleyerek, ilgili kurumlar arasında koordinasyonu sağlamaktır.

YTB'nin 2019-2023 yılı arasındaki politika ve hedeflerini belirleyecek olan Stratejik Plan incelendiğinde Başkanlık tarafından; yurt dışında yaşayan vatandaşlar, kardeş topluluklar ve uluslararası öğrencilere sunulacak hizmetlerin kalitesini arttırmak ve bu çerçevede kültürel, sosyal ve ekonomik işbirliklerini geliştirmek gibi amaçların belirlendiği ifade edilmektedir (YTB, 2021, 13). YTB'nin kurumsal dokümanları analiz edildiğinde kurumun 2020 yılı bütçesinin yaklaşık 352 Milyon Türk Lirası tutarının 270 Milyon Liralık kısmının uluslararası öğrencilere, sadece yaklaşık 38 Milyon

Liralık kısmının ise diaspora politikaları ve soydaş/kardeş topluluklara yönelik kullanıldığı görülmektedir.

YTB'nin hitap ettiği temel hedef kitle ise yurt dışında mukim bulunan Türk vatandaşları, soydaş ve akraba toplulukları olmakla birlikte Başkanlığın vizyonu “nerede bir Türk varsa o Türk’e sahip çıkmak” ya da “nerede bir vatandaşımız, soydaşımız, akrabamız varsa biz oradayız” şeklinde belirtilmiştir (YTB, 2013, 8). Başkanlık kurumsal yapılanmasını beş ayrı alan üzerine inşa etmiş, bu alanlar ise; Yurtdışı vatandaşlar, soydaş ve akraba toplulukları, STK’lar, hukuk ve uluslararası öğrencilerdir (Aydemir, 2016, 350). Bugün dünyada 6 milyondan da fazla Türk yurtdışında yaşamakta bunların 3 milyona yakını ise yalnızca Almanya’dadır. Bu bağlamda YTB’nin faaliyet alanı kapsamına giren önemli bir *diaspora* nüfusu mevcuttur (Ekşi, 2014, 213).

Başkanlığın bünyesinde üç ana kurul faaliyet göstermektedir. Bu kurullar; Yurtdışı Vatandaşlar Danışma Kurulu, Kültürel ve Sosyal İlişkiler Eşgüdüm Değerlendirme Kurulu ve Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu’dur. Örneğin; Kültürel ve Sosyal İlişkiler Eşgüdüm Değerlendirme Kurulu’nun görev alanı; Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya ve Orta Doğu gibi dünya üzerinde geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Kurul bu coğrafyalarda yerleşik bulunan soydaş ve akraba topluluklarla Türkiye arasında bir köprü olmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla soydaş ve akraba topluluklarla Türkiye arasındaki ekonomik, kültürel ve sosyal bağları geliştirmek ve güçlendirmek amacıyla yürütülen çalışmaların koordine edilmesi faaliyetleri yürütülmektedir. Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu ise Türkiye’yi öğrenci politikaları kapsamında bölgesinde cazibe merkezi haline getirmek için Türkiye’den okuyacak ya da okuyan öğrencilerle eğitim öncesi, eğitim süreci ve eğitim sonrasında ilişkilerin sürekliliğini sağlamak amacıyla faaliyetler düzenlemektedir. Türkiye Bursları, uyum programları, öğrenci aile buluşmaları, kültürel geziler, kamplar, iftar programları başlıca faaliyet örnekleridir (Aydemir, 2016, 351).

Misyonu ve vizyonuyla Türkiye’nin *diaspora* diplomasisi faaliyetlerini yürüten YTB’nin mevcut başkanı ise Abdullah Eren’dir. Başkanlığın genel olarak faaliyet ile projeleri ise şunlardır:

- Türk Diaspora Meclisi,
- Balkan Gençlik Forumları,
- STK’lara Destek Programları,
- Genç Liderler Programları, Kültür ve Eğitim Program ile Kampları,
- Türkiye Bursları,
- Türkiye Mezunları,
- Türkiye Stajları,
- Diaspora Gençlik Akademisidir (YTB, 2018).

4.2. YTB’nin Balkanlardaki Kamu Diplomasisi Faaliyetleri

Türkiye’nin Balkanlar politikasının en önemli eksenlerinden biri bölgede sürdürdüğü kamu diplomasisi faaliyetleridir. Türk kamu diplomasisi kuruluşlarının Balkanlarda yürüttüğü kamu

diplomasisi faaliyet alanları uygulayıcı kurumlar bakımından iki ana ayak üstüne inşa edilmiştir. Bunlardan ilki kamu ve resmi kurum ile kuruluşlar aracılığıyla uygulanan kamu diplomasisinin kamu ayağı iken, ikincisi ise yarı özerk, özel ve sivil kurum ile kuruluşlarca uygulanan kamu diplomasisinin sivil ayağıdır. Türkiye'nin Balkanlardaki kamu diplomasisi faaliyetleri uygulamalarının büyük oranda ana omurgasını devlet yani kamu ve resmi kurum ile kuruluşları oluşturmaktadır. Bu kurum ve kuruluşlardan biri de T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı bir kurum olan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)'dir. YTB'nin Balkanlarda gerçekleştirdiği kamu diplomasisi faaliyetlerini şu başlıklarla kategorize etmek mümkündür:

- Siyasal İletişim,
- Kültür ve Sanat,
- Eğitim ve Akademi,
- Dini Hizmetler
- Medya ve İletişim.

4.2.1. Siyasal İletişim

Türkiye'nin Balkanlar'da kamu diplomasisinde özellikle iletişim diplomasisi alanında gerçekleştirdiği faaliyetlerin en önemlilerinden biri siyasal iletişim çalışmalarınıdır. YTB, Türkiye'nin kamu diplomasisinde siyasal iletişim faaliyetlerine destek veren kurumlarının başında gelmektedir. Bu doğrultuda örneğin Başkanlık, Türkiye ile Balkan topluluklarının tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik bağlarını güçlendirmek amacıyla "Balkan Ülkeleri Gençlik Forumları" düzenlemiştir. Bu forumlara 12 Balkan ülkesi Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya, Moldova, Romanya, Sırbistan, Slovenya ve Yunanistan'dan STK'lar ve üniversite öğrencilerinin katılımı sağlanmıştır (Ekşi, 2014, 214).

YTB yine 2015 yılında Balkan ülkelerinde faaliyet gösteren STK ve düşünce kuruluşlarına yönelik bir ilki gerçekleştirmiş, 12 Haziran 2015'te YTB ve SETA iş birliğinde "Balkanlar Düşünce Kuruluşları Buluşması" Ankara'da organize edilmiş, bu buluşmaya Arnavutluk, Sırbistan, Yunanistan, Bosna Hersek, Kuzey Makedonya, Kosova ve Hırvatistan gibi Balkan ülkelerinden temsilciler katılmıştır (YTB, 2015, 38). Aynı buluşma 2016 yılında Kosova'da organize edilmiştir (YTB, 2016).

YTB'nin Balkanlarda gerçekleştirdiği diğer siyasal iletişim projelerine örnek verilirse;

- 2017 yılı Kosova sivil toplum kuruluşları kapasite geliştirme eğitimleri (YTB, 2017, 37),
- 2017 yılı Türkiye – Kosova Genç Akademi Diyalogu Projesi, Balkanlarda Türkçe Radyo Yayıncılığı ve Türkiye'nin Etkin Tanıtımı Projesi, Bosna Hersek Eğitim Projesi ve Mezunları Buluşması (YTB, 2017, 81),
- 2016 yılında 8 Balkan ülkesinde düzenlenen "Balkan Gençlik Okulu" projesi,
- 7-10 Mart 2013 tarihlerinde düzenlenen, Türkiye'de öğrenim gören yaklaşık 420 Balkan kökenli öğrencinin ve 160 STK temsilcisinin katıldığı "6. Balkanlı Öğrenciler Kampı" (Yılmaz & Kılıçoğlu, 2017, 121-122),

- 2015 yılında Balkan ülkelerinin de yer aldığı 18 ülkenin bürokratları ve STK temsilcileri katılım gösterdiği “Liderlik Akademisi, Bürokrasi Akademisi, Yerel Yönetimler Akademisi, Sivil Toplum Akademisi ve Medya Akademisi” (YTB, 2015, 38),
- 2020 yılında Balkan Diaspora Çalıştayı, Batı Trakya Türkleri Davası’nda Dr. Sadık Ahmet’in Yeri (Çevrim İçi Panel) gibi çalışmalardır (YTB, 2021, 29).

YTB ayrıca T.C. Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi – SAM işbirliği ile Balkan ülkelerinde “Balkan Savaşından Balkan Barışına” temalı konferans dizisi de gerçekleştirmiştir. Bu konferansların sonuncusu 12-15 Ekim 2012 tarihleri arasında “Osmanlı’nın Balkanlar’dan çekilişinin 100. yıldönümü; “Medeniyet mi İşgal mi?” ve “Bize ne bıraktılar” başlığı altında Karadağ’da Podgoridsa’da gerçekleştirilmiştir (Telci, 2015, 538). Yine SAM – YTB iş birliğiyle Balkan Savaşlarının 100. yılı etkinlikleri kapsamında; Bulgaristan Sofya, Sırbistan Belgrad, Kuzey Makedonya Üsküp ve Ohri, Arnavutluk Tiran, Bosna Hersek Saraybosna ve İstanbul Çalıştayları da düzenlenmiştir (YTB, 2012, 32). Günümüze gelindiğinde 2021 Ağustos ayında YTB tarafından “Balkan Gençlik Zirvesi” İstanbul’da gerçekleşmiş, 8 Balkan ülkesinden 700’e yakın misafir genç katılım sağlamıştır. Zirveye öğrenci gönderen ülkeler ise; Arnavutluk, Bosna Hersek, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya, Sırbistan ve Yunanistan olmuştur (YTB, 2021).

YTB’nin siyasal iletişim kapsamında da sayılabilecek son projesi ise Yunanistan’daki Müslüman ve Türk azınlığın siyasi lideri olan Dr. Sadık Ahmet’e yönelik gerçekleştirilen ve Yunanistan kamuoyunda da gündeme gelen “Doğumunun 75. Yılında Dr. Sadık Ahmet’i Anma” programı olmuştur. Ankara’da Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesinde 7 Ocak 2022’de gerçekleştirilen anma programına başta Türkiye ve Yunanistan’dan çok sayıda misafir katılmış, programda Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar’da açıklamalarda bulunmuştur. Anma programı kapsamında Dr. Sadık Ahmet’in siyasi hayatını da anlatan bir anı kitabı oluşturulmuştur (YTB, 2022).

4.2.2. Kültür ve Sanat

Türkiye’nin YTB eliyle Balkanlarda yürüttüğü kamu diplomasisi faaliyetlerinden bir diğeri de kültür ve sanat alanında yapılan çalışmalardır. Başkanlık, bu alanlarda Balkanlarında aralarında bulunduğu birçok coğrafyada seminerler, çalışma ziyaretleri, konferanslar, 60 ülke ve bölgeye yönelik olarak 130 bin ücretsiz yayın yapmıştır. Ayrıca Başkanlık tarafından Balkanlarda ve/veya Balkan ülkelerinin de katılımıyla; Balkanlar Çalışma Programı, Yurtdışı Genç Liderler Toplantısı ve Uluslararası Türkçevizyon (Türkçe Sözlü) Müzik Festivali gibi projeleri gerçekleştirmektedir (Aydemir, 2016, 353). Ayrıca Başkanlık “Kardeş Topluluklar Çalışmaları” kapsamında “Kültürel Arşiv Projeleri” adı altında bir çalışma da başlatmış, bu kapsamda Kosova’da 2016 yılında “Kosova’da Tasavvuf Kültürü – Biz de Buradayız” adlı bir tasavvuf müziği çalışması icra edilmiştir (YTB, 2016).

YTB özellikle 2015-2017 yılları arasında Balkanlara yönelik birçok çalışma programı da yürütmüştür. Bu programlar;

- “Akademik ve Bilimsel Araştırmalar Programı – ABAP”,

- “Kültürel İşbirliği Programı – KİP”,
- “Mevlana Kültürel Etkileşim Programı”,
- “Eğitim İşbirliği ve Kapasite Geliştirme Programı – EİKGP”tir.

YTB’nin “Akademik ve Bilimsel Araştırmalar Programı – ABAP” faaliyetlerine örnek olarak;

- Bosna Hersek ile Bosna Soykırımını Anısına Kitap Basımı,
- Bosna Hersek ve Türkiye’nin Osmanlı Mirasının Tanıtımı Projesi,
- Arnavutluk ile İki Toplumun Aydını: Şemsettin Sami Sempozyumu Projesi,
- Kosova ile 100 Rumeli İlahisi Projesi gibi projeler verilebilir (YTB, 2017, 67-69).

YTB’nin Balkanlarda “Kültürel İşbirliği Programı – KİP” kapsamında gerçekleştirdiği projeler ise;

- Kosova’da Tasavvuf Kültürü Projesi,
- Makedonya Tarihimizi Görelim Projesi,
- Bosna Hersek Türkçe Kardeşliği Projesi,
- Kosova, Kuzey Makedonya ve Karadağ Bilim Seyyahları Balkanlarda Projesi,
- Kosova Türkleri Milli Bayramına Destek Projesi gibi projelerdir (YTB, 2017, 72-74).

YTB yine Balkanlarda “Mevlâna Kültürel Etkileşim Programı” kapsamında sosyal, kültürel, akademik, mesleki ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu hedefle; üniversiteler, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, düşünce kuruluşları, araştırma merkezleri gibi kurumların projelerini de desteklenmiştir (YTB, 2015, 39-40). 2012 yılında YTB, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi- IRCICA ile ortak bir proje yürütmüş, bu kapsamda iki kurum ortaklığında “Balkanlarda Osmanlı Vakıfları: Vakfiyeler (Bulgaristan)” adlı eser çalışması da yapılmıştır. Çalışmayla Bulgaristan’daki 289 vakfiyenin yer aldığı 1500 sayfalık eser üç cilt halinde 1000 adet basılmıştır. Yine benzer bir şekilde YTB, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile 09-11 Mayıs 2012 tarihlerinde ortak bir çalışma yaparak “Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu” düzenlemiştir (YTB, 2012, 33). 2011 yılında YTB tarafından Bulgaristan ile ilgili bir çalışma daha yapılmış, Bulgaristan’da bulunan Osmanlı dönemine ait eserlerin tanıtımı için hazırlanan “Otoman Bulgaria” adlı kitabın basımına katkıda bulunulmuştur (YTB, 2011, 30).

4.2.3. Eğitim ve Akademi

YTB’nin Balkanlarda faaliyet gösterdiği alanlardan biri de eğitim diplomasisi faaliyetleridir. Başkanlığın bu kapsamda sürdürdüğü en önemli projelerden biri “Türkiye Bursları Programı”dır. Program kapsamında uluslararası öğrencilere lisans, lisansüstü, *branş* ve kısa dönemli olmak üzere dört türde burs verilmektedir. Lisans bursları kapsamında “Balkanlar Burs Programı” düzenlenmekte, bu program Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya, Sırbistan, Slovenya ve Yunanistan’ı kapsamaktadır (Aydemir, 2016, 361-362). Ayrıca YTB’nin “Türkiye Bursları Programı”nda Balkanlara yönelik çok sayıda kişiye burs verildiği de

görülmektedir. Örneğin 2019 yılında kurum 4731 bursiyere burs vermekteyken bunların 561'ini Balkanlardan seçilen öğrenciler oluşturmuştur (YTB, 2020, 52).

YTB kardeş topluluklara yönelik yeni bir proje başlatmış Balkanlar dâhil olmak üzere “Türkiye Mezunları” programı kapsamında kurumsallaşma çalışmalarına girişmiştir. Bu doğrultuda 2017 yılı içerisinde aralarında Balkan ülkelerinin de bulunduğu 32 ülkede mezun derneği kurulması için çalışmalar yürütülmüş, 16 ülkede mezun derneklerinin kurulma işlemi başlatılmış, YTB ve TİKA desteği ile dernek ofisleri kiralanmış ve teşrifatı gerçekleştirilmiştir. Balkanlarda bu doğrultuda; Sırbistan Novi Pazar, Karadağ Podgoritsa ve Bosna Hersek Saraybosna’da dernekler kurulmuştur. Ayrıca Arnavutluk Tiran ve Kosova Priştine’de ise dernekler kuruluş aşamasındadır (YTB, 2017, 61). Son olarak yine bu çalışmalar ekseninde 23-24 Kasım 2017’de Ankara’da “Türkiye Mezunları Dernekleri Eğitim Programı” düzenlenmiştir.

YTB’nin Türkiye mezunlarına yönelik çalışmaları bunlarla da sınırlı kalmamış, 2017 yılında Balkanlarda bazı mezun buluşmaları da tertip edilmiştir. Örneğin; 6 Mayıs Bosna Hersek Saraybosna, 16 Haziran Romanya Bükreş, 22 Haziran Sırbistan Novi Pazar, 28 Temmuz Bulgaristan Sofya, 29 Temmuz Bulgaristan Kırcaali, 30 Temmuz Bulgaristan Şumnu, 15 Eylül Karadağ Podgoritsa, 17 Eylül Sırbistan Novi Pazar, 22 Ekim Arnavutluk Tiran, 4 Kasım Kosova Priştine programları bu buluşmalardır (YTB, 2017, 63-64). Mezun buluşmaları yıllar içerisinde devam etmiş, örneğin 2019 yılında Makedonya ve Bulgaristan’da mezun buluşması, Arnavutluk’ta ise mezunlarıyla katılımıyla iftar organize edilmiştir (YTB, 2020, 37).

YTB uluslararası öğrencilere yönelik 2016 yılında çok farklı bir proje daha gerçekleştirmiş, 11 Şubat-18 Mayıs 2016 tarihleri arasında “2. Uluslararası Öğrenciler Dünya Kupası”nı organize etmiştir. Kupaya Balkanlardan Bosna Hersek ve Yunanistan’dan öğrenciler katılmıştır (YTB, 2016, 39). 2012 yılında da YTB sportif bir etkinlik organize ederek, 2 Temmuz 2012 tarihinde Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği iş birliğinde 14. Batı Trakya Panayırı ve 8. Uluslararası Balkan Güreş Şampiyonası gerçekleştirilmiştir (YTB, 2012, 30).

YTB’nin eğitim diplomasisi kapsamında Balkanlara yönelik gerçekleştirdiği diğer örnek projeler ise şöyledir;

- 24 Haziran 2016 tarihinde 177 adayın katılımıyla Kuzey Makedonya Üsküp’te, Yunanistan uyruklu 261 adayın katılımıyla da Edirne’de gerçekleştirilen Akademik Yetkinlik Sınavı (YTB, 2016, 38),
- 25 Temmuz-29 Ağustos 2016 tarihleri arasında Yunus Emre Enstitüsü ile ortaklaşa bir şekilde Balkanlardan Yunanistan, Hırvatistan ve Arnavutluk’ta Türkoloji eğitimi gören öğrencilerin katılımıyla Edirne’de düzenlenen “Türkçe Yaz Okulu” (YTB, 2016, 37),
- 2017 Şubat ayında Balkanlardan Arnavutluk, Kosova ve Sırbistan’dan Türkiye’de lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitimlerine devam eden öğrencilerin katılımıyla Ankara’da gerçekleştirilen “Liderlik Okulu” (YTB, 2017, 98),

- Kosova, Kuzey Makedonya ve Karadağ'dan 1.000 genç ile 25 atölye çalışması ve 100'e yakın deney gösterimi ile gerçekleştirilen Bilim Seyyahları Balkanlarda Projesi (YTB, 2017, 33),
- 2019 yılında 28 Nisan-2 Mayıs tarihleri arasında 100 Batı Trakyalı soydaş öğrenci "Ankara'yı Yakından Tanı Projesi" kapsamında misafir edilmiş, 2-3 Mayıs'ta ise 10 Balkan üniversitesinden 20 akademisyenin katılımıyla "Uluslararası Balkan Türkologları Buluşması: Balkanlarda Türkolojinin Dünü Bugünü ve Geleceği Çalıştayı" gerçekleştirilmiş (YTB, 2020, 39),
- 2020 yılında Arnavutluk'ta düzenlenen YTB Türkçe Eğitim Projesi, Kuzey ve Doğu Bulgaristan'da Ana Dili Eğitimi ve Yaygınlaştırılması, Srebrenica'daki Çocukların Eğitimine Destek, Romanya Kemal Atatürk Koleji Çevrim İçi Ders Materyal Desteği, Tarihimizi Boyayalım Balkanlar Projesi, 1989, Belene ve Bulgaristan Türkleri Sözlü Tarih Çalışması'dır (YTB, 2021, 29).

Son olarak YTB'nin Balkanlarda eğitim diplomasisi alanında yürüttüğü bir diğer program ise "Eğitim İşbirliği ve Kapasite Geliştirme Programı – EİKGP"tir. Bu kapsamda;

- Balkanlar ve Bosna Hersek'ten 25 Medrese Öğrencisinin Üniversite Eğitimi,
- Makedonya Balkan Yerinde Eğitim Projesi,
- Batı Trakya Bölgesi'nde Yaşayan Türk Öğrencilere Yönelik Uzaktan Öğretim Ders Destek Sistemi,
- Balkanlar ve Bosna Hersek'te Görev Yapan Öğretim Elemanlarının Niteliklerinin Arttırılması Projesi gibi projeler yapılmıştır (YTB, 2017, 78-79).

4.2.4. Dini Hizmetler

Türkiye'nin Balkanlarda din diplomasisi alanında etkin çalışan kurumlarının arasında YTB de gelmektedir. Başkanlık bu kapsamda; Balkan kökenli öğrencilerin de katılımlarıyla Uluslararası Öğrenciler İftar Programı ve Uluslararası İlahiyat Öğrencilerine Yönelik Tanıtım Toplantısı gibi dini ve sosyal etkinlikler gerçekleştirmektedir (Aydemir, 2016, 353). YTB tarafından 2017 yılında Eğitim Çalışmaları kapsamında 43 Bulgaristanlı genç katılımcıya yönelik Dini Eğitim ve Kültür Projesi yürütülmüş, Batı Trakya'da yaşayan Türk öğrencilere yönelik uzaktan ders destek sisteminden ise 800 genç faydalanmıştır (YTB, 2017, 33). 2019 yılında ise "Bulgaristan Türkçe ve Kur'an Kursu Hafta İçi ve Hafta Sonu Okulları" projesi kapsamında Bulgaristan'da 4 farklı gruba 10 aylık Türkçe ve Kur'an eğitimi verilmiştir. Bu gruplar ise; esnaflar, imamlar, üniversite öğrencileri ve lise öğrencilerinden oluşmuştur (YTB, 2017, 43).

4.2.5. Medya ve İletişim

YTB'nin son olarak Balkanlarda kamu diplomasisi alanında yürüttüğü faaliyet alanlarından bir diğeri de medya ve iletişime dairdir. Başkanlık özellikle 2016 yılında bu bağlamda Balkanlardaki soydaş ve akraba toplulukların kültürel değerlerinin korunarak yaşatılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda edebiyat, kültür ve sanat çalışmaları ile kitap, gazete, dergi ve televizyon programlarına

destek sağlamıştır (YTB, 2016, 35). Yine 2014 yılında YTB ile BYEGM işbirliğinde KKTC’de “Türk Dildeş Ülkeler ve Topluluklar 4. Medya Forumu” organize edilmiş, programa Balkanlardan ve birçok coğrafyadan medya temsilcileri katılım sağlamıştır (YTB, 2014, 35).

3-5 Mayıs 2012 tarihinde YTB, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yayın Yüksek Kurulu işbirliğiyle “4. Gelecekle İletişim Çalıştayı” düzenlenmiştir. Çalıştaya Balkanlardan; Kosova, Romanya, Bulgaristan, Kuzey Makedonya ve Bosna-Hersek’ten gazetecilik ve iletişim fakültelerinde okuyan veya mezun olup ülkelerinde medya alanında çalışan 38 kişi katılım göstermiştir (YTB, 2012, 31-32). 2020 yılına gelindiğinde ise YTB, Bosna Hersek Medya Çalıştayı Programı düzenlemiştir (YTB, 2021, 29).

5. Sonuç ve Değerlendirme

Geleneksel diplomasiinin yanında son yüzyıla damgasını vuran kamu diplomasisi yaklaşımı başta ABD gibi birçok devlette olduğu gibi Türkiye’de de büyük ilgi görmüştür. Devletten devlete, devletten topluma, toplumdan devlete ve toplumdan topluma gelişen kamu diplomasisi ilişkilerinde hem dünyada hem de Türkiye’de devletlerin yanında STK’lar, yerel yönetimler, şirketler, medya kuruluşları, uluslararası örgütler gibi birçok aktör aktif rol almaktadır. Türkiye özellikle 2000’li yıllarla birlikte kamu diplomasisinde yeni bir anlayış geliştirmiş ve yeni kurumlar inşa etmeye başlamıştır. Bu kurumlara 1992 yılında kurulan TİKA, özellikle 2010’lu yıllarda kurulan YTB, Türkiye Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü vb. kurumları vermek mümkündür.

AK Parti hükümeti döneminde kamu diplomasisinde özellikle Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan Balkanlar, Orta Doğu ve Afrika gibi bölgelerde günümüzde yaşayan toplumlar tarihi miras olarak görülmüştür. Bu miras neticesinde bu bölgelerde yaşayan toplumlarla siyasal, kültürel, ekonomik vb. ilişkiler geliştirmek Türkiye’nin yumuşak güç potansiyeli bakımından avantaj olarak kabul edilmiştir. Balkanlarda nüfus olarak ciddi oranda bir Türk ve Müslüman nüfus yaşamasından dolayı Türkiye bölge ülkelerinde aktif bir kamu diplomasisi performansı sergilemeye başlamıştır. Nitekim YTB’de soydaş ve dindaş diplomasisi ile diaspora diplomasisi kapsamında görev alanına giren konularda Balkan ülkelerinde faaliyetler yürütmeye devam etmektedir. Bu çalışmada YTB’nin Balkanlarda ne gibi kamu diplomasisi faaliyetleri yürüttüğüne cevap aranmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak YTB’nin kuruluşundan günümüze kadar Balkanlarda; Siyasal iletişim, kültür ve sanat, eğitim ve akademik, medya ve iletişim faaliyetlerinin yanı sıra dini hizmetler de gerçekleştirdiği tespit edilmiştir.

YTB’nin de aktif faaliyet gösterdiği diaspora diplomasisi; Türkiye’nin gelişime aç diplomasi girişim alanlarından biridir. Türkiye yaklaşık 85 milyon nüfusuyla iç politikada büyük bir nüfus kitlesini idame ederken, dış politikada ise dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan ve sayıları 6 milyonu aşan Türk vatandaşları ile komşu bölgelerde yaşayan ve sayıları 200 milyonu geçen soydaş ve dindaş akraba topluluklara doğal alıcı olarak hitap etmektedir. Ayrıca Türkiye hem bu Türk vatandaşlarına hem de akraba topluluklara kimliklerini korumalarını, siyasal, sosyoekonomik ve kültürel hayata etkin

katılımlarını teşvik etmekte, ayrımcılık ve yabancı düşmanlığına karşı mücadelelerinde destek olmaya da çalışmaktadır (İhlamur, 2015, 53).

Diaspora diplomasisi kapsamında özellikle yurtdışında yaşayan 6 milyon Türk vatandaşı yani gurbetçi ya da diasporanın siyasi, sosyoekonomik, hukuki ve kültürel olarak kapsamlı bir diaspora diplomasisi anlayışıyla ciddi bir şekilde örgütlendirilmesi yararlı olacaktır. Bu nedenle ilk olarak yurtdışındaki özellikle Türk vatandaşlarına, soydaş ve dindaş topluluklar ile Türkiye'ye sempati besleyen yabancı ülke vatandaşlarına ait sivil toplum kuruluşları, ülkeler bazında ortak çatı kuruluşlar altında koordineli ve işbirliği altında hareket etmelidir. YTB'nin koordinasyonunda başta Balkanlar olmak üzere Avrupa ve birçok bölgede, orada yaşayan Türkler eliyle örgütlenmeler gerçekleşmeli ve yayılmalıdır. Ayrıca TBMM'de daha öncede gündeme geldiği üzere diaspora ile doğrudan bir temsil ve bağlantı ilişkisi kurması amacıyla diaspora milletvekilliği sistemi de düşünülmelidir.

Türkiye'de mevcut düşünce kuruluşlarının arasında çalışma alanı bütünüyle Balkanlar olan profesyonel ve kurumsal herhangi bir düşünce kuruluşu bulunmamaktadır. Bu nedenle hem mevcut kuruluşların Balkan çalışmaları arttırılmalı hem de çalışma alanı Balkanlar olan düşünce kuruluşları YTB desteğiyle oluşturulmalıdır. Bu kuruluşlar başta Balkanlar olmak üzere Türkiye'nin dış politikası ve kamu diplomasisi adına uzman yetiştirmeli, devlet kurum ve kuruluşlarıyla politika yapıcılara politika ve vizyon önermelidirler. YTB hem diaspora diplomasisi alanında hem de Türkiye'nin Balkanlardaki kamu diplomasisi yaklaşımına katkı sunacak kuruluşların oluşumuna da öncülük etmeli, mevcut ve yeni kurulacak kurumlarla da politika inşa sürecinde ortak çalışmalıdır.

YTB'nin hedef iki kitlesi "yurt dışı Türkler" ile "akraba topluluklar" olduğu düşünüldüğünde Balkanlar nazarında bu toplumlara yönelik yapılan en ciddi çalışmalardan biri de "insani yardım faaliyetleridir". İnsani yardım STK'ları; Türk kamu diplomasisinin en başarılı ve en önemli aktörlerinden biridir. Ancak Türkiye insani yardım faaliyetlerinde dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olsa da insani yardım kuruluşlarının bazı temel problemleri mevcuttur. İlk olarak bu sivil toplum kuruluşları arasında sahada büyük bir koordinasyonsuzluk göze çarpmaktadır. Bu koordinasyonsuzluk ilgili kuruluşların aynı ülkelerde aynı bölgelere farklı zamanlarda yardımlar yapmalarına neden olmaktadır. YTB bu alanda kuracağı bir sistematik ile çatı koordinasyon merkezi olabilecektir.

Türkiye'nin kamu diplomasisiyle kendini yabancı kamuoyuna doğru anlatabilmesi için her şeyden önce güçlü ve doğru bir imajının oluşturulması gerekmektedir. Bu nedenle ilk olarak dış politikadaki hedef bölgelerde Türkiye hakkında kapsamlı bir mevcut imaj ölçümü yapılmalı, Türkiye ile ilgili avantajlı ve dezavantajlı durumlar tespit edilmeli, istenen ve sunulması gereken imaj belirlenmelidir (Yılmaz, 2012, 433). Başta Balkanlar olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde ve birçok ülkesinde özellikle tarih kitaplarında Türkiye ile ilgili son derecede olumsuz ifadeler geçmekte, o ülke vatandaşları Türkiye karşıtı bir şekilde yetişmektedir. Bu noktada ilgili ülkeler net olarak tespit edilmeli, ortak tarih komisyonları ile doğru bir tarih yazımının sağlanmasına özen gösterilmelidir. Bu özenle tarih kitaplarındaki "işgalci, düşman, cani ve barbar Türkler" gibi yalan ve yanlış ifadeler çıkartılmalıdır (Yıldırım, 2015, 386). Ayrıca hem yurt dışındaki soydaş ve dindaş topluluklarla

diaspora grupları hem de yurt dışında faaliyet gösteren birey, topluluk ve kurumlar Türkiye ile ilgili olumsuz imaj konusunda eğitilmelidir. Bu olumsuz imajın düzeltilmesi adına gerekli stratejik bilgi ve metotlar da öğretilmelidir. YTB'nin de imaj yönetimi konusunda da kendine misyon edinmesi elzem görülmektedir.

YTB'nin misyon edinebileceği en önemli alanlardan biri de entelektüel diplomasisidir. Başta Balkanlar ile ilgili uzman akademisyen, gazeteci ve yazarların yanı sıra yabancı dilde yayınlar yapan yazarlar, akademisyenler ve gazeteciler de kamu diplomasisi konusunda bilgilendirilmeli, bu noktada kamu diplomasisi kuruluşları ile yabancı dilde yayın yapanlarla koordineli hareket edilerek özellikle Balkanlarda ortak projeler gerçekleştirilmelidir.

2018 yılında yurtdışındaki Türklere yönelik kurul ve komisyonların kurulması kararlaştırılmış, bu kurul ve komisyonlarında Türkiye'de TBMM uhdesinde, Türkiye dışında ise YTB ile başkonsoloslukların uhdesinde faaliyet göstermesi uygun bulunmuştur. Türkiye'nin yurtdışındaki Türklere yönelik kolektiflik ve bütüncüllük açısından başarılı bir diaspora diplomasisi yürütmesi adına bu hamle yerinde görülmektedir. Bu kurul ve komisyonlarda diasporayı temsil eden ve diaspora toplumunda karşılığı bulunan kişilerin görev yapması, bu kişilerin kurul ve komisyonlara kendi tecrübelerine yönelik sunumlar gerçekleştirilmesi ve bu kurum ile komisyonların siyasi bir entegrasyon ile politika ve çözüm üretme merkezi olarak bir misyonu yerine getirmeleri oldukça önemlidir. Buna ek olarak bu kurul ve komisyonlarca dünyadaki diaspora milletvekilliği modellerinin incelenerek Türkiye'ye uygun bir model üzerinde de çalışılması Türkiye'nin diaspora politikalarına çok daha farklı bir boyut ile güç kazandıracaktır.

Son olarak Türk kamu diplomasisi kurum ve kuruluşlarının Balkanlardaki faaliyet alanları incelendiğinde; TİKA'nın, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, Yunus Emre Enstitüsü'nün YTB ile aynı alanlarda faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Bu kurum ve kuruluşların görev tanımlarının net olarak çizilmesi ve birbirlerinin görev tanımlarına girmeyerek, belirli alanlarda uzmanlaşması elzemdir. Bunun yanında YTB'nin mevcut görev alanları dışında uzmanlaşabileceği bir diğer önemli alanda "vatandaş diplomasisi" alanıdır. Yurtdışında başarılı örnekleri bulunan bu alanda YTB yurt dışına belirli süreli seyahat eden öğrenciler, iş adamları, akademisyenler, sivil toplum kuruluşları temsilcileri ile buldukları ülkelerde koordineli hareket edebilir, onları o ülkelerdeki faaliyetlerini takip edip asiste edebilir. Bu gruplara yönelik kurum tarafından "vatandaş diplomasisi" kapsamında eğitimler de gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Aydemir, E. (2016). *Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. İstanbul: Alfa Kitap.
- Battır, O. (2017). *İnsani Diplomasi Teoriden Pratiğe: Türk Dış Politikasının Yeni Aracı*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Cull, N. J. (2010). "Public Diplomacy: Seven Lessons For Its Future Its Past", *Place Branding & Public Diplomacy*, 1(6): 11-17.
- Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Doğan, E. (2012). Kamu Diplomasinin Sunduğu Fırsatlar ve Kısıtları Üzerine. A. Özkan, & T. E. Öztürk (Der.), *Kamu Diplomasisi*, İstanbul: TASAM Yayınları, 13-35.
- Doster, B. (2016). Turgut Özal ve Dış Politika. H. Çakmak (Der.), *Mustafa Kemal Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanları ve Dış Politika*, Ankara: Kripto Kitaplar, 197-216.
- Duffey, J. (2009). "How Globalisation Became U.S. Public Diplomacy at he End of the Cold War", *Handbook of Public Diplomacy*. N. S. (Eds.), New York: Routledge.
- Ekşi, M. (2014). *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Siyasal Kitap.
- Eren, E. (2017). "Sivil Toplumun Dış Politika İnşasındaki Rolü: Türk Kamu Diplomasisi Örneği", *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 2 (1): 36-49.
- Eren, E. (2020). "Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri Işığında Türk Kamu Diplomasinin Yeni Yapısı", *Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (16): 111-132.
- Eren, E. (2021). "Bütüncül Teori İnşası: AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası'nın Analizi (2002-)", *UPA Strategic Affairs*, 2 (2): 4-30.
- Erzen, M. Ü. (2012). Kamu Diplomasinin Kapsamı ve Geleceği. A. Özkan, & T. E. Öztürk (Der.), *Kamu Diplomasisi*, Ankara: TASAM Yayınları, 35-51.
- Göral, E. (2013). Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye'nin Balkan Politikasının Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 21 (2): 99-118.

Gregory, B. (2011). “American Public Diplomacy: Enduring Characteristics, Elusive Transformation”, https://smpa.gwu.edu/sites/smpa.gwu.edu/files/downloads/BGregory_HJD_AmericanPD.pdf, (Erişim: 29.05.2021).

Güneş, İ. & Eren, E. (2021). “Yerel Yönetim Diplomasisi Özelinde Kardeş Şehir Uygulamasıyla İstanbul Örneği”, *Strategic Public Management Journal*, 7 (13): 35-59.

Ihlamur, S. G. (2015). İnsani Diplomasi İlkesi Çerçevesinde Türkiye'nin Göç ve İltica Rejimi. M. Şahin, & B. S. Çevik (Der.), *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Ankara: Nobel Yayınları, 45-71.

İnan, E. (2012). Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Eksenine. A. Özkan, & T. E. Öztürk (Der.), *Kamu Diplomasisi*, İstanbul: TASAM Yayınları, 63-71.

Kalın, İ. (2012). Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi. A. Özkan, & T. E. Öztürk (Der.), *Kamu Diplomasisi*, İstanbul: TASAM Yayınları, 145-161.

Karadağ, H. (2016). *Uluslararası İlişkilerde Yeni Bir Boyut Kamu Diplomasisi*. Ankara: Nobel Yayın.

Kodaman, T., & Birsnel, H. (2014). 21. Yüzyıl Balkan Jeopolitiğinin Çok Boyutlu Bir Bakış Açısı ile İncelenmesi ve Türkiye'ye Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (1): 49-64.

Kösebalaban, H. (2014). *Türk Dış Politikası*. Ankara: BigBang Yayınları.

Leonard, M., Stead, C., & Smewing, C. (2002). *Public Diplomacy*. London: Foreign Policy Center.

MFA. (2018). “Balkanlar”, <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?a4652a89-e587-4528-907b-84ed8f33b97c>, (Erişim: 14.05.2021).

Oran, B. (1993). Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimlik. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 48 (1): 109-121.

-----, B. (2013). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt III: 2001-2012*. İstanbul: İletişim Yayınları.

-----, B. (2018). “Türkiye'nin Balkan ve Kafkas Politikası”, <http://www.asosindex.com/cache/articles/turkiye-nin-balkan-ve-kafkas-politikasi-f23707.pdf>, (Erişim: 14.05.2021).

Özgöker, U., & Batı, G. F. (2016). *AB'nin Doğu Sınırı Balkanlar*. İstanbul: Derin Yayınları.

PDAA, A. A. (2018). "About U.S. Public Diplomacy", http://pdaa.publicdiplomacy.org/?page_id=6, (Erişim: 29.07.2021).

Sancaktar, C. (2010). Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkanlar Açılımı. H. Çomak (Der.), *21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 329-351.

Sancar, G. A. (2018). "Kamu Diplomasisinde "İlişki İnşa Etme" Söylemi", <http://kamudiplomasisi.org/demo/images/stories/aslisancar.pdf>, (Erişim: 24.02.2021).

Snow, N. & Taylor, P. M. (2008). *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. London, UK: Routledge.

TİKA (2017). *TİKA Faaliyet Raporu 2017*. Ankara: TİKA Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı.

Tuch, H. N. (1990). *Communicating with The World: U.S. Public Diplomacy Overseas*, Washington: Georgetown University Institute for The Study of Diplomacy.

Tuch, H. N. (1993). *Communicating with the World: U.S. Public Diplomacy Overseas*, New York: St Martin's Press.

Tuncer, H. (2016). *Küreselleşme Döneminde Türk Dış Politikası*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Yıldırım, G. (2015). *Kültürel Diplomasi Ekseninde Uluslararası Halkla İlişkiler Perspektifinden Kamu Diplomasisi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Yıldırım, K. E., & Yıldırım, A. (2017). Türkiye'nin Yumuşak Güç Sembollerinden Türk İşbirliği Koordinasyon Ajansı ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na Genel Bakış. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (33): 203-219.

Yılmaz, A. N., & Kılıçoğlu, G. (2017). Balkanlar'da YTB ve TİKA'nın Türk Kamu Diplomasisi Kurumları Olarak Faaliyetleri ve Türkiye'nin Bölgedeki Yumuşak Gücüne Etkileri. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (2): 115-131.

Yılmaz, S. (2012). *Akıllı Güç*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.

-----, (2012). "Kamu Diplomasisi: Başka Halklara Angaje Olmak, Ayaklandırmak", *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi* (1): 201-223.

YTB. (2011). *2011 Faaliyet Raporu*. Ankara.

-----, (2012). *2012 Faaliyet Raporu*. Ankara.

- (2013). “Başbakan Erdoğan: “Sizler Asla Yalnız Değilsiniz”, ARTI 90 Dergisi, Sayı 5, Ankara.
- (2014). *2014 Faaliyet Raporu*. Ankara.
- (2015). *2015 Faaliyet Raporu*. Ankara.
- (2016). *2016 Faaliyet Raporu*. Ankara.
- (2016). “Kültürel Arşiv Projeleri”, <https://www.ytb.gov.tr/kardes-topluluklar/kulturel-arsiv-projeleri>, (Erişim: 3.6.2021).
- (2016). “Balkan Düşünce Kuruluşları Kosova’da Buluştu”, <https://www.ytb.gov.tr/haberler/balkan-dusunce-kuruluslari-kosovada-bulustu>, (Erişim: 3.11. 2021].
- (2017). *2017 İdare Faaliyet Raporu*. Ankara.
- (2018). “Anasayfa”, <https://www.ytb.gov.tr/>, (Erişim: 26.06.2021).
- (2020). *2019 Faaliyet Raporu*. Ankara.
- (2021). *2019-2023 Stratejik Plan*. Ankara.
- (2021). *2020 Faaliyet Raporu*. Ankara.
- (2021). “Balkan Gençlik Zirvesi İstanbul’da Gerçekleşti”, <https://www.ytb.gov.tr/haberler/balkan-genclik-zirvesi-istanbulda-gerceklesti>, (Erişim: 15.08.2021).
- (2022). “Doğumunun 75. Yılında Dr. Sadık Ahmet’i Anma Programı Gerçekleştirildi”, <https://www.ytb.gov.tr/haberler/dogumunun-75-yilinda-dr-sadik-ahmeti-anma-programi-gerceklestirildi>, (Erişim: 13.01.2022).

Priorities in the Vision for Sustainable Development of the Republic of Bulgaria in the Context of the Sustainable Global Development Program until 2030

Yordanka Angelfva Stoyanova-Toneva*
Mladen Dimitry Tonev*

For reference to this article:

Stoyanova-Toneva, Y. A. & Tonev, M. D. (2022). "Priorities in the Vision for Sustainable Development of the Republic of Bulgaria in the Context of the Sustainable Global Development Program until 2030", *Istanbul Rumeli University Journal of Social Sciences*, 1(2): pp. 31-53.

Abstract

The study presented in this article aims to highlight the priorities in achieving sustainable development of the Republic of Bulgaria in the process of implementing the Sustainable Global Development Program until 2030. The derivation of the identified priorities is based on the analysis of the complex situation in the world and challenges to the political, economic, social and cultural environment in Bulgaria and the region, both through the comparative analysis of the priorities in the Program for Sustainable Global Development until 2030 and through those in the National Program for Development and Sustainability of the Republic of Bulgaria – "Bulgaria 2030" based on the EU's goals of developing a green economy and reducing carbon emissions over the next few decades by 2050.

Key Words

Sustainable Development,
Environmental Challenges,
National Priorities, Recovery and
Development, Green Economy

JEL Code

Q001, Q56

About Article

Research Article

Submitting Date: 04.07.2022

Acceptance Date: 22.07.2020

* Assist. Prof. Dr., Doctor of Security, Lecturer in the Department of Security and Safety at the Faculty of Law, Varna Free University "Chernorizets Hrabar" | yordanka.toneva@vfu.bg

* Assoc. Prof. Dr., Political Economy, Lecturer at Varna Free University "Chernorizets Hrabar", Smolyan Branch, | mladen_tonev@abv.bg

Introduction

The concept of sustainable development is embedded in the priorities of EU development both as an integration community and as separate state priorities in the member states of the community. Sustainable development is one of the three priority areas in the Europe 2030 Strategy. It has a clear focus on increasing the competitiveness of the EU economy, including focusing on leadership in green technologies, promoting smart grids, improving the business environment, especially for small and medium-sized enterprises. Sustainable development also refers to achieving environmental goals, such as reducing the carbon intensity of the economy, promoting efficient and sustainable use of resources, protecting the environment, reducing emissions and preventing the loss of biodiversity.

An extremely important concept within the sustainable development paradigm is that of the bioeconomy. Its implementation within the EU focuses on maintaining and creating economic growth and jobs in rural, coastal and industrial areas, reducing dependence on fossil fuels and improving the economic and environmental sustainability of primary production and manufacturing industries. The EU Bioeconomy Strategy and its Action Plan aim to pave the way for a more innovative, resource efficient and competitive society that equates food safety with the sustainable use of renewable resources for industrial purposes, while ensuring environmental protection.

In the National Plan for Sustainability and Development of the Republic of Bulgaria, adopted on October 30, 2020, 37% of the set funds in the amount of BGN 4.499 billion have been allocated to the Green Bulgaria initiative. They will be directed to three priority areas: Circular and Low Carbon Economy; "Sustainable Agriculture" and "Biodiversity". The following projects are planned for implementation: Program for energy efficiency in building stock - BGN 3 billion; Establishment of a decarbonisation fund; Digital transformation of the Electricity System Operator - BGN 511 million; Integrating the ecosystem approach and implementing nature-based solutions in the protection of protected areas; Improvement of the condition and improvement of the hydro-ameliorative infrastructure in the country - BGN 848 million; Digital agriculture (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, p. 12-15).

1. Strategic goals in National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria

In the medium term, the country's recovery strategy is based on the National Development Programme: BULGARIA 2030. The document, covering the national decisions for growth and development, defines three strategic goals:

- accelerated economic development;
- demographic recovery;
- reduction of inequalities.

The plan is structured in four pillars:

- **Innovative Bulgaria** – aiming at increasing the competitiveness of the economy and its transformation into an economy based on knowledge and smart growth - 20% of the resources under the Plan;
- **Green Bulgaria** – with a focus on sustainable management of natural resources, allowing to meet the current needs of the economy and society, while maintaining environmental sustainability, so that these needs can continue to be met in the long run - 37% of the resources of the Plan;
- **Connected Bulgaria** – focusing on providing prerequisites for increasing the competitiveness and sustainable development of the country's regions, such as improving transport and digital connectivity, as well as promoting local development, based on the specific local potential - 22% of the resources of the Plan;
- **Fair Bulgaria** - with a special focus on disadvantaged groups and individuals to achieve a more inclusive and sustainable growth and shared prosperity for all, as well as with an emphasis on building effective and responsible public institutions responsive to the needs of business and the needs of the citizens - 21% of the resources of the Plan (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, p. 4).

According to Ursula von der Leyen, President of the European Commission: “the European Green Deal and digitalization will boost jobs and growth, the resilience of our societies and the health of our environment.” (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, p. 1)

In the short term, the Government policy is aimed at increasing the resilience of the national health system and mitigating the socio-economic consequences.

Although the Recovery and Sustainability Plan is provoked by the situation caused by the Covid pandemic, it has a definitely longer-term vision and lays the foundations for sustainable national development in the context of Pan-European reconstruction and development in the post-Covid pandemic and in the global public and economic progress.

The Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria from October 2020 presents the views of the Government and the society on how structural problems in the economy should be addressed, through an internally coherent and consistent combination of reforms and investments. In this regard, the intentions submitted should not be considered in isolation, but in combination with the parallel planned actions within the EU Cohesion Policy.

The additional efforts to make a transition to a climate-neutral economy, in the context of the ambitious goals of the European Green Deal to be funded through the Just Transition Mechanism based on just transition plans should also be taken into account.

The main goal of the Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria remains “to facilitate economic and social recovery from the crisis caused by the COVID-19 pandemic.” (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, p. 3).

In the context of the first of the three main directions of development set out in the Plan –“accelerated economic development” the policy focuses on the following three points in the process of recovery and development of the Bulgarian economy after the Covid pandemic: (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, p. 5)

- Education and skills
- Research and innovation
- Smart industry.

Within the first direction in the field of accelerated economic development - the improvement of education and skills such as an important aspect of the ongoing reform is the focus on the areas of STEM (science, technology, engineering and mathematics), which creates the preconditions for successful further realization of young people in the professions of the future, while also encouraging the introduction of new teaching methods, the qualification of the pedagogical specialists and creation of new educational content in the direction of integration of the subject areas of STEM. Through a model of integration of a new generation learning environment in Bulgarian schools, educational innovations in teaching and learning will be encouraged and supported. The educational innovations that will be created and validated will focus on creativity, the use of research methods and interdisciplinarity.

Another part of the reform intentions in the education system, which is also related to the effectiveness of active labour market measures, concerns the focus on skills related to the digital transformation and Industry 4.0, and the validation of knowledge, skills and competencies acquired within the educational system or outside it.

This includes the following events, activities and processes: (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, p. 8-10)

- Building an educational STEM environment;
- Establishment of centres for personal development of pupils and youth;
- Modernization of educational institutions for a more attractive and quality environment for learning and innovation;

The projects are complemented in the short term with the support for the construction of STEM classrooms in 300 Bulgarian schools, under REACT-EU (REACT-EU—Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe), which in addition to preparing students to develop STEM skills will also perform the functions of distance learning centres in an electronic environment. To have a lasting impact on the education reform, they will be combined with the activities envisaged in the Education Programme 2021-2027 for digital transformation of education and promotion of educational innovations in pre-school and school education.

In terms of research and innovation, the main goal of development “is to provide a favourable environment for the realization of new products and processes and the development of innovative enterprises, as a necessary prerequisite for creating a high-tech industrial base that will lead the economy

to a new and higher growth trajectory. The priority is to strengthen and stimulate scientific activity in higher education research, as well as the overall improvement of the research infrastructure and capacity to develop critical mass and knowledge to deal with the double transition and prepare the regions for accelerated development.” (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, p. 10-11)

It is set out in the Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria “Programme for accelerating economic recovery and transformation through science and innovation”. Within the Program, three pillars of the planned investments are envisaged: (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, p. 11)

First pillar refers to creating a network of research universities. The ambition is to turn universities into centres and units for active exchange of knowledge and technology between scientific units and industry throughout the country.

The second pillar includes support for expanding Bulgaria's participation in the Horizon Europe Framework Programme 2021- 2027 through synergies with initiatives at the national level. The second pillar envisages the implementation of three initiatives, with different focus and scope. The first initiative consists of providing national co-financing for Bulgarian participation in European research and innovation partnerships. The second initiative consists of the implementation of the “Seal of Excellence” mechanism for Bulgarian beneficiaries under the European Innovation Council within its two instruments - "Pathfinder" and "Accelerator". The third initiative consists in implementing the "Seal of Excellence" principle for Horizon Europe's "Enlarging and Strengthening the European Research Area" component, and in particular the "Twinning" and ERA Chairs measures.

The third pillar: Supporting the process of creating digital innovation hubs on a regional basis. The project will provide support for the creation of a regional network of digital innovation hubs. In the first half of 2021, the country will participate in the selection of the EC for the creation of European digital hubs under the Digital Europe Programme.

The last, third guideline for accelerated economic development provided for in the Recovery and Sustainability Plan is the creation of an intelligent industry.

The development and adoption of the Development and Sustainability Plan is necessitated by the economic problems posed by the Covid Pandemic in 2020. “In the second quarter of 2020, when the most restrictive measures were in force, investment in the economy reported a 28.3% decline compared to a year earlier. GDP contracted by 8.5% on an annual basis, with the construction sector declining by 7.4% and industry losing 10.6% of value added compared to a year earlier.” (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, p. 14)

The Plan includes two programs, the implementation of which is a priority for the development of intelligent industry. These are respectively:

- Programme for public support for development of industrial parks and improvement of their infrastructural connectivity;
- Programme to support the process of transition to a circular economy in enterprises.

The first program has two main components: "Infrastructure construction" and "Shortening the supply chains and reindustrialization". The total planned resource in the first program is BGN 490 million with an implementation period of 2021-2026.

We, as authors, are of the opinion that only these two components will hardly help the implementation of the first program - the development of industrial parks and the improvement of their infrastructural connectivity. In this part: "the creation of an intelligent industry", as an integral part of the first strategic goal of the Development and Sustainability Plan must be complemented by innovative and technological renewal of the industrial park in order to mainly reduce the energy intensity of Bulgarian industry and reduce the impact of industry on the environment. Another component of this first program for creating an intelligent industry, in our opinion, is the focus on high value-added industries. Moreover, these high value-added industries must also fit into the implementation of the second program of this third sub-objective of accelerated economic development, namely the development of a "circular economy".

It is true that the development of Industry 4.0 in Bulgaria is envisaged through the introduction of digital technologies and solutions, as well as building the necessary human, scientific and institutional capacity, but this is formulated very generally in the Plan and without any specifics regarding decomposition. of goals, sub-goals and objectives.

Regarding the Program for supporting the process of transition to a circular economy in enterprises in the Recovery and Resilience Plan envisages taking real steps to transform the economy from linear to circular, fulfilling the country's commitments to achieve the goals set in European legislation for a climate-neutral economy. "The main goal of the initiative is to support large enterprises for the transition to a circular economy along the introduction of recycling technologies, standardization in the field of environment and promotion of eco-innovation and industrial symbiosis between enterprises. The project includes analysis of waste streams and surveys of enterprises to implement industrial symbiosis, supporting enterprises to introduce environmental standards, supporting the introduction of eco-innovation in enterprises, reducing environmental pollution and more efficient use of resources, development of demonstration projects for clean technologies and providing start-up capital to encourage the development of new businesses in the circular economy." (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria...p.16-17)

The other main goal of the Recovery and Resilience Plan - the demographic growth is also not adequately analyzed in the Plan. This circumstance presupposes the addition and refinement of the measures and activities for overcoming the demographic collapse in the country, which is further strengthened by the negative effects of the Covid pandemic.

For us as authors, the solution of the demographic problems in the Republic of Bulgaria must begin with a policy for significant increase of the incomes of the main part of the population. The first main goal in this direction is to reach the average European income levels of individuals and households. Increasing incomes will simultaneously achieve two demographic goals: First, it will stop the migration of young people outside the country. Second, it will stimulate the birth rate of young families, who now refrain from giving birth to and raise more children, because the appearance of one child usually lowers the standard of living at low income levels in our country. The birth of two children in a family with average income for Bulgaria automatically sends such a household to the group of socially disadvantaged households and to the subset of people at risk of poverty.

Regarding the third strategic goal of the Recovery and Sustainability Plan - reduction of inequalities, this also implies as a measure a significant increase in incomes in the country. Another important step in this direction is the effective control by the state and society over how public resources are distributed and used. Reducing the theft of public funds, reducing corruption, strengthening contract and legality in business will inevitably reduce inequalities. An important aspect of reducing inequalities is the set policy of social inclusion of disadvantaged people.

2. Key priorities in National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria

The National Development Program "Bulgaria 2030" is a framework strategic document of the highest order in the hierarchy of national programming documents, determining the vision and general objectives of development policies in all sectors of government, including their territorial dimensions. The document defines three strategic objectives, for the implementation of which it groups the government's intentions in five areas (axes) of development and raises 13 national priorities: (National Development Program "Bulgaria 2030")

Priority № 1: Education and skills

Priority № 2: Science and scientific infrastructure

Priority № 3: Intelligent industry

Priority № 4: Circular and low-carbon economy

Priority № 5: Clean air and biodiversity

Priority № 6: Sustainable agriculture

Priority № 7: Transport connectivity

Priority № 8: Digital connectivity

Priority № 9: Local development

Priority № 10: Institutional framework

Priority № 11: Social inclusion

Priority № 12: Health and sport

Priority № 13: Culture, heritage and tourism

Mainly the first eight priorities in the national development program of the Republic of Bulgaria until 2030 are related to sustainable development. All of them are leading priorities in the development and sustainability plans of the cities and territories in the Black Sea region. Among the most significant of these priorities are: Priority № 3: Intelligent industry and Priority № 4: Circular and low-carbon economy and also Priority № 8: Digital connectivity.

Guidelines for the development of intelligent industry have already been presented in the previous first part of Chapter Eight. They are also one of the leading moments in the first pillar of the National Plan for Recovery and Sustainability - Innovative Bulgaria.

The fourth priority in the National Development Program of the Republic of Bulgaria until 2030 fills with content the first main point of the second pillar of the Recovery and Sustainability Plan - Green Economy. The plan distinguishes the following three accents in this direction. (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria...p. 19)

- *Circular and low carbon economy*
- *Biodiversity*
- *Sustainable agriculture*

The third focus in the Green Economy pillar corresponds to Priority № 6 - Sustainable Agriculture of the National Development Program of the Republic of Bulgaria.

Biodiversity is usually the result and consequence of the development of the Green Economy, as well as part of the content of the concept of "Green Economy".

The main goal of the priority № 4: "Circular and low-carbon economy" will be to "increase resource - and in particular energy - productivity, following the principles of the circular economy and stimulating the introduction of low-carbon, resource-efficient and waste-free technologies." (National Development Program "Bulgaria 2030")

The plan states that "the Bulgarian economy is one of the most resource-intensive in the EU, lagging behind the Member States of the Community in terms of applying the principle of circular economy and implementing eco-innovation activities. The economy spends on average 3.6 times more energy resources per unit of GDP than the average energy consumption in the EU." (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria...p. 19)

According to the National Statistical Institute over the last ten years, there has been a doubling of the share of energy from renewable sources in gross final energy consumption, reaching 20.5% in 2018.

According to this indicator, the country continues to perform better than the EU (the average for the EU in 2018 amounts to 18.0%), and the level of the indicator remains significantly above the national target under the Europe 2020 strategy (16% in 2020).

Greenhouse gas emissions per capita decreased from 9.1 tons of CO₂-eq. in 2007 to 8.3 tons of CO₂-eq. in 2018, with the value for the country being lower than the EU average (8.6 tons of CO₂-eq.)

The general finding on energy intensity and carbon pollution in the Republic of Bulgaria in the Recovery and Sustainability Plan is that “Bulgaria remains the most carbon-intensive EU Member State, with the intensity of greenhouse gas emissions in the Bulgarian economy being more than 4 times higher than the EU average, with a positive but modest trend of shortening the gap in this regard in recent years.” (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria...p. 20)

It is set out in the Recovery and Sustainability Plan **Energy efficiency programme**. The programme envisages the implementation of four components to increase energy efficiency. The first component envisages financing measures to increase energy efficiency in the country's housing stock. The renovation of residential buildings will be implemented in accordance with the objectives of the Long-Term National Strategy to support the renovation of the national building stock of residential and non-residential buildings (with a horizon until 2050), and the energy efficiency measures envisaged in it will be financed, aiming at achieving a minimum class B of energy consumption. (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria...p. 21)

This part of the Recovery and Sustainability Plan notes that “energy efficiency is considered a priority, given its importance for improving the country's energy security by reducing dependence on energy imports, reducing energy costs for businesses, households and administration, creating more jobs, improving the quality of energy, air and reducing greenhouse gas emissions and improving the quality of life of citizens. Improving the energy efficiency of the building stock will have a positive impact in terms of economic growth and job creation, and saving energy will also save financial resources. Saving energy is one of the fastest and most cost-effective ways to achieve the strategic goals of combating climate change, ensuring energy security and achieving sustainable economic and social development. The total planned resource is BGN 3,000 million with an implementation period of 2021-2026.” (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria...p. 21-22)

To improve the country's energy efficiency in the National Development Program of the Republic of Bulgaria until 2030, it is planned that the country's policy will be aimed at achieving a competitive energy market and its full liberalization and integration into the regional and European market. Measures will be implemented for the efficient use of local energy resources, as well as for increasing the interconnection. The construction of 2,000 MW of new nuclear power is envisaged, which, together with the operation of Units 5 and 6 of Kozloduy NPP EAD, will contribute to the energy security of the country and the region. (National Development Program "Bulgaria 2030")

The second focus in the implementation of the plan for achieving better energy efficiency of the Bulgarian economy is **Establishment of a national decarbonisation fund.** „The establishment of a national decarbonisation fund aims to support investment in low-carbon development through sustainable and targeted financing of a wide group of beneficiaries – end users of energy – in order to maximize the goals of decarbonisation of the Bulgarian economy. The structuring of the fund will be supported by an ongoing project for technical assistance from the European Commission's Structural Reform Support Service, expected to be completed by the end of 2021. Possible sources of the initial capitalization of the fund are the Recovery and Resilience Mechanism, the Structural and Cohesion Funds and the respective programmes, as well as the Just Transition Fund and Invest EU, funds from the national budget and from international financial institutions.” (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria...p. 22)

The third important moment in the implementation of the plan for achieving better energy efficiency of the Bulgarian economy is **Digital transformation and development of information systems and real-time systems of the Electricity System Operator in the conditions of low-carbon energy sector**

The aim of the project is complete modernization of the activities for planning, management and maintenance of the electricity transmission network of the country through the introduction of modern digital tools and methods to ensure the necessary manoeuvrability, security, reliability and speed in managing the power system in low carbon production, increasing penetration of renewable sources and distributed generation, increasing the flexibility of operational management and monitoring of the electricity system.

The project includes a comprehensive programme for complete digital transformation of systems and processes in the Electricity System Operator and includes the following subprojects: system for automated control of substations, modernization of SCADA¹ in a support post with introduction of remote reservation, expansion and modernization of telecommunications network with new devices for remote control of substations, complete cyber security system, supplementation of functionalities in the reserve centre for power system management, display walls, construction of virtual working environment, modernization of the system for administration of the electricity market and the balancing market, system for dynamic monitoring of transmission capabilities. The total planned resource is BGN 511.0 million with an implementation period of 2021-2026.

Regarding **biodiversity** as an important focus in the second pillar of the Recovery and Sustainability Plan, it is stated that Bulgaria has not yet fulfilled its obligations to classify special conservation areas, to define area-specific conservation objectives, and to determine the necessary conservation measures in them in order to preserve/restore species and habitats of Community interest to achieving a favourable

---

¹ Supervisory control and data acquisition (SCADA) is a control system architecture comprising computers, networked data communications and graphical user interfaces (GUI) for high-level process supervisory management, while also comprising other peripheral devices like programmable logic controllers (PLC) and discrete proportional-integral-derivative (PID) controllers to interface with process plant or machinery. The use of SCADA has been considered also for management and operations of project-driven-process in construction.

conservation status. In this regard, establishing an effective governance structure for Natura 2000 and strengthening the capacity of the administration and other bodies involved in this network remains a challenge.

Bulgarian forests also have a huge conservation value in terms of their biodiversity and the opportunities they offer to residents in rural areas for ecosystem services. Their protection and sustainable management can have important consequences for climate change-related natural disasters such as floods or droughts.

“As important natural resources, Bulgarian forests can do much to alleviate poverty, promote economic development and mitigate the effects of climate change. Forests cover about 34% of the territory of Bulgaria (about 4.1 million ha), of which about 80% are state property. Forestry is important not only for the livelihoods of the rural poor, who rely on it for firewood and timber, but also for the industry, which accounts for about 70% of annual logging.” (World Bank, p. 96).

The aim of the "Biodiversity" component in the National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria is to ensure effective management of the National Ecological Network and protection of natural habitats and species of European and national importance to stop the loss of biological diversity.

The planned activities and investments under the "Biodiversity" component in the Plan are in the direction of **Integration of the ecosystem approach and implementation of nature-based solutions in the protection of Natura 2000 protected areas**

The following groups of activities are planned: providing up-to-date information on the state of ecosystems, ecosystem services and green infrastructure on the territory of the Natura 2000 network; determining the specific objectives and protection measures for protected areas of the Natura 2000 network; involving stakeholders in the decision-making process. The total planned resource is BGN 38.0 million with an implementation period of 2021-2025.” (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria...p. 24).

The third component of the second pillar of the Recovery and Sustainability Plan faces too many challenges. They have not emerged in recent years, but have accumulated over the decades of transition.

Bulgarian agriculture is also exposed to risks through European and global fluctuations in the prices of major crops and livestock, and these fluctuations are affected by global climate change. An integrated strategy for risk management in agriculture is needed, which will affect both production and market risks through Bulgarian farmers.

According to the Recovery and Sustainability Plan, the challenges for Bulgarian agriculture are the following:

“The more rapid development of the agricultural sector is hampered by the low level of penetration of modern digital technologies for precision agriculture, the lack of information of farmers about the

nature and benefits of their introduction, the lack of digital skills, etc. Another significant challenge for the sector is related to the fact that the existing hydro-ameliorative infrastructure in the country, including engineering systems related to irrigation, drainage and protection from the harmful effects of water, remains in critical physical condition and deteriorated functionality, leading to significant losses of irrigation water in the linear infrastructure and respectively to its high price. The utilization rate of existing irrigation systems over the last decade is extremely low, ranging from 4% to 8%. These statistics are indicative of the inefficient use of water resources in the agricultural sector, which is a significant obstacle to the intensive development of the sector and to sustainable water management in this sector.” (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria...p. 25).

Irrigation and drainage systems are also in desperate need of restructuring and investment to ensure efficient water use for agriculture and greater productivity, and EU funding is limited. From 2000 to 2015, the irrigated areas serviced by the state enterprise Irrigation Systems EAD decreased by about 50,000 ha (World Bank, p. 97) and continue to decrease, and the irrigation, drainage and hydraulic infrastructure has not only worn out in the last 30 years, but in many places it has disappeared altogether. Where systems are still operating, large amounts of water are lost through canals and pipes without significant benefits to agriculture. Additional rehabilitation investments are needed to ensure intelligent design at all hydraulic levels, from the pipeline to the farm. Modern irrigation infrastructure in support of the strategy for sustainable rural development will provide more opportunities for growth and employment.

The EU's Annual Sustainable Growth Strategy for 2021 states: “Member States should also take action to promote a more circular economy, improve environmental infrastructure and conserve and restore biodiversity. The circular economy creates local, sustainable jobs through waste prevention and reuse, repair, re-production and recycling, which increases the sustainability and open strategic autonomy of the EU by developing innovative business models driven by digital technologies to improve the efficient use of waste. Improving environmental infrastructure, in particular with regard to waste and water management and reducing pollution, protects the health and well-being of citizens from risks and impacts related to the environment. and providing natural ecosystems and ensuring sustainable food systems is key to increasing carbon sequestration, enhancing resilience and preventing the emergence and spread of future epidemics. It will also create new economic opportunities in rural areas through more sustainable land use.” (EU's Annual Sustainable Growth Strategy for 2021)

It is the more sustainable use of the land that is one of the main goals set out in the Plan for Restoration and Sustainability of the Republic of Bulgaria. Another important goal set in the Plan are “aims to increase the competitiveness of the agricultural sector and the sustainable management and use of water by means of measures to improve hydro-ameliorative infrastructure, improving the resilience of the economy to climate change and playing an important role in preserving environmental characteristics.” (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria...p. 25-26).

The "Sustainable Agriculture" component of the Plan provides for two main directions of modernization of Bulgarian agriculture:

Digital Agriculture

This direction includes: “A complete electronic information system in agriculture will be built, through which to achieve: electronic information flows from and to the administrative activities; electronization of the services provided to the farmers, their centralization and their use by the business in the course of fulfilment of the obligations and requirements depending on the type of agricultural activity; integration of the information systems of the administration and the software for management of the agricultural holdings in a Unified platform for automated data exchange between the administration and the farmers.” (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria...p. 26).

The second strand of the Sustainable Agriculture component is **Improving the condition and modernization of the hydro-ameliorative infrastructure.**

It in turn includes: “activities for reconstruction, restoration (design and construction), modernization of irrigation canals, irrigation fields, derivations, pumping stations, pressure pipelines, equalizers, water intakes, dams and drainage sites – drainage pumping stations, canals and dikes are envisaged. The implementation of the project will lead to a significant reduction of water losses while increasing irrigated areas, improving the efficiency of irrigation processes, protecting agricultural land from the harmful effects of water, preventing the risk of disasters and adapting agriculture to climate change.” (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria...p. 27).

3. Main Areas of development of the Republic of Bulgaria in National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria and National Development Program “Bulgaria 2030”

The following processes and activities can be highlighted in the national and European programming documents as main guidelines for the sustainable development of the Bulgarian economy:

1. Transition to a circular economy;
2. Energy efficiency;
3. Digital transition and productivity;
4. Sustainable connectivity and communications;
5. Social inclusion.

The main goal of the Transition to a circular economy is to reduce the resource intensity of the country's economy and increase the efficiency of the materials used.

The National Development Program "Bulgaria 2030" plans actions to increase the productivity of resources throughout their life cycle and the norm of circular (secondary) use of materials in the economy, will be stimulated to extend the life of the product itself, reduce waste and controlling the need to extract new resources.

The measures according to the National Development Program will be aimed at supporting enterprises for the introduction of non-waste technologies, reducing the amount of waste generated in

the production process, the development of industrial symbiosis. The implementation of business models that allow interaction between products and services throughout the supply chain, as well as design, reuse and recycling strategies to ensure longer use of products, will be encouraged. Special focus in the context of the transition to a circular economy will be placed on R&D and innovation related to the circular economy and support for the development and implementation of green business models.

A special focus of the interventions towards the Transition to a circular economy will be the improvement of the knowledge base on the circular economy, the monitoring of waste and material flows, as well as the introduction of new ecological and resource-saving forms of interaction between producers and consumers in support of the circular economy. .

The measures in this main direction in the sustainable development of the Bulgarian economy will be aimed at supporting enterprises for efficient use of resources and overcoming their difficulties in applying the requirements related to the classification of personnel, collection and treatment of waste.

In general, the use of digital technologies for tracking, controlling, analyzing and optimizing the supply, production and collection of data on the use of the product will be stimulated at the national and regional level.

Special focus will be placed on R&D and innovation related to the circular economy, providing interventions that will be aimed at supporting enterprises to introduce low-carbon and non-waste technologies, reduce the amount of waste from production and develop industrial symbiosis. Actions will be taken to increase the rate of circular (secondary) use of materials in the economy, as well as to promote the efficient use of resources throughout their life cycle. This will be based on new technologies that will reduce the energy and labor intensity of activities such as recycling, separation and recovery of products and materials.

As noted in the National Development Program "Bulgaria 2030": "Sustainable waste management policy will focus on making waste a resource and implementing a waste management hierarchy. Efforts will be focused on stimulating the efficient use of waste as a resource in enterprises, by raising awareness of the benefits of the circular economy and promoting the application of non-polluting technologies and the introduction of new green business models." (National Development Program "Bulgaria 2030)

The transition to a circular economy is closely linked to the transition to a low-carbon economy. In the National Development Program "Bulgaria 2030" these two areas are in a common planning perimeter. At the same time, they are integral parts of the transition to a "Green Economy" referred to in the Recovery and Sustainability Plan of the Republic of Bulgaria.

In the context of the transition to a low-carbon economy, efforts will continue to reduce the energy intensity of the economy through the implementation of measures aimed at improving energy efficiency in enterprises and encouraging an increase in the share of energy from renewable sources.

The process of transition to low-emission energy requires increasing energy efficiency, increasing the use of energy from renewable sources in gross final energy consumption, improving energy management.

The National Development Program "Bulgaria 2030" fixes that the share of energy from renewable sources in the gross final energy consumption in the Republic of Bulgaria should increase from 20.528% in 2020 to 27.09% in 2030. (National Development Program "Bulgaria 2030")

Accordingly, greenhouse gas emissions per capita, t CO₂ eq./person. according to estimates by the European Environment Agency should decrease from 8.67 tons of CO₂ eq./person. at 7.90 tons of CO₂ eq./person. for the decade from 2020 to 2030. (National Development Program "Bulgaria 2030")

The transition to a low-carbon economy is also directly related to the transition of the economy to low-carbon technologies.

The transition to a low-carbon economy is also directly related to the transition of the economy to low-carbon technologies.

In connection with this transition, the national program envisages the development and implementation of an adequate regulatory and regulatory framework. It is planned to promote the use of energy from renewable sources in the sectors of electricity, heat and cooling and transport.

"To stimulate decentralized production of energy from renewable sources (renewable energy sources), end-users, in particular households, will be given the opportunity to participate in" renewable energy communities" that can produce, consume, accumulate or sell energy from renewable sources.

In the heat and cooling sector, priority will be given to the use of highly efficient heating and cooling installations, innovative technologies using geothermal, hydrothermal and solar energy and utilization of waste heat and cold.

A new generation of biofuels and renewable electricity supplied for road and rail transport will be encouraged in the transport sector. Consumption of these fuels and energy should contribute to the objectives of diversification and decarbonisation. Efforts will be focused on deploying electric mobility, developing and stimulating the use of public electric transport, as well as accelerating the introduction of modern technologies in the railway sector.

The measures are aimed at stimulating the transition to technologies, design and business models or services that save resources, implement closed cycles, or carry out symbiosis so that waste from one plant becomes a raw material for another. (National Development Program "Bulgaria 2030")

Regarding the decarbonisation of the regions in the Republic of Bulgaria, actions will be taken to develop specific plans for each administrative area, taking into account the social, economic and environmental challenges. The regional spatial plans will identify the needs and offer solutions for the necessary economic diversification, retraining and restoration of the environment. The preparation of

the plans envisages active participation of local, regional and national stakeholders in accordance with the Integrated Plan in the field of energy and climate of the Republic of Bulgaria 2021-2030.

In its pursuit of the European goals for building an interconnected and single Pan-European gas market, Bulgaria's policy for the development of gas infrastructure is directly linked to the positioning of the country as one of the main gas distribution centers in Southeast and Central Europe. For the market integration of the Republic of Bulgaria until 2030, according to the National Development Program, actions will be taken for:

- “Construction of interconnection Greece-Bulgaria (IGB), interconnection Bulgaria-Serbia (IBS), participation in the construction of an LNG terminal to Alexandroupolis, in the project for construction of a transport corridor through the territories of the Republic of Slovakia, the Republic of Hungary, Republic of Romania, Republic of Bulgaria, planning and construction of the necessary infrastructure for the gas distribution center "Balkan";
- Expansion of the natural gas storage infrastructure by expanding the capacity of Chiren UGS, as well as searching for opportunities for construction of a new gas storage facility; Rehabilitation, modernization and expansion of the national gas transmission network, including to new regions;
- Accelerated expansion of gas distribution networks and promotion of gasification of households and small and medium-sized businesses;
- Providing the necessary quantities of natural gas to meet the consumption in the country and for trade in the region;
- Development of trade in natural gas on a market basis for free negotiation.” (National Development Program “Bulgaria 2030”)

The purpose of these projects is to provide an opportunity to ensure security of natural gas supply for the country and the region. At the same time, the goal will be to create real conditions for diversification of sources and routes for natural gas supply. Another important goal will be the possibility of transporting additional quantities of natural gas "for" and "through" Bulgaria. The development of the gas transmission infrastructure during the planning decade will create an opportunity for a larger number of municipalities on the territory of Bulgaria and end customers to gain access to natural gas. This in turn will create conditions for improving air quality, quality of life and increasing the energy efficiency of both households and businesses.

Environmental priorities are also set in the concept of the third pillar of sustainability in the National Plan for Reconstruction and Development - that of connectivity. In the first place, the emphasis is on digital connectivity, which is proving to be extremely important in dealing with the effects of the Covid pandemic. The Plan sets out innovative approaches for the development and scaling up of so-called "green connectivity", which is part of the basis of the future European "green economy".

“The main road network will be covered by safe broadband mobile connectivity that will guarantee high-speed coverage of the main roads included in the TEN-T – the Trakia, Hemus, and Struma motorways and the connections to Romania and Turkey. The digital divide will be overcome to the

maximum through broadening the digital connectivity in remote and sparsely populated areas and increasing the digital competences of the population. Conditions will be created for improving the digitalization processes and enlarging the accessibility to administrative, health and social public services in the country. The envisaged activities include provision of high-speed mobile connectivity along key transport corridors; improving the connectivity in the populated areas with a focus on peripheral, sparsely populated and rural areas; development of the state support network through optic connectivity to the municipalities and increasing its transmission capacity; “green” connectivity and promoting consumption. The total planned resource is BGN 805.9 million with an implementation period 2021 – 2025.” (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria..., p. 30).

The idea is that these investments, aimed at innovative programs and communication infrastructure, will help to overcome the lag of the Republic of Bulgaria in comparison with other EU member states.

“The Digital Economy and Society Index (DESI) ranks Bulgaria 26th among the EU member states under the “Connectivity” indicator. Only 58% of the households have access to broadband internet subscription (versus 78% EU average) and the spread of fixed broadband internet access at minimum speed of 100 Mbps is just 11% (26% EU average). There is the need to intensify the efforts to improve and accelerate the spread of broadband internet taken the core role of modern broadband infrastructure in achieving the so-called digital growth.” National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria..., p. 29)

The development of transport connectivity set out in the National Plan for Reconstruction and Development is also linked to both the environmental aspects of sustainability and the pan-European idea of decarbonising European economies in the framework of the so-called "Green Deal".

“In the context of decarbonisation of the economy efforts there is the need to intensify the investments in sustainable transport in order to reduce the sector’s carbon footprint. In the regional perspective the interventions should be focused in the infrastructurally less developed Northern Bulgaria, which in addition to the expected positive effects on the environment and the green transition will create conditions for reducing the interregional differences in the country.” (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria..., p. 31)

As Paolo Gentiloni, the European Commission's Commissioner for Economic Affairs, points out: "Following the tragedy caused by the coronavirus pandemic, Europe has chosen to take advantage of a unique opportunity: to restart our economies on a new, more sustainable basis. and sustainability will be the main tool to achieve this goal.

The guidelines we present today aim to help Member States draw up high-quality national plans in line with our jointly agreed objectives. Not only so that funding can start as soon as possible in order to help recovery, but also so that it can be the engine of real transformative change. (European Commission - Press Release)

“In the same press release of 17 September 2020, EC President Ursula von der Leyen announced: “The Mechanism for Recovery and Sustainability is at the heart of NextGenerationEU. It is our most important tool for making the immediate challenges of emerging a long-term opportunity. The coronavirus pandemic. Member States need clear guidelines to ensure that € 672 billion of the mechanism is invested in both Europe's immediate economic recovery and long-term sustainable and inclusive growth.” (European Commission - Press Release, p.2)

With purpose provision of sustainable transport connectivity and service through purchase of energy efficient and comfortable rolling stock in the Plan is provided: “Twenty electric trains will be purchased for medium and long distances in order to improve the railway transport competitiveness versus other modes of transport and create conditions for transfer of passengers from the road to the railway transport that will result in lower greenhouse gas emissions, meaning reduced general negative impact of transport on the environment. Some 20% national co-financing is envisaged that will be secured with a loan. The total planned resource is 320 million (BGN 256 million from the Recovery and Resilience Facility) with implementation period 2021-2024.” (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria..., p. 33)

As early as 2021, 15 new locomotives were delivered to the Republic of Bulgaria for the needs of BDZ. They are higher speed than previous locomotives and can develop a speed of 160 km. The new locomotives will bear the names of the Bulgarian rulers, the first six of whom are named Asparuh, Tervel, Kardam, Krum, Omurtag and Presian. (Nova.bg)

The transport connectivity of the EU member states is directly related to the Cohesion Policy for the convergence of the Member States and for their transport integration into the pan-European system of railways and highways and major transport corridors.

“In order to improve the railway infrastructure along the “main” Trans-European Transport Network and develop the connectivity with the neighbouring countries, the Transport Connectivity programme 2021-2027 has planned to complete the modernization of the Elin Pelin – Kostenets railway section and modernize the Sofia – Pernik – Radomir railway section, as well as construct a railway connection between Bulgaria and the Republic of Northern Macedonia. The implementation of these projects will contribute to the development of corridor Orient/Eastern Mediterranean going through the Republic of Bulgaria, thus improving the transport connectivity, and securing operational compatibility. Railway connections will be built to the Plovdiv Airport and Burgas airport to increase the connectivity between railway and air transport and boost their efficiency. It is envisaged to complete the facilities and systems along the Karnobat – Sindel railway of the extended Trans-European Transport Network to add to the transportation safety. The railway junctions at Gorna Oryahovitsa, Ruse and Varna will be developed, and their construction and modernization will proceed, as well as the integration of ERTMS.” (National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria..., p. 34)

4. National dimensions of the global Sustainable Development Agenda 2030

The EU has a key role to play in creating and implementing the Global Agenda for Sustainable Development 2030, which is fully in line with Europe's vision for future development and prosperity. This Program is becoming a global concept for global sustainable development. The 2030 Agenda for Sustainable Global Development is a commitment to poverty eradication and sustainable development by 2030 worldwide. Its Sustainable Development Goals (SDGs) ensure that no one is forgotten. The program envisages the implementation of 17 SDGs, which are decomposed into 169 separate, specific tasks. These tasks are global in nature, universally applicable and interconnected. All countries, regardless of their level of economic, political and social development, have a shared responsibility to achieve the SDGs. The 2030 Agenda for Sustainable Global Development optimally integrates the three dimensions of sustainable development - economic, social and environmental - and reflects for the first time an international consensus that peace, security, justice for all people in the world and their social inclusion should not be to be only separate goals in different programs and strategies, but to reinforce each other.

In recent years, the EU has sought to play a leading role in the implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Global Development. Ambitions in this direction envisage achieving the planned SDGs in the community with the participation of all Member States in accordance with the principle of subsidiarity. The 2030 Agenda for Sustainable Global Development will further promote a common approach between the EU's foreign economic and foreign policy activities and other policies, as well as coherence between the EU's various financial instruments.

It is envisaged that the EU's participation in the Sustainable Global Development Program until 2030 will be implemented in two areas. The first area of work includes the full integration of the SDGs into the European policy framework and the current priorities of the European Commission, based on an assessment of where each Member State is in the process of implementing sustainability and identifying the most significant national and Pan-European concerns. connection with sustainability. The second direction refers to the further development of the longer-term vision and the goal of the sectoral policies after 2020 as preparation for the long-term implementation of the SDGs.

From an environmental point of view for the Republic of Bulgaria the most important is SDG 15 "Protection, restoration and promotion of sustainable use of terrestrial ecosystems, sustainable forest management, combating desertification, stopping and reversing the process of soil damage and cessation of loss. biodiversity. " Environmental improvements in Europe in recent decades have been initiated by EU legislation, which provides a high level of protection in areas such as water quality and nature conservation. The Birds and Habitats Directives protect ecosystems and expanding the network of Natura 2000 protected areas to 18% of the EU's territory is an important achievement.

Natura 2000 is a Pan-European network of protected areas aimed at ensuring the long-term survival of Europe's most valuable and endangered species and habitats in accordance with the main international agreements in the field of environmental protection and biodiversity.

The sites belonging to the ecological network are determined in accordance with two main environmental directives of the European Union - Directive 92/43 / EEC on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora (hereinafter referred to as the Habitats Directive) and Directive 2009/147 / EU on the conservation of wild birds (hereinafter referred to as the Birds Directive). Both directives are reflected in the Bulgarian legislation through the Biodiversity Act (BDA) (Natura 2000).

The originally proposed list of sites and sites included in the National List of Protected Areas "Natura 2000" contains 114 protected areas for the protection of wild birds (NATURA 2000 sites under the Birds Directive), covering approximately 23.6% of the country's territory, and 225 protected areas for protection of natural habitats and of wild flora and fauna (NATURA 2000 sites under the Habitats Directive), covering approximately 30% of the country's territory.

In 2007, after decisions №122 / 02.03.2007, № 661 / 16.10.2007 and № 802 / 04.12.2007 of the Council of Ministers of the Republic of Bulgaria, our country submitted to the European Commission a national list of potential NATURA 2000 seats, which contains:

114 protected areas for protection of wild birds, covering 20.4% of the territory of Bulgaria;

228 protected areas for protection of natural habitats, covering 29.5% of the territory of Bulgaria.

In the period 2008-2021, the national list of protected areas for the protection of wild birds and for the protection of natural habitats was supplemented and expanded by Decisions of the Council of Ministers: № 811 of 16 November 2010, № 335 of 26 May 2011, № 660 as of November 1, 2013, № 678 as of November 7, 2013, № 223 as of April 24, 2014, № 598 as of July 22, 2016, № 177 as of April 3, 2019, № 564 as of July 30, 2021. and № 588 of August 6, 2021. The full content of the Decisions of the Council of Ministers can be found in the section "Register of protected areas" under the section "Adopted by a decision of the Council of Ministers".

Currently, the network of protected areas includes:

120 protected areas for protection of wild birds, covering 23.1% of the territory of Bulgaria;

233 protected areas for protection of natural habitats, covering 30.3% of the territory of Bulgaria (Обща Информация За Екологичната Мрежа Natura 2000)

Further efforts are needed to achieve the EU's targets to halt biodiversity loss by 2020 and to restore at least 15% of damaged ecosystems. Whereas in the past fish stocks in Europe suffered from overfishing, today many of them are recovering as a result of a largely science-based common fisheries policy. The recently adopted Joint Communication on International Ocean Governance (JOIN) sets out actions to ensure safe, clean and sustainably managed oceans.

Another important goal for sustainable development is SDG 11 "To make cities and towns inclusive, secure, resilient and sustainable". In this respect, the Republic of Bulgaria is definitely lagging behind. The fact is that five European cities, including Stockholm, Vienna, London, Frankfurt and Hamburg,

are among the eight most sustainable cities in the world. In the Republic of Bulgaria, our Black Sea cities of Varna and Burgas have a certain potential for sustainable development. Both cities have an adjacent territory, which has unique characteristics - coastal lakes, canals, swamps, salt pans, nature reserves - Kamchia Longoz; Yaylata; The Ropotamo, Arkutino, Belintash Reserve and other protected areas. Both cities have well-designed and maintained coastal parks-gardens with a rich complex of entertainment and recreational areas. Near both cities there are many mineral springs and many spa and spa complexes with a large hotel and restaurant base.

The Urban Agenda for the European Union is the result of the joint efforts of the Commission, the Member States and European cities and aims to strengthen the urban dimension of European and national policies. In line with the new UN program for cities, the EU is strengthening the resilience of the urban environment by preventing disasters and climate-related risks. The events caused by the large-scale floods in Belgium and Germany in the summer of 2021 show the need for consistent and permanent efforts in this direction. The EU Covenant of Mayors on Climate and Energy is a bottom-up local and regional action to tackle climate change mitigation and adaptation in an integrated way, as well as access to secure, sustainable and affordable energy.

In its Annual Strategy for Sustainable Growth for 2021, the European Commission set out strategic guidelines for the functioning of the Mechanism for Reconstruction and Sustainability (MFF).

According to the members of the European Commission, the mechanism is the main tool for recovery of the EU member states, which is the basis of NextGenerationEU, and will help the union (community) to emerge stronger and more sustainable from the current crisis. The Mechanism's programs and projects will provide an unprecedented € 672.5 billion in loans and grants in the form of priority funding during the particularly important first years of recovery from the Covid pandemic.

In order to benefit from the Reconstruction and Sustainability Mechanism, EU Member States should present their draft recovery and sustainability plans, outlining national investment and reform programs in line with the above EU policy criteria. Member States' recovery and sustainability plans should take into account the economic policy challenges identified in the country-specific recommendations of recent years, and in particular the time since the beginning of the Covid pandemic. At present, the Republic of Bulgaria is the only country that has not submitted its Recovery and Sustainability Plan to the EC. This will definitely slow down the funds the country can use to deal with the aftermath of the Covid pandemic.

CONCLUSION

The transition to an environmentally friendly economy with low carbon dioxide emissions, specifically in the Republic of Bulgaria, will require significant innovations - from small single changes to large-scale technological achievements. To this end, an adequate set of incentives must be provided, allowing the private sector to invest more in research and innovation aimed at achieving greater resource efficiency and environmental protection. On the one hand, stimulating the demand for products and

services with high environmental performance will stimulate environmentally friendly innovation by building new markets oriented towards environmentally friendly consumption. But at the same time, clear framework conditions are needed to increase the confidence of investors who will make environmentally friendly investments that are considered more risky and have a longer payback period than conventional investment.

The introduction of eco-innovation and eco-technologies, the construction and modernization of ecological infrastructure, the promotion of environmentally friendly economic activities and the creation of markets for ecological products contribute to the rational use of resources and energy and to increasing the productivity of economic sectors. This creates a precondition for gaining new market positions within the internal, European Single Market and world markets.

The "green" economic model is fundamental for all European countries to reduce the dependence of the energy system on fossil fuel imports, as well as to reduce carbon emissions causing climate change by increasing energy efficiency and energy production from renewable energy sources. Saving and efficient use of energy and natural resources reduces the cost of production and leads to lower prices, which in macroeconomic terms reduces the costs of households and increases the purchasing power of citizens.

The main challenge in the Republic of Bulgaria for the policy of promoting ecologically clean and resource efficient productions is the formation of adequate public awareness and culture on environmental issues, through information campaigns and active environmental education, as well as through environmentally friendly technologies.

BIBLIOGRAPHY

National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria.

REACT-EU - Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe. -
https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/coronavirus-response/react-eu.

National Development Program "Bulgaria 2030" (Национална програма за развитие „България 2030”), <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1330>.

Bulgaria's Potential for Sustainable Growth and Shared Prosperity - World Bank document, September 2015

EU's Annual Sustainable Growth Strategy for 2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/TXT/?qid=1600708827568&uri=CELEX:52020DC0575>

European Commission - Press Release, Brussels, 17 September 2020. (Европейска комисия - Съобщение за медиите, Брюксел, 17 септември 2020.)

Nova (2021). <https://nova.bg/news/view/2021/02/12/315390/най-новите-локомотиви-на-бдж-ще-носят-имена-на-български-ханове/>

Natura 2000, <http://natura2000.moew.government.bg/Home/Natura2000ProtectedSites>

Обща Информация За Екологичната Мрежа Натура 2000,
<https://www.moew.government.bg/bg/priroda/natura-2000/natura-2000-v-bulgariya/obsta-informaciya-za-ekologichnata-mreja-natura-2000/>

Kent Hakkı ve Kentlilik Bilinci

Erdi AKBULUT*

Bu makaleye atıf için:

Akbulut, E. (2022). “Kent Hakkı ve Kentlilik Bilinci”, *İstanbul Rumeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), ss. 54-75.

Özet

Dünya nüfusunun hızlı artışı ile insanlar giderek daha çok kentlerde yaşamaya başlamış; kentler yerleşim biriminden ziyade toplumsal gelişimde etkili bir rol oynamaya başlamış ve kentlerin önemi giderek daha fazla artmaya başlamıştır. Çağımızda pek fazla alanda merkezi bir yapıda yer alan kentler gerek ulusal gerekse uluslararası sahnede sahip olduğu özellikler ile kendi toplumlarının geleceğini tayin etmeye başlamıştır. Kentlerin sunduğu tüm kaynaklardan toplumların adil ve demokratik bir şekilde yararlanabilmesi gerekmektedir. Toplumların kentlerin sunduğu tüm kaynaklardan fırsatlardan, hizmetlerden, demokratik ve adil bir biçimde faydalanabilmesi toplumların kente dair farklı hak edinimlerini de ortaya çıkarmaktadır. Bu kapsamda insanların kentte yaşaması ve bunun gereğince kentsel hizmetlerden adil bir şekilde faydalanması ve erişebilmesi, kentsel ortamların şekil almasında ve kentin yönetiminde söz hakkı olabilme seçeneği ile kent hakkı kavramı ortaya çıkmaktadır. Kent hakkı tanımında yaşadıkları kentlere karşı sorumluluğu yer alan kentlilerin bu sorumluluklarını yerine getirmeleri için gerekli araç ve mekanizmaları ortaya çıkaracak kuvvete sahip yerel yönetimi kapsayan dinamik bir süreci açıklamaktadır. Bu kapsamda yapılan bu çalışma ile kentlilik ve kentlilik bilinci, kentlilik hakkı alanlarında bilgi verilmesi ve bundan sonraki çalışmalar için kaynak olarak kullanılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Kent, Kentlilik Bilinci, Kentsel Katılım

JEL Kodu

R00

Makale Hakkında

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 05.06.2022

Kabul Tarihi: 27.07.2022

* Türk Kızılayı, OABKM, Laboratuvar Birimi | erdi.akbulut@kizilay.org.tr

Right to the City and Urban Consciousness

Abstract

With the rapid increase in the world population, they started to live in cities gradually; cities have started to play an effective role in social development rather than settlement units and the importance of cities has started to increase gradually. Cities, which have a central structure in many areas in our age have started to determine the future of their societies with the features they have both on the national and international stage. Societies should be able to benefit from all the resources that cities offer in a fair and democratic way. The ability of societies to benefit from all the resources offered by the cities, from the opportunities and services in a democratic and fair manner, also reveals the different rights acquisitions of the societies regarding the city. In this context, the concept of right to the city emerges with the option of people living in the city and accordingly benefiting and accessing urban services fairly, and having a say in the shaping of urban environments and in the management of the city. It explains a dynamic process involving local government, which has the power to reveal the necessary tools and mechanisms for the citizens, who are responsible for the cities they live in, in the definition of the right to the city. In this context, with this study, it is aimed to provide information in the fields of urbanity and urbanity awareness the right to urbanity and to use it as a source for future studies.

Key Words

City, Urban Consciousness, Urban Participation

JEL Code

R00

About Article

Research Article

Submitting Date: 05.06.2022

Acceptance Date: 27.07.2022

1. GİRİŞ

Kent, geçmişten günümüze kadar sosyal, mekânsal, kültürel faktörlerin bir araya gelmesi ile meydana gelen bir sistemdir. Kenti meydana getiren sosyal, ekonomik faktörlerin fiziksel biçimde anlatım şeklidir. İnsanların, kuruluş ve kurumların kentte yaşam koşullarını, normlarını özümseyerek benimsemiş olmaları kentlilik ve kentlilik bilincinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dünyada 18. ve 19. yüzyıllarda ortaya çıkan sanayi devrimiyle kentleşme hızlı biçimde artmaya başlamıştır. Bu aşamada kırdan kente göç olayları hızlanmış ve bu hızlı göç akımına hazır olmayan kentlerde, çarpık kentleşme meydana gelmiştir. Kent hakları, kültürel haklar, ekonomik ve toplumsal haklar, dayanışma hakları, temel haklar gibi faktörlerin gerçekleşme ortamı kent mekânında somut hale gelmesidir. İnsanların sahip oldukları hakları kentsel alanlarda rahat ve özgür bir biçimde kullanabilmesidir. Kent hakkı, kentte hayatını sürdüren tüm bireyler için ayırım gözetmeden uygulanması gerekmektedir.

Kentlerin yoğunluklarını ve çeşitliliğini düzenlemeye özen gösteren faaliyetler karşısında insan; zaman içerisinde gelişen birtakım haklara sahip olmaktadır. Bu haklar insanların, kentin karar alma aşamalarına katılım gösterme, dernek gibi sivil toplum kurumlarına katılım, şirket açmak gibi özelliklere katılım göstermek ya da dâhil olmak kentte yaşana etkinliklerin artırılmasına katkı sağlamıştır. Kent, insanlar için sürdürülebilir ve gelişmiş birçok seçeneğe sahip durumdadır. Bu bağlamda bireyler kentlerde yaşamaya karar verdiği anda ortaya bir nevi toplum sözleşmesi çıkmaktadır. İnsanlar, yerel yönetimler, merkezi yönetim ve nihayetinde kentin geleneklerinin meydana getirdiği hukuki ortamda tüm hak ve sorumluluklara sahip olmaktadır.

Kent ve kentlinin karşılıklı olarak etkileşiminden meydana gelen varlığını devam ettiren bir ilişki demeti şeklinde tanımlanırken, bireylerin birbiri ile ilişkileri bakımından yapısal şekilde biçimlendirilen mekânların önemi anlatılmaktadır. Bu kapsamda Helle'nin sözü ile "Kentleşmiş insan yapılmaz, kentleşmiş insan geliştirilir" şeklinde ifadesi yer almaktadır. Kentleşme ölçüleri kamusal ve özel faaliyet alanları biçiminde çalışması şeklinde görülmektedir.

Kentlere özel mekânlarda bireysel gelişimi sürdürürken, çeşitli etnik ve dinsel toplulukların bulunması ekonomik çalışmaların ve iş bölümünün gelişim göstermesi kent kültürünün dinamiklerini oluşturmaktadır. Bu alanda kentlerde değerler ve dünya görüşünde çoğulculuk egemen olmaktadır. Kırsalda yer alan tek tip ve baskın olarak yer alan sistemlerin tam aksine, kent kültürü çoğulcu ve hatta çatışan değerlerden meydana gelmektedir. Kent ve kent etkileşimi ile ilgili faaliyetler kentli insanların hayatlarını devam ettirdiği alanları kişiselleştirme konusu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kentlilik bilinci çoğunlukla bir yere olan bağlılık ile alakalı olduğu ileri sürülmektedir.

O yere bağlılık ve insanların yaşadıkları süre içerisinde kazandıkları deneyimler yolu ile ilişkiler kurmakta, onlara anlamlar yüklemekte içinde yer aldıkları yaşamsal çevre aracılığı ile kimliklerini meydana getirmektedirler. Yaşadığı kente bağlılık hissetmesi sosyal ve fiziksel bileşenlere destek vermektedir. İnsanların hayatlarını sürdürdükleri yer ile alakalı olarak yer bilinci şeklinde açıklanmaktadır. Yer bilinci bir mekânın grup ve insanlar için taşıdığı fiziksel ve sosyal anlamları ile

onların günlük faaliyetlerinde o mekânın rolünü açıklayan çok katmanlı bir kavram olarak yer almaktadır.

Kentlerde yaşayan insanların bir yere ve o yerin kimliğine gereksinim duymaktadırlar. Kimlik oluşumunda özellikle fark oluşturma ve karşıtlık kurma şeklinde gerçekleşmektedir. Kentli insanlar yaşadıkları alanları kişisel hale getirerek bu alanların değerlerini farklı duruma getirirler. Farklı şekle gelen mekânlar, benim kentim, benim evim biçiminde adlandırılmaktadır. Metropol kentlerde tamamı değil sadece bir bölümü kendi yeri şeklinde görülür. Metropollerde eski gecekondu olan semtlerde hemşerilik ilişkileri üzerinde şekil almış ve çoğulcu olarak yer almayan köylerin kente göç etmesi ile çokluk ortaya çıkarılmıştır.

Kent sınırları içerisinde hayatını sürdüren insanlar kent yönetiminin varlık sebebidir ve başarılı, sağlıklı, verimli ve etkili bir yönetim modelinin var olması için halkın yöneticiler tarafınca çok iyi tanınması gerekmektedir. Bu yaklaşımlar kapsamında kentin yönetimi, kentin var olan potansiyeli, kent sakinlerinin duyguları, gereksinimleri, beklentilerinin anlaşılması gerekliliğine dayanmaktadır ve bu gereksinimler karşılanmasının sağlanması yönünde açıklama yapılmaktadır. Kent halkının yönetim aşamasında katkı vermesi ve bunlar için yönetim sürecine katılım göstermesi, karar alma aşamalarında bulunması, hayatlarını sürdürdükleri yerler ile ilgili istek ve görüşlerini bildirmeleri söz hakkına sahip olmaları demokratik bir davranış sergilemesi yanı sıra kentlilik bilincinin de gereği şeklinde gösterilmektedir.

İnsanların yönetime katılması kentli olmanın ilk şartı şeklinde açıklama yapılmakta ve olmazsa olmazları arasında yer almaktadır. Kısaca kentli hayatını sürdürdüğü kentin yöneticilerini belirlenmesi ile yetinmeyerek yönetiminde bir parçası olarak bulunmalıdır. Bu biçimde yaşadığı kent ile bütünleşerek kendini o kente ait hissedecektir. Kentini önemseyen ve kabullenen kent yönetimlerine katılım göstererek kendini göstermekte, bu katılım aidiyeti ve aidiyet katılımına katkı sunmakla bir döngünün oluşmasını sağlamaktadır.

Literatürde yer alan çalışmalarda kentlilik bilinci ve kent kavramını meydana getiren kentli olmayı sağlayan haklar, kent kültürü ve kent kimliği ile örtüşerek ele alındığında ortaya çıkmaktadır. Kentli hakları konusunda önemli bir belge özelliği taşıyan Avrupa kentli hakları deklarasyonu Avrupa’da yer alan yerleşimlerde yaşayan kentlilerin, sağlıklı, güvenli, ekonomik, istihdam gibi olanaklarının yeterli olduğu ve sağlıklı daha dayanıklı konutların sağlandığı, ulaşım ve dolaşım özgürlüğünün yer aldığı, dinlenme ve spor imkânı sunan kültür arasın kaynaşmaya katkı sunan, kaliteli bir mimarisi ve fiziki çevresi ile tarihi eserlere duyarlı, sürdürülebilir kalkınmanın yer aldığı, doğal kaynakların akılcı bir biçimde yönetildiği, hizmet ve mallara erişebilirlik, doğal zenginlikler, belediyeler arasında işbirliğinin sağlanması ile gerekli mali kaynakların tedarik edilmesi yerel yönetimlerin yetkili olarak görevlendirildiği, eşitlik ilkesi ile herkesin aynı haklara eşit şekilde faydalandığı bir kentli haklarının sağlanması görüşünü ortaya koymaktadır.

Uluslararası literatürde kentlilik bilinci şeklinde ifade edilen kavramın tam olarak karşılığı bulunmadığı gözlemlenmektedir. Kentlilik bilincinin yerine çoğunlukla kimlikle özdeşleşme ve aidiyet tanımları kullanılmaktadır. Kentlilik bilinci konusu hakkında yapılan araştırmalarda planlama ve özellikle katılımcı planlamanın önemi ele alınmaktadır. Planlı katılımcılığın kent kimliği ve onun niteliklerini yönetmek ve kontrol altında tutmak için kullanacağı en etkili araçlardan birisinin katılımcı planlama olduğu belirtilmektedir.

Kentin kültürel ve tarihi değerlerinin farkında olmak, insanların yaşadıkları kentlerin kültürü ve tarihi değerlerinin önemini kavrayabilmeleri için ve bu bilincin oluşmasının sağlanmasında kentsel yaşam kültürünün oluşturulması gerekmektedir.

Toplumsal yaşamın zenginliği yanında insanların kentte yaşama kültürü seviyelerindeki gelişimlere yönelik olarak bilinçli hale getirilmeleri gerekmektedir. Kentlerin yaşadıkları alanları hafızalarında ortak anı, inanışlar ve değerler kapsamında meydana koyabilmelidirler. Kent ve kentlilerde ortak bir bilinç olarak kolektif bir şekilde bellek meydana getirmek adına insanların iletişime geçecekleri, aidiyet hislerini geliştireceği, onlarla bağlanma, özlem duygusu, hatırlama gibi unsurları yaşatacak alanlara gereksinim duymaktadırlar.

Kentlerin kültürel, fiziksel, sosyal değişimleri gerçekleştirilerek kentlilik bilinci seviyesinin artırılması için kültürel ve sosyal yaşamın geliştirilmesi ve kentli insanların bu yaşama katılımlarının sağlanması gerekmektedir. Kültürel ve sosyal hayata dair, kentsel alanların şekillenmesi için platformlara aktif bir şekilde katılım gösterilmeli bu kentli insanların toplumsal dayanışmanın önemini kavranmasında çok büyük katkı sunmaktadır.

Kente ait oma duygusunu hissetmek ve kenti sahiplenerek korumak, kentsel çevrenin daha iyi bir şekilde düzenlenmesi ve kantlarda yaşamalarını sürdüren insanların kentin yapılanmasına ve yönetilmesi aşamasında daha aktif olarak katılımın sağlanması gerekmektedir. Kentlilerin kentleri kabul etmesi, alana karşı sorumluluk içinde bulunması ancak kent projelerinde söz sahibi olabilmeleri ile mümkün hale gelmektedir. Bu aşamada yer almak bir kentlinin daha bilinçli olmasını sağlarken diğer yanda da demokratik değerlerinin yükselmesine katkı sunmaktadır.

Kent hakları, insanların kişiliklerinin çok taraflı gelişimi yanı sıra üretme, oturma, dinlenme ve dolaşma gibi faaliyetlerini de yerine getirme olanağı sunan bir kentsel yaşam ihtiyacından doğmuştur. İnsanların ihtiyaçları kent haklarının konusunu kapsamaktadır. Kentli hakları dayanışma hakları içerisinde yer almakta ve bu sebeple herkesi kapsamaktadır. Tüm toplumlar insan onuruna yakışan, sağlıklı, temiz ve yeterli seviyede kamu hizmetlerinden faydalanan, her türlü kültürel, sosyal, ekonomik gereksinimlerinin karşılandığı bir kentte yaşam sürdürme ve katılım hakkına sahiptir. Katılım gösterdikleri bu kent hakkı, sahip oldukları haklardan ve bu hakların uygulanmasından dolayı da sorumlu olmaktadır.

Dünya literatüründe dayanışma hakkı olarak yer alan 3. nesilden bireylerin hakları olarak kabul edilen kentli hakları ya da kentsel hakların en temel amacı; daha aydınlık, yeterli derecede yeşil alanlar,

sağlık, temizlik, yeterli düzeyde ve büyüklükte evlerde hayatlarını sürdürme, spor ve dinlenme yerleri, özgürce dolaşmak, sessizlik, düzenlenmiş ve temiz bir çevre, engelli bireyler için uygunluk, iş ve eğitimin sağlanması, yoksulluk ile mücadele, tarihi kültürel ve miraslarımıza sahip çıkma ve yönetimde söz hakkına sahip olma gibi nitelikleri sıralanabilir.

2. Kentleşme Kavramı ve Tarihsel Gelişim Süreci

Kentlerin meydana çıkmaya başladığı tarih olan M.Ö. 2500 ve 3000 dönemlerinden bu yana yansıyan tanımlarda kentleşme kavramına değinerek şu şekilde tanımlanmaktadır; ekonomik ve sanayileşmeye bağlı olarak kent oranındaki artış ve günümüzde kentlerin büyümesi neticesinde ortaya çıkan toplumun yapısında meydana gelen örgütlenmeler, uzmanlaşma, iş bölümü gibi unsurları ortaya çıkaran insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklerin oluşmasına etki eden bir nüfus birikimi olarak tanımlanmaktadır. Aynı kent tanımında yer aldığı üzere, kentleşme tek olarak sayısal, fiziksel şekilde ortaya çıkan bir artış değil, gelişen, değişen bir kent kültürünü belirtmektedir. Kentleşmenin temel unsurları arasında; hareketlilik, heterojenlik, rekabet, yoğunluk, anonim ilişkiler, ihtisaslaşma, iş bölümü, farklılaşma, gibi unsurlar yer almaktadır. Burada kentleşme tanımı; kentlerin ülke içerisindeki oranının artışı ve kentlerin kendi içlerinde meydana gelen değişimler ve gelişimlerin tamamını kapsamaktadır. Kentleşme aşaması 4 ana kısma ayrılmakta ve bunların ilki olarak, bireylerin ilk olarak yerleşik düzene geçmesi ve hemen sonrasında ikinci kısımda kentin ortaya çıkışı, üçüncü kısımda sanayileşmenin meydana gelmesi ve dördüncü kısımda ise, sanayi kentlerinin de ötesinde metropolitenleşmenin ortaya çıkmasıdır (Arslan, 2014, 7).

Diğer başka bir tanımla kentleşme, kentsel bir ortak alanın hiç durmadan üretilmesi ve özel çıkarların ise buna hiç durmadan el koyması ile yok etme süreci şeklinde tanımlanmaktadır. Bu Tanımlara bakıldığında kentleşme kavramının günümüzde kapitalist ekonomik sistemi ile ilişki içerisinde yer aldığı görülebilmektedir. Kent kavramına dair çeşitli tanımlar yapılsa da bir çeşit ortak ölçütlerin yer aldığı görülmekte örneğin nüfusun belli oranlarda yoğunlaşması, heterojenlik, nüfusun tarım dışı çalışmalar ile uğraşıyor olması kentleşmenin ana esasları içerisinde yer almaktadır. Diğer bir ortak nokta ise kent kültürüne dair açıklamalar, yeni insanların faydacı ilkelere sahip olması, laik ve kişisel, akılcı tutumların yanı sıra egemen olduğu kent kültürü davranış ve tutumların biçimlendiği ve bunun gözlemlenebilen durumlar kent açıklamalarının olmaz ise olmaz unsurları arasında yer almaktadır.

Kent unsurunu ne kadar açıklamaya yapmak istesek de kent hiçbir zaman akıllarda bütün ve tam bir şekil oluşturmayacaktır. Diğer unsurlara göre kent kavramsal olarak daha çok araştırılmayı amaçlayan kendisini azar azar meydana çıkaran ve çok az yorulan beklide hiç yorulmayan bir özelliğe sahiptir. Tüm açıklamalarda yer alan ortak noktalar belli bir gelişmişliğin üzerinde olması ve kent içerisinde yaşayan bireylerin tarım dışında çalışmalar yaparak hayatlarını devam ettirmeleri ve heterojen bir yapıda olması diğer yandan kendilerine ait bir kent kültürüne sahip olması gibi unsurlar açısından örtüşmektedir. Günümüzde yer aldığımız modern yaşamda kentleşmeyi ekonomik unsurlardan bağımsız olarak düşünmek imkânsızdır (Arslan, 2014, 8).

Dönemimizde küreselleşmenin de etkisi ile kent hakkındaki açıklamaların işlev ve nitelikleri değişerek daha kapsamlı hale gelmiş ve çok katmanlı bir şekle dönüşmüştür. Kentin çok kültürlülük ve demokratik yanları ile farklı parametrelerde ele alınmasına ve çok taraflı bir çerçevede araştırılmasına sebep olmaktadır. Kentte yaşayan insanlar kentteki hakları için mücadele etmeye başlamış ve ortaya çıkan bu mücadele sonucunda kentin tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Fiziksel ve kültürel, ekonomik, sosyal örüntüler ile kentlerin tarihi süreç içerisinde yaşadığı dönüşüm ve gelişimler önemli bir biçimde değerlendirilmeye alındığında farklı bir disiplin olarak ve önemli bir çalışma alanı olarak kentleşme ön planda yer alamaya başlamıştır. Kent kavramı son dönemlerde kentlinin hak ve özgürlükleri şeklinde ortaya çıkmaktadır. İdeolojinin etkisi ile katılım hakkından yoksun bir hale getirilen ve siyasi otoritelerin kararı çerçevesinde biçimlenmeye başlayan ve bununla birlikte söz hakkı elinden alınan kentliler için özgürlükler ve hak ihlalinin ortaya çıkması nedeni ile kentlerin birer mücadele alanına dönüşmesine sebebiyet vermiştir. Ekonomik ve fiziksel, kültürel, sosyal kültürel boyutlar tarihi süreçte kentin yeniden fiziksel yapısında ekonomik ve sosyal açıdan değişikliklerin oluşmasına neden olmuş ve planlanan bu değişimler her zaman planlandığı şekilde uygulamaya konulmamış bu ise başka girdilerin planların dışına çıkmasına etki etmiştir (Akçay, 2019, 3).

Kent olarak belirtilen yapılar ilk defa M.Ö.6000 döneminde ortaya çıkmaya başlayarak M.Ö. 4000 tam manası ile kendisini göstermeye başlamış ve M.Ö. 4000 ve 3000 dönemleri arasında maden bilgisinde meydana gelen gelişme ile birlikte, ekonomik, coğrafi ve kültürel, soysal koşulların daha uygun hale gelmesi ile kentlerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Ortaya çıkan bu kentler, günümüz kent algısı ile karşılaştırıldığında yapısal olarak küçük ölçekte olup, kasaba ve köylerden daha fazla farklılıklar göstermektedir (Uğurlu, 2021, 54).

Bu kentlerin yapısal olarak küçük olmasının nedeni tarım alanlarındaki verimlerin az olması, uzun mesafe ve ulaşım masraflarının fazla olmasından kaynaklanmaktadır. O dönemlerdeki dünya nüfusu ile kent nüfusu kıyaslandığında M.Ö 6. yüzyılda Babil'in 350 bin ve M.Ö. 4. yüzyılda ise Syracuse'nin 400 bin olarak yer aldığı ve düşünüldüğü kadar küçük bir nüfuslu yerleşim yerleri olmadığı görülmektedir (Keleş, 2010, 28).

Yapılan çalışmalarda, ilk olarak büyük kent topluluğunun Nil nehri vadisi ile Dicle ve Fırat nehirleri aarsımnda yer alan İndüs nehri alanında ve Akdeniz çevresi gibi büyük nehirlerin olduğu verimli alanlarda kurulduğu ortaya çıkarılmıştır. O dönemlerde nil nehri ne kadar verimli bir alan olarak yer alsa da yapılanma için taş, maden, kereste ve çok büyük taşlar yer almamaktaydı. Sümer kentlerinde buna benzer sorun söz konusudur. Bu alanlarda yer alan belli ürünlerin çok bol olmasına rağmen diğer ürünlerde yaşana kıtlık, yerleşim yerleri arasında fazla ürün veya yoksunluk ortaya çıkmakta buda ürünler arasında takas edilmesini gündeme getirmiş bu şekilde ticaret ortaya çıkmıştır. Yapılan ticaretin güvenliğinin sağlanamsı, malların korunması amacı ile askeri bir yapı ve onları kontrol altında tutacak bir erk ortaya çıkmıştır (Uğurlu, 2001, 35).

Askeri yapının meydana gelmesi ve bunu yönetecek olan erklerin ortaya çıkışı çok kolay olmamıştır. İlk yerleşim yerleri olan ve çoğunlukla doğal bir büyüme neticesinde meydana gelmiş mülklerin gelişi güzel bir biçimde yığılmasından başka hiçbir şey olmamıştır. Fakat ortaya çıkan bu kentler, yer aldığı dönemin koşullarına uyum sağlayarak uygarlıklarını ve kültür seviyelerine uygun şekilde zaman içinde değişim yaşamıştır. Özellikle yapılan çalışmalarda Anadolu'da yerleşim yerleri, tarımın yerleşik bir biçimde yapılması ve buna bağlı olarak artı ürünlerin biriktirilmesinin gerekli olduğu düşüncesi ile hücre şeklinde ilk köy tipinde yerleşmeler ortaya çıkmıştır. Yönetimlerde krallık şeklinin meydana gelmesi ile sosyal tabakalaşma ve köy şeklinde yerleşim yerlerinden daha modern kent modeline doğru bir geçiş yaşanmaya başlanmıştır.

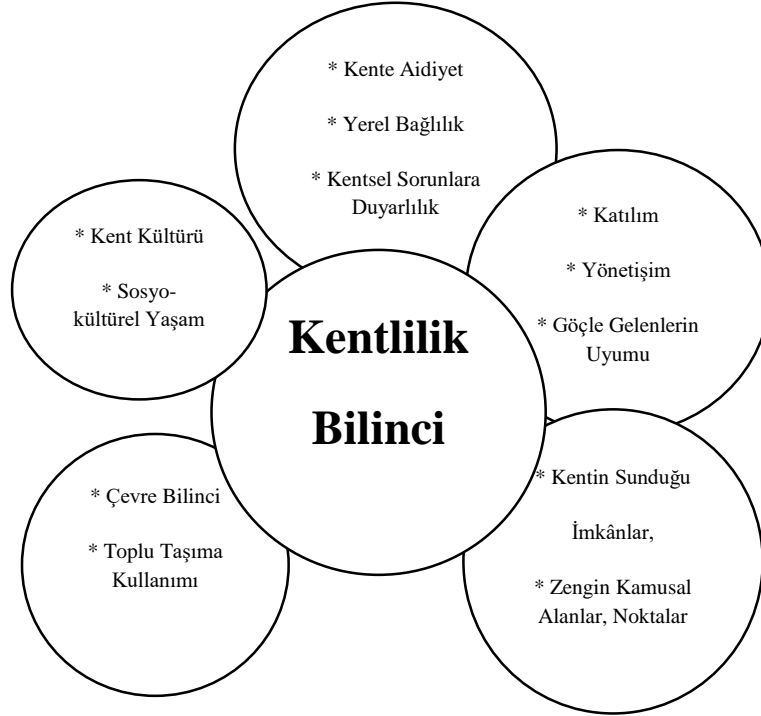
Kentlerde ticaretin gelişim göstermesi ile bölgesel olarak farklılaşmalara devletlerin kendi kültürlerini oluşturan ve bunu yansıtan yerleşim yerlerinin meydana geldiği ve sonunda kentlerin planlı ve düzenli bir biçimde yapılamaya başlandığı gözlemlenmektedir. Kısaca söylenebilir ki insanlık ilk olarak kentlerin meydana çıkması ile birlikte ilkelikten uygar bir topluluğa, düzensiz bir toplumdaki düzenli bir topluma geçerek kentleşmenin daha modern bir şekilde gelişimine katkı sağlamıştır (Bumin, 1998, 26).

2.1. Kentlilik Bilinci

Kentlerin çok katmanlı ve çeşitli değişkenler üzerinden incelenmesi kentin yapısı ve farklı kavramlar ile bağlantı kurularak değerlendirilmesine ve açıklanmasına sebep olmaktadır. Kent, çoğunlukla disiplin arası bir yaklaşım ile alt başlıklara indirilerek tartışılmaya başlanılmıştır. Kent hakkında yapılan değerlendirmelerde kentli hakkı, kentlilik bilinci, kent hakkı ve kent kültürü gibi unsurlar ön planda yer almışlardır. Bu başlıklar arasında bulunan kent kültürü, kente hayatını sürdüren bireylerin ortak bir alanda bir araya gelerek, geçen süre içerisinde yaşamdan elde ettikleri deneyim ve birikimlerini sonucunda üretmiş oldukları manevi ve maddi değerlerin bir bütünü olarak açıklanmaktadır. Bu dönem, kentte hakkında ortak bir duygu ve düşüncenin oluşmasını meydana çıkan kültür çıktılarının daha anlamlı bir hale gelmesi gerçek bir faktör olarak önemli bir duruma gelmektedir. Kent çeşitli gelenek ve görenekler, farklı kültürlerden gelen insanların bireysel hak ve özgürlüklerinin bilincine varan ve hayatlarını sürdürdükleri kentte özgü olan yaşam kültürü şeklinde açıklanmaktadır. Bu bakımdan ele alındığında kent bilinci her kente ait nitelikleri barındıran sosyal, ekonomik, kültürel, tarihsel ve fiziksel faktörler olarak şekillenen unsurlar aklı gelmektedir (Yasemin, 2016, 165-174).

Kent ve kentlilerin hayat şartlarından meydana gelen ve sürekli bir biçimde gelişim gösteren sürdürülebilir kent unsurunu yaşatan, gelecekte ve geçmişte her zaman için var olacak bir anlam bütünlüğünü yansıtmaktadır. Kent bilinci başka bir açıklama ile kenti meydana çıkaran olumlu ve olumsuz özelliklerin birikimi neticesinde gerçek olarak kentin kimliğine etki eden olumlu veya olumsuz unsurlar yer almaktadır. Bu bağlamda uzmanlaşma, uygarlaşma sanat ve bilimin teşvik edildiği toplumsal yapıların, çoğulcu özelliklerinin yaygınlaşması ve hoşgörünün yerleşmesi kent kimliğinin meydana gelmesinde en büyük faktörler arasında yer almaktadır. Kent ortamının sağladığı

özgürleşme ve diğer taraftan özgürleşmenin bir sonucu olan yabancılaşma ve artan suç oranları, yoksulluk, çevre kirliliği, ahlaki ve toplumsal yapıda ortaya çıkan bozulmalar gibi unsurlar kentlileri etkileyen olumsuz sonuçlardır. Kent tüm her şeyden önce çeşitli özellikler ve yeteneklere sahip bireylerin ve toplumların kendi hak ve özgünlüklerini, özgürlüklerini koruma altına alarak bir arada barışçı bir biçimde yaşayabilmesini gerekli kılmaktadır.

Şekil -1 Kentlilik Bilincini Oluşturan Bileşenler

Bahsi geçen birlikte yaşamak yasal ve koşulları yönetsel ve yasal olarak düzenlemelerin dışında, kentin kendi koşullarına bağlı olarak ürettiği toplumsal koşullanmalar ile düzenlenerek kent kültürünün diğer bir faktörü olan kentte yaşayanlar ve kent bilinci süreci kentte yaşayan insanların kentin sunmuş olduğu olanaklardan faydalanarak kente ortaya çıkan sorunlardan korunarak hayatlarını devam ettirdikleri kente dayanışma ve birlikte yaşam konusunda dayanışmayı kapsamaktadır. Kent bilinci hakkında diğer farklı bir görüşte ise, demokrasi iki önemli unsur olarak dile getirmiş olduğu bireyin hayatını sürdürdüğü kente ait olduğunu hissetmesi kentin düzenlenmesinde ve yönetiminde söz sahibi olmaya istek duyması anlamına gelmektedir (Keleş, 1996, 54-57).

Türkiye’de kent bilinci ve kent kültürüne dair tartışmalar 1990 yıllarında başlayarak 1960 yıllarında ilk örnekleri meydana çıkan kent olgusu, kentsel kimlik ve kültür gibi olguları kapsamı içine alsa da bu unsurlar üzerine spesifik tartışmalar 1980 döneminin sonlarına doğru başladığı gözlemlenmektedir. Bu düzeydeki tartışmalar 2000 yılında daha teorik bir seviyede yoğunlaşarak farklılaşarak yaygın hale gelmeye başlamıştır. Ülkemizde tam manası ile kent bilinci ve kent kültürünün meydana gelmemesinde; göç faaliyetlerinin plansız bir biçimde ortaya çıkması, kentsel

ortamda meydana gelen sorunlara yönelik olarak çözüm çabaları ve projelerin bir bütünlük içerisinde kent politikasının takip edilmemesi nedeni ile ortaya çıkan sorunların kurumsal bir kapsamda ele alınmaması, devletlerin merkezi yaklaşımlarda başarısız olması gibi unsurların etkili olduğu açıklanmaktadır. İnsanların sosyal ve ekonomik yetersizlikleri kültürel alt yapının eksiklikleri ile bir araya gelince kentte uyum ve kent kimliğinin meydana gelmesinde olumsuzluklara neden olmaktadır. Kent güvenliği ve kimliğinin meydana gelmesinde; kentlerde insanlar, kültürel zenginlikleri ile çeşitlilikleri paylaşabilecekleri, konser salonları, meydanlar, kültür merkezleri, konser salonları gibi ortamları ve stres atabilecekleri, yeşil alanlar, spor alanları ve kent ormanları gibi dinlenme ve eğlence ortamlarının çok fazla yer almaması bu unsurların gerçekleştirilmesinde zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda kentlilik bilinci kent kültürlerinin meydana gelmesinde en önemli etkenler arasında yer almaktadır. Kentte hayatını sürdüren ve kentlilik bilincine sahip olan kişilerin kent kültürünün meydana gelmesinde temel faktör olarak yer aldığını belirtmek yanlış bir açıklama olmaz (Yener, 1996).

Kent bilincine sahip olarak toplumsal problemlerin farkına varan ve kent kültürüne olumlu yönde etkileri olan insanlar, aynı zamanda daha etkili kent hakkı mücadelesi verilmesinde etkin rol oynayan aktörlerin oluşmasına katkı sunmuşlardır. Etkili bir biçimde sürdürülen kent hakkı mücadelesinde ancak kentlilik bilincinin olduğu ve hayatlarını sürdürdükleri kent için mücadele insanlar tarafınca verilmekte ve kentlilik bilincinin oluşmasına katkı sunmaktadır. Kentlilik bilincine sahip olan topluluklar, yaşam sürdürdüğü kentlerin korunmasına önem vererek kentin sürdürülebilir bir geleceğe sahip olmasında etkili bir rol oynamaktadırlar. Kentlilik bilinci, kişilere ait oldukları kentte karşı daha duyarlı ve sorumlu olma davranışlarının sergilenmesinde ve kentin geleceği konusunda söz hakkına sahip olacağı kent hakkında verilecek olan önemli kararlarda aktif olarak yer almaları için gerekli olan en önemli toplumsal unsurlar arasında yer almaktadır. Bireylerin yaşadıkları kente ait olarak hisseden ve düşünen bilinçli hareketler sergileyen kentlilerin meydana getirdiği bir kent daha etkili kent hakkı mücadelesinin verildiği ve diğer yandan bu etkin mücadelenin kazandırdığı unsurlarla daha modern ve demokratik bir alanda bütün kentliler tarafınca paylaşılan kentlerdir. Kentlilik bilinci ve Kent kültürünü en önemli hale getiren bir diğer olguda özellikle bu kavramlarda kentlilerin yaşadıkları kentlere özgü yeni ve modern bir kent yaşamı isteği ile hayallerini gerçeğe dönüştürmeleridir. Bu kapsamda kentlerin geleceğine etki edecek önemli kararların verilmesi ve kentlerin kaderinin değişmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Bu bağlamda kentlerin geleceğini ve tarihini etkileyerek yeni kentlerin oluşumuna katkı sağlayacaktır. Kent bilincine sahip olan zengin içerikler, kentlilik bilinci ile ilgili tartışmalarının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Kentlilik kavramının tarihsel gelişim aşamasının kavranması bakımından Önem arz etmektedir. Kentlilik ve kent hakkı çağdaş ve demokratik bir hak talebinde bulunmaktan çok ötede kentin sosyal ve kültürel gelişim aşamasında değerlendirme olanakları sunan önemli bir kentsel bir veri özelliği taşımaktadır (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009).

2.2. Kent Hakkı Kavramı

Günümüzde kentleşmenin etkili olduğu ve kentle alakalı yapılan tartışmalarda kentte yaşayanların kent hakkı kavramını ortaya çıkarmıştır. Kent hakkı kavramı literatür kaynaklarında insan hakları olarak yerini almıştır. Kent hakkı, kentlerde yaşamlarını sürdüren tüm insanların hak ve özgürlüklerini savunmak, kentle alakalı isteklerini somutlaştırmak için meydana gelmiş olup diğer yandan kentsel ortamlarda bireylerin yaşamlarını ve ilişkilerini alternatif bir yaklaşım ile ele almıştır.

Kent hakkı ve kentlerdeki bireylerin yaşam hakları ve korunması gibi unsurlar günümüzün güncel tartışma konuları arsında yer almaktadır. Bu kapsamda uluslararası konular yerel ve bölgesel derecede şartları ortaya çıkarmıştır. Mevcut olarak yer alan haklar kent hakkında bazı haklara değinmiş olsa da ilk defa Marksist filozof ve sosyal Henri Lefebvre tarafından savunulmuş “kent hakkı” bu alanda en güçlü kavram olarak ortaya çıkmıştır. Kent kavramı hakkında yapılan pek çok çalışmada yer alarak kent tartışmalarında önemli etkenleri arasında yer almaya başlamıştır. Bu kapsamda, kentlerde yaşayan insanların sadece kentlere yönelik olarak değil bunun yanı sıra kent içindeki haklarını da yönelik olarak çalışmalarda yapılmıştır. Evrensel olarak insan hakları içerisinde yer alan kent hakları kapsamında kent ortamlarını kullanan sivil toplum, kentlerin ne şekilde bir biçim alması gerektiği ve nasıl tanımlanması gerektiği konularında söz hakkına sahip bireyler olarak kentte dair katılım haklarını kullanmaktadırlar. Kent hakkı kavramını hayata geçiren ve bu ölçüde daha modern, demokratik bir kent olarak adlandırılan kentle, bu hakların ihlal edilmesine yönelik olarak yerel yönetim çalışmaları sebebi ile mücadele verilen ortamlara dönüşmüştür. Kent hakkında yapılan birçok tanımlarda yer alan erişim, eşitlik ve katılım kavramları ön planlarda yer almaktadır. En kolay tanımı ile kent hakkı, kentlerde yaşamını sürdüren bütün insanların kentin olanaklarından eşit bir biçimde faydalanarak kentteki karar alma aşamaları kapsamında katılım göstermeleridir. Bireysel hak ve özgürlüklerin korunduğu bir kent ortamının oluşturulması, diğer taraftan demokratik ve modern bir kent olmanın önemli unsurlarını meydana getirmektedir. Kent hakkı hem merkezîyetçi bir hak olarak kent alanlarını, toplumsal zenginliklerini ve kentsel faaliyetleri kullanmaya, sahiplenmeye ve erişmeye hakkı olan hem de farklı kültürleri işaret eden bir hak olarak tanımlana bilmektedir (Mengi, 2007, 193-210).

Toplumların gereksinimlerinin karşılanması gerekliliği ve bunun için yapılan çalışmalar bunları açıklar özelliindedir. Kentin kent yaşamındaki sosyal, ekonomik ve kültürel gereksinimler ve bu gereksinimlerin karşılanması halinde problemler kent hakkı çalışmalarına sebep olmaktadır. Yapılan çalışmalar, kentlerin kentsel problemleri kent hakkı mücadelesine sebep olmaktadır. Yapılan mücadeleler, kentlinin kentsel problemlerine karşı farkındalığın oluşmasına sebep olmakta ve diğer yandan kent yaşamından beklentiler dışı vurmaktadır. Toplumların gereksinimleri aslında kişilerin en temel insan haklarını göstermektedir. Gereksinin duyulan bu toplumsal ihtiyaçlar özelleşerek kent tarihinin ve kent hafızası alanında sürdürülebilirlik bakımından önemli etkiler yapan kent hakkı mücadele örneklerine rastlanılmaktadır. Kent hakkı yukarıda söz edildiği gibi, kolay ve basit bir hak olmaktan çok kapsamlı ve eleştirel şekli ile ele alınması gerekmektedir. Kentlerde artış gösteren hakların ihlal edilmesi etkin bir mücadeleye dönüşürken, mücadeleden kazandıkları, mekânsal iz

düşümler kent tarihinin önemle üzerinde durması gereken bir faaliyet ortamına dönüşmektedir. Faaliyetler kent hakkı çalışmalarına odaklanan, kentin tarihine mücadele tarihi üzerinden bakış gösteren, kentlerin hak kavramı çerçevesinde değerlendirilebilecek unsurların yer aldığı açık bir göstergesidir. Kent hakkı, kentte yer alan kültürel, sosyal ilişkilerin düzenlenmesi bakımından kentlilerin kent yönetimine katılım göstermesi için teşvik edilmesi demokratik bir haktır. Küreselleşme olgusunun henüz yer almadığı zamanlarda tartışılan kavram, günümüz sınırlarından çıkarak evrensel bir boyut kazanmakta ve kentsel problemlerin çözümü için önem arz etmektedir. Kentler gelecek bakımından edilen mücadelelerin olumlu ve olumsuz etkileri yansımaktadır. Kentte yaşayanların problemleri için mücadele faaliyetlerini sürdürülmesi, ihmal edilen insan hakları şeklinde değerlendirilmekte ve kent hakkının yeniden kazanımının sağlanması amacı ile bir adım oluşturulması önemlilik arz etmektedir (Akçay, 2019, 20)

Kentte yaşamını sürdüren bireylerin karşılaştıkları sorunlara karşı yeteri kadar bilinçli hale gelmeleri çok önemlidir. Bu bağlamda, kentsel muhalefet aktörlerinin kentleri sadece rant sağlayacakları bir araç olarak gören düşünce ve yaklaşımlara ve bu amaca hizmet sunan üretilmiş kentsel planlamalar ve politikalara karşı mücadele vermek, kentsel alanların temelini oluşturacak en güçlü ilişkilerinde çok daha üst noktada yer alması gerekmektedir. Bu alanda araştırmalarda bulunan çalışmacılar sınırlı demokrasi anlayışlarını yerine, kentsel alanların üretime katılmasını ve katkıda bulunmasını önermektedirler. Kent hakkı kentsel mekâna yabancı hale gelmemek için verilen mücadele ve toplumsal ilişki ağlarına katıl şekli olarak gösterilmektedir. Kente yaşayan toplumların kent mekânlarının üretimine odaklanmaları gerektiği savunulmaktadır. Kent içinde hayat sürdüren insanların gündelik hayatlarından ve deneyimlerinden kazandıkları bilgi ve kazanımların meydana getirdiği katkılar ile değişim yaşamaktadır. Bu değişimlerde kentin yaşamsal ve mekânsal yapısına gerekse kültürel ve sosyal şekline katkı sağlayan önemli bir faktör olarak yer almaktadır. Kent hakkı üzerinde yapılan birçok çalışmalar ve araştırmalar tarafınca tartışılarak kentte yaşamlarını sürdüren insanların katılım haklarını neoliberalizm aşamasını ve bu aşamaların şekillendirdiği yönetim politikasının kentlerde ortaya çıkardığı ekonomik, siyasi gibi yeniden yapılanma unsurlarının olumsuz etki yaptığı ileri sürülmektedir. Bazı araştırmacılar kent hakkını son dönemlerde demokrasi ve popülerliğin kısmen düşüşü ile kentlerdeki ortaya çıkan hak ihlallerini sosyal ve coğrafi bilimlere artan ilgi neticesinin bir ürünü olarak değerlendirmeye almışlardır. Bu alanda araştırma çalışmalarında yer alan pek çok araştırmacı kent hakkını diğer insan hakları arasındaki ilişkinin önemi üzerine dikkat çekmektedir. Kent hakkının insan hakları arasında yer aldığı savunularak kent hakkının kentsel alanların üretimi çerçevesinde şekillendirilerek kentsel yaşama ve alana katkı sunan bireylere yönelik olduğunu halka oy hakkının tanınması şeklindeki siyasi hakların yurttaşları ve kent hakkının ise, kentte yer alan ve yerleşik olarak hayatlarını sürdüren insanları güçlendirdiği üzerinde durmuşlardır. Kentlerde yaşamlarını devam ettiren bireylerin kente ait olduğu ve haklarının neler olduğu üzerinde karar verme yetkisine sahiptirler.

2.3. Kentleşme Bilincinin Oluşturma Yolları

Kentleşme toplumsal yapısı ile ele alındığında kırsal alanlardan gelen insanların farklı konularda kente dair tutum ve davranış şekilleri, manevi ve sosyal değer yargılarının benimseme aşaması olarak yani yeniden sosyalleşme olarak tanımlanmaktadır. Kentlilik bilincinin insanlarda gelişmesi kentte ait olduğu hissini sağlanmasına önemli katkılar sunacağı görülebilir. İnsanların içerisinde doğduğu sosyal toplulukların ya da sosyal grubun davranış biçimlerini, değerlerini içselleştirmesini açıklamaktadır. Kentlilik ile ilişki açısından ele alındığında kent toplumların norm, değerleri, insanların davranışı, düşünce şeklini ve farklılıklar ile yaşama deneyimini öğrenmeyi tanımlamaktadır. Bu konu, insanların geçmişte yaşamlarından elde ettiği deneyimleri ve kentlerde yaşama süresi ile ilişki içerisinde olduğu etrafındaki çevresi ile yaptığı, iş aldığı eğitim gibi değişken unsurlar ile yakından ilişkilidir. Kentlilik bilincinin oluşmasında kent kültürünü anlamak, kendini kente ait olduğunu hissetmek kentin dinamiklerine ait olarak kendini güvende hissetmek kendini kentte ortaya çıkan oluşumlardan sorumlu görmek şeklinde kavramsal bir hale getirilebilir.

Kentlerde yaşayan insanların kente ait olduğu hissini geliştirilmesi ve gelecek kuşaklara da bu hislerin aktarılması için kentlilik bilincine yönelik kentler için öngörülen üç temel yaklaşım yer almaktadır. Bu üç temel yaklaşım şu şekilde sıralanmaktadır; Kentin kültürel, sosyal ve fiziksel alanda değişiminin gerçekleştirilmesi, Kentin kültürel ve tarihi değerlerini anlamak ve farkında olmak, Kentte ait olma hissini duyarak kenti sahiplenmek, korumak şeklinde üç temel unsur sıralanmaktadır. İnsanların üzerinde büyük kentlerin olumlu ya da olumsuz yönleri bulunmaktadır. Özellikle kırsal bölgelerden göç edenler kentlerde büyük ölçüde gelire bağlı olarak yoksunluk, dışlanmışlık, yoksulluk gibi hisleri yaşamakta bu bağlamda toplumlarda, egoizm, aidiyetsizlik ve sorumsuzluk gibi duygular insanları toplumdaki koparmaktadır. Diğer bir yandan kırsal bölgelerden kentlere göç eden bireyler kent nüfusunun artmasına, plansız gecekondulaşmaya, yetersiz alt yapının oluşmasına ve sağlık, eğitim, sanat, kültür, spor gibi birçok alanda yapılan yatırımların yetersiz kalmasına öyle ki bazı kentlerde hiç olmama gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Kentlerin dışında ve kenarlarında yaşamalarını idame eden bireylerin kente uyum ve güvenliğin sağlanamaması, istihdam yetersizliği gibi sorunlar göz önüne getirildiğine bu kapsamda kent yaşamında eğitimin ve kentlilik bilincinin meydana getirilmesinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. İnsanların kentlerde hayatını sürdürmeleri için gerçekten kendisinin kentli olduğu veya kentlilik bilincinin ortaya çıktığı manasına gelmemektedir. Kentlilik bilincinin meydana gelmesi için bireylerin okul öncesi dönemden başlayarak eğitimin tüm basamaklarını bitirmesi ve en önemlisi de görgü kurallarını ve davranış biçimlerini çok iyi öğrenmesi ve öğretilmesi gerekmektedir. Görgü kurallarının kültürel, sosyal, evrensel ve tarihi geçmişi incelendiğinde, saygı, şefkat, sevgi, hoşgörü, yardımlaşma, merhamet, selamlaşma, paylaşma, fedakârlık, adalet, duyarlılık gibi unsurların kent kültürü ve kentlilik bilincinin oluşmasında en önemli unsurlar olarak yer aldığı gözlemlenmektedir. Kentlilik Bilincinin ortaya çıkarılması için üç temel unsur yer almaktadır.

2.3. Dünyada Kentleşme Kavramının Evrimi

Kentlerin içerisinde yer aldığı siyasi, ekonomik yapıların tarihsel olarak değişim göstermesi ile birlikte kentlerin anlamı ve şeklin de değişimler yaşanmaya başlamıştır. Ortaya çıkan bu değişimler çevresel ve ekonomik problemlerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kentleşmenin etkisi ile sanayileşme ve buna bağlı olarak yerleşim mekânlarının sağlıklı yaşam şartlarını yitirmesine, hukuk olarak insan hakları unsurunda yeni gelişmelere yol açmış, kentli haklar gibi yeni hakların ortaya çıkmasına ve insan hakları kapsamında ele alınarak tartışılıp araştırılmasını zorunlu bir hale getirmiştir. Toplumsal ve kentsel problemlerin artması, yaşanan konut sıkıntıları; kent sakinlerinin kente dair çevre bilincinin meydana gelmesine etki ederek bunlar ile alakalı hak mücadelesi ve hak sistemlerinin oluşmasına katkı sağlamıştır. Kentleşme ve sanayi aşamasında ortaya çıkan problemler ile birlikte kentsel faaliyetlerde yükseliş ve içeriklerde farklılıklar tespit edilmiştir (Güngör, 2017, 53).

Bu bağlamda 1950 ve 1960 dönemlerinde insan hakları, 1960 ve 1970 dönemlerinde çevre faaliyetleri, 2000 yıllarında ise küresel sermayelerin ortaya çıkardığı eşitsizliklere karşı gelir dağılımı isteği toplumsal gelişimde önemli bir rol oynamıştır. Bu faaliyetler, işçi faaliyetleri, öğrenci faaliyetleri ve etnik kökenlere dayana eylemler, çevre eylemleri, insan hakları eylemleri, engelli haklarına yönelik eylemler ekonomik yaşamın ortaya çıkardığı sorunlar kadar siyasi yaşamında ortaya çıkardığı sorunlardan kaynaklanmaktadır. Kentsel faaliyetlerin ilk zamanlarda katılımcı olmayan kent politikalarında çok fazla faaliyet göstermeyen merkezî yönetim sistemi, yüksek kiralar, soyluluk için yapılan kentsel yenileme çalışmaları için yapılan projeler, dünyanın pek çok ülkesinde 19 yüzyıldan itibaren yayılımcı bir biçimde ilerleme gösteren kent eylemlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu ayaklanmalara örnek olarak 1789-1830-1848 yılları ve sonrasında 1871 yıllarında ortaya çıkan komüne dek birbirini takip eden devrimci hareketler 19. yüzyılda Petrogard Sovyeti, 1927 ve 1967 Şangay Komünü, 1919 Seattle Genel grevi, 1969 yılında ise Cordoba ayaklanması ile 1960 döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nde kentsel ayaklanmaların yaşandığı örnek olarak gösterilmektedir (Güngör, 2017, 53).

Yapılan temelli faaliyetler 1968 yılında Chicago, Paris, Bangkok, Mexico, Prag Baharı şeklinde adlandırılan faaliyetler aynı anda Madrid ve İspanya mahalle derneklerinin katılımı ile Franco karşıtı faaliyetler sürdürülmüştür. Hamburg'un en yoksul bölgelerinden olan St. Pauli'de 1994 yılında mahallenin açık kalan alanı kentsel dönüşüme yönelik yapılaşması, bir grup sanatçı, mimar ve müzisyenlerce önlemesi ile ortaya çıkan ve buna destek veren mahalle sakinleri ile dayanışmanın kurulması ve bu dayanışmadan ortaya çıkan "mutenalaştırmaya karşı sürekli piknik" sloganı ile bireysel ve mahalli arzuların alana yansıtacağı bir parkın amaçlanması sonucunda "park Fiction" aşaması kentli haklarının ortaya çıkmasında en önemli örnekler arasında yer almıştır. Bu ve buna benzer bir çok eylem faaliyetleri ile kentli kendine ait olanı geri almak ve aktif bir biçimde kullanıma sunularak terk edilen bazı kamusal mekanlara yerleşerek bu mekanların kullanım hakkını ele geçirmiş biçiminde ortaya çıkmıştır. Özellikle bütün herkese açık olan bu işgal alanlarının bir dayanışma yeri olarak yardıma ihtiyacı olanlar, evsizler, göçmenler gibi insanları barındırma yeri olabileceği gibi sanat, kültür aktivitelerinin icra edildiği mahalle meclisi şeklinde de kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu

türdeki işgal hareketleri 2011 yılında Wall Street'te ortaya çıkmış sonrasında Londra ve Amerika Birleşik Devletlerinin farklı kentlerinde özellikle Oakland ile Washington D.C'de ortaya çıkarak hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır. Genel bir şekilde değerlendirilme yapıldığında kentsel toplumsal faaliyetleri, kentleri, kentlilerin ihtiyacına yönelik şekillendirme mücadelesidir. Kentlerde hayatını sürdüren bireyler ile politik erklerin kenti şekillendirme istekleri karşı karşıya geldiğinde, toplumsal ve kentsel hareketlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu türdeki hareketler ülkemizde yakın dönemlerde yaşanan maden işletmesine karşı ayaklanan halkın tepkisi ile çevre kirliliğine karşı duyarlılık olarak yapılan hareketlere kadar günümüzde pek çok örneğe rastlamamız mümkün olmaktadır (Güngör, 2017, 54).

Dünyada hızlı değişimlerin meydana geldiği ve küreselleşmenin yaşandığı günümüzde kentlerde bu değişimlerden etkilenmektedir. Günümüz kentsel muhalefet küresel bir hale gelerek, kapitalist küreselleşmeye karşı geliştirilen sosyal faaliyetlerin bir parçası durumuna gelmektedir.

Bunun sebebi ise günlük yaşamından memnun olmayan şartların belirleyicilerinin ulus ötesindeki aktörler olarak yer alması nedeni ile mücadelelerin küresel ölçekte yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Günümüzde kent yaşamlarında görülen hak ihlalleri ve eşitsizliklere yönelik olarak yapılan çalışmalar, kent yaşantısına ve mücadelelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Genellikle küresel ve ekonomik krizlerin ortaya çıkması sonucunda meydana gelen toplumsal davranışlar medyalar ve sosyal ağlar sayesinde yurdun dört bir etrafına çok çabuk bir şekilde yayılabilmektedir. Bu olaylara örnek olarak, Arap Baharı, isyanının siyaset ve isyanın temsili boyutuna yeni özellikler kazandırmıştır. Diğer bir örnek ise, İngiltere'de baş gösteren kent katılımları kentlerin merkezinde yaşanmaya başlayarak "Wall Street'i İşgal Et" faaliyetleri ile küresel ölçekte etkilemiştir.

Tüm bu toplumsal davranışlara göre, siyasal ve ekonomik sisteme ait söylemlerin temel açıklamaların tartışmalarını sağlayarak kentte yer alan bütün aktörlerin siyasi aşamalara ulaşabilmesi ve kent yaşantısındaki tüm kararları gözden geçirmesi ve söz sahibi olma konularını günde getirmektedir. İsyen ve alanın biçimlenmesinde medyanın çok büyük önemli rolü bulunmaktadır. Günümüzde Genellikle sosyal medya toplumsal ve kentsel toplumların faaliyetleri ve örgütlenmeleri konusunda son derece etkili ve önemli bir araç olarak yer almaktadır. Bu bakımdan "Occupy" faaliyeti kısa süre içerisinde küresel anlamda ilgi uyandıran ve geniş ölçekte etki oluşturan önemli kent hareketleridir. Küresel anlamda önem kazanan toplumsal davranışları ve faaliyetleri yaşandığı kamusal alanlar sembol olarak anılarak, alan bakımından önem kazanmıştır. New York'taki Zuccotti Parkı da toplumsal faaliyetlerin neticesinde küresel bir sembol haline gelerek kamusal alanlarda önemli bir biçimde örnek teşkil etmiştir (Fulya, 2015, 4-10).

Bu kapsamda Almanya, İsviçre ve Hollanda gibi ülkelerde kent ayaklanmaları başlayarak hoşgörü, kamusal yaşam, alternatif bir kültür oluşturmak, şeffaflık gibi amaçlar için yapılan kent hareketleri 1970 ve 1980 yıllarında yaşanan kent mücadelelerine birer örnek teşkil etmektedir. Kent mücadelesi için 1980 yılında Manhattan'da, Lower East Side'in soylulaştırılmasına karşı olarak başlatılan mücadelelerde 1996 Toronto ve Metropolitan grevi veya Atina'da baş gösteren

ayaklanmalar örnek olarak gösterilmektedir. Son dönemlerde yapılan bu hareketler Hong Kong, Seul, Pekin ve buna benzer birçok önemli ülkede sayıları hızlı bir biçimde artan kent hareketlerinin oluşması gündeme gelmiştir (Başarmak, 2021, 35).

Neoliberalizm dönemi siyasal ve politik olarak her şeyin bir meta şeklinde değerlendirildiği alınıp satıldığı piyasa alanını en etkili kararların verildiği alanlar olarak açıklanmaktadır. Bu 1980 yıllarında dünya ekonomilerinde meydana gelen değişimler ve buna bağlı olarak hız kazanmaya başlayan küreselleşme aşaması. Bütün dünya kentlerinde köklü değişimlerin oluşmasını beraberinde getirmişlerdir. Kentlerde tam olarak planlama şeklinin uygulanmaması ile şekillendirilen kentler bu değişimlerden hızlı bir biçimde etkilenmeye başlamıştır. Neoliberalizm finans odaklı olarak kentsel mekanlarda bir sermaye aracı olarak gören düşünce kentsel rantın ön planda tutularak, plansız ve sağlıksız bir kentleşmeye sebep olmuştur. Kentsel rantla için verilen bu kararlar alanların izdüşümleri kentlerin şekillenmesinde önemli unsur olarak yer almakta, kentlilerin verilen bu kararlar kapsamında değişim gösteren kültürel, sosyal ve ekonomik yaşantılar gündelik yaşam pratiklerinin etkisini göz önüne almamıştır. Bireylerin yaşadıkları alanlara ve yaşamlara dair kritik kararların alınması ve insanların bu kararlara dahil edilmediği günümüz döneminde alanlara dair proje, plan, politika gibi unsurlar küreselleşen sermaye tarafınca belirlenmektedir. Bu aşamada siyasi otoritelerin görüş ve politikaları kentlerin yenilenmesinde başat rol üstlenmektedir (Geniş ve Çelik, 2012.5-10).

Son zamanlarda dünyanın pek çok yerinde katılımcı bir yönetim anlayışının ortaya çıkması ve bu anlayışın neticesinde, kentlilerin daha aktif bir şekilde yönetime katılım göstermelerinin sağlandığı örneklerin çoğaldığı görülmektedir. Buna en iyi örnek; Küba’da son dönemlerde halkın yönetime katılımının sağlanması için kurulan “ mahalle atölyeleri” sayesinde katılım seviyesi artırılmıştır. Bu kurulan atölyeler sayesinde, kent ile alakalı konularda halkla birlik olarak sorunlar aşılmış ve halkın yönetime katılımı da sağlanılmıştır.

Bu sistem ile ilkökul öğretmenlerinin yetiştirilmesi, okullara bilgisayar ağlarının kurulması şeklinde birçok sosyal projelere imza atılmıştır. Havana’da yer alan eski merkezin kordon boyunca körfezin daha sağlıklı bir hale getirilmesi, nehrin temizlenmesi gibi 150’yi aşan kentsel projeler devreye sokulmuştur. Yine bu kapsamda Havana’da belediyelerin başkentte yaşayan insanların hayat standartlarının geliştirilmesi ve kültür varlıklarının korunmasında katılımcı bir yurttaş bilincinin oluşturulması konularında ağırlık verilen faaliyetler yürütülmüştür. Kentlerde halkın yönetime bizzat katılım sağlaması ile gereksinimlerine yönelik olarak ihtiyaçların belirlenmesine ve sonrasında o yerler ve mekânlar için tasarımların yapılarak strateji belirlenmesi halinde öncelikle mimarı planlamanın ve yatırımcıları araştıran bireyin bir araya gelerek son verilen kararların 3000 ve 4000 civarında kişiye sunulması halk konseylerinde tartışılmaya açıldığı örnekler yer alan kent hakkı kapsamında uygulanan önemli çalışmalardır. Diğer taraftan Küba’da mahalle mimarisinin yer aldığı açıklanarak, bu mimarların o kent içerisinde bütün yaşayan insanların gereksinimlerine yönelik olarak proje hazırlandığı bilgisi verilmiş, kentlerde toplumsal katılımın önemi belirtilerek çevre konularında daha duyarlı ve bilgili kentlilerin bu aşama içerisinde katılım göstermeleri ile meydana gelebileceği açıklanmıştır (TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2007).

2.4. Kentte Katılımın Sağlanması

Toplumların yerel seviyede katılımının sağlanması ve bunun artırılması demokratik unsurların güçlendirilerek halkın ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda faaliyetlerin gerçekleşmesi sağlanacak ve yerel kaynaklarında daha verimli etkili kullanılması sağlanacaktır. Bu kapsamda, yerel olarak halkın kent yönetimine katılım göstermesi için faaliyet gösteren önemli platformlar yer almakta bunların içinde en önemli olanı ise kent konseyleri ve faaliyetleridir. Halkın kentte katılımlarının sağlanması için kent konseylerinin yapacağı faaliyet ve etkinlikler halkın bilgisini ve birlikteliğinin artmasına katkı sağlayacaktır. Demokrasi içerisinde yer alan halk teşebbüsü, halk vetosu, referandum, temsilcilerin azledilmesi gibi unsurların kullanılması yarı doğrudan demokrasiler için geçerli olmaktadır. Geçmişten günümüze kadar gelişen iletişim, teknoloji, maddi ve beşerî sermaye faaliyetleri, e- devlet uygulamaları gibi uygulamalar halkın her alanda katılım sağlamasına etki etmektedir. Sosyal yaşamın yerini hızlı bir biçimde ekonomik yaşamın alması nedeni ile devletlerin kendi sermayelerini kendi sınırları içerisinde tutmaya çalışmaları ve rekabet etmeleri ile yerel yönetimlerde bu rekabet içerisinde kendilerine yer edinmişlerdir. Bu nedenle yerel olarak bulunan halkın kent yönetiminde etkili katılım sağlayarak eski dönemlerdeki doğrudan demokrasinin geri gelmesine etki edebilmektedirler. Kentlerde halkın katılım sağlaması ile hızlı, dinamik, adaletli, hesap verilebilir ve şeffaflık, harcama kararlarına ortak olan, etkili bir kent yönetiminin oluşmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda halkın ortak noktada buluşarak kent içerisinde yer alan sorunların çözümü için birlikte karar alarak kent yönetiminde daha fazla katılım sağlayabilmektedirler. Kentlilerin kent yönetimine katılım göstermesi için belediyelerin bu alanda yapacakları faaliyetler ve meydana getirecekleri oluşumlar halkın kentte katılımı için önemli yer tutmaktadır (Çetinkaya ve Korlu, 2012, 102-103).

Bütün halk bulunduğu kentin sakinleri olarak yer almaktadır. Yaşadıkları kentin hizmetlerine, kararlarına ve yapılan faaliyetler hakkında bilgi almak ve sunulan yardımlardan faydalanma hakkına sahiptirler. Bu bağlamda kent konseyleri ve belediyeler halkın katılım sağlaması, korunması ve güvenliklerinin sağlanması bakımından çeşitli faaliyetler sürdürmektedirler. Kentte yaşamını sürdüren bu insanlara yönelik olarak yapılan çalışmaları, kamu kurumları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, mesleki kuruluşlar ve uzam kişiler tarafından yapılmaktadır. Bu çerçevede kent yönetimine katılımların sağlanması için kent konseyleri kentli halkın bilincinin geliştirilmesi, sürdürülebilir kalkınma, kent ve kentte yaşamını sürdürme insanların hak ve hukukunun korunması, sosyal yardımlaşma, çevre duyarlılığı, hesap sormak ve hesap vermek, şeffaflık ve hesap verilebilirlik ve kent katılımı gibi alanlarda faaliyet göstererek bu unsurların hayata geçirilmesini sağlar. Belediyeler ise bu alanda katılımın sağlanması için bir takım faaliyetlerde yer alır bu faaliyetler; tasarruf ve verimliliği artırmak, sosyal hizmet ve yardım, eğitim, sağlık, spor, çevre, kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılması, kütüphane, hizmetlerde etkinlik, park gibi gönüllü kişilerinde atılımı ile halka sunarak halkın kentte katılımın artması için çalışmalar yapılmaktadır (Bayraktar, 2021).

Konuyu topladığımızda her kentli birey kent yönetimine ve karar alma sürecine katılım sağladığında yerel demokrasilerin kuvvetli hale gelmesine katkı sağlamakta ve bu prensipler içinde kent konseyleri ile örtüşmektedir. Halkın katılımı ile kent yönetim şekli ele alındığında güven, eşitlik, etkililik, verimlilik, sürdürülebilir kalkınma, sosyal yardımlaşma, ekonomik kalkınma, katılımcı bir demokrasi yönetim şekilleri ile kentsel katılım ve kentsel yönetim için gerekliliği ön saflara çıkmaktadır. Kentte tüm yaşayan insanlar için kent içindeki sorunları ve önceliklerin tespit edilmesi hemde ele geçen fırsatların en güzel şekilde değerlendirilmesi için sorumlu ve duyarlı davranmaları gerekmektedir. Yönetimlerin kent yönetiminde daha başarılı olabilmesi için toplumun tüm fertlerinin aktif bir şekilde katılım göstermesi ve destek vermesi gerekmektedir. Diğer bir açıklama ile yerel yönetimlerin daha güçlü hale gelmesi, halka daha iyi hizmet sunması, sunduğu hizmetlerin daha etkili ve verimli olması açısından kent katılımı büyük önem taşımaktadır. Günümüzde modern bir yerel yönetim ve kentleşme için etkin, verimli ve demokratik bir ortamın oluşması, halkın yönetime katılım göstermesi ve denetlemesi ile mümkün olmaktadır. Katılımcı demokrasilerde, kentli hakkın katılım göstermesi politik faaliyetlerin bir parçası olarak yönetim şeklinin meydana getirilmesi, planlama, karar alma, uygulama gibi süreçlerin her aşamasında kentli halkın katılım göstermesigerekmeaktadır. Yönetimlerin halkın istek, ihtiyaç ve beklentilerini çok iyi dinlemesi ve takip etmesi yaptıkları faaliyetler hakkında halka bilgi sunulması ve bilgiye erişimin sağlanması gibi yönetimleri kapsamaktadır. Bu kapsamda Belediye Kanununun 76. maddesi gereğince öngörülen kent konseyleri meslek kurumları, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, sendike, noter, üniversiteler, siyasi partiler gibi kurumların yöneticileri bir araya gelerek kent katılımının sağlanması ve katılımcı bir yönetim anlayışının ortaya çıkması için önemli roller üstlenmesi gerekmektedir (Çukurçayır, 2021).

3. SONUÇ

Tarihte belli dönemlerde meydana gelen toplumsal bir unsur olarak ele alınan kent için farklı tanımlar yer almaktadır. Geçmişten günümüze kadar kentlerin çok katmanlı olarak yer alması çeşitli dinamiklerin birlikte ayrışmasına neden olması gibi nitelikleri, kentlerin eleştirel bir biçimde değerlendirilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle sürekli biçimde alanları tüketmeye programlı bir kentsel gelişim stratejisi faaliyetlerini sürdürmektedir. Yeni alanların ihtiyaçların çok ötesinde; yeni olana kavramlar ile devamlı bir biçimde üretildiği; buna karşılık olarak yakın zaman içinde süsleyerek üretilen alanların hızlı bir biçimde tüketen hegemonik bir model ile karşı karşıya kalındığının bilinci ile hareket edilmesi gerekmektedir. Ekonomik, sosyal ve siyasi ilişkiler neticesinde yapılan, sürekli bir biçimde dönüşüm gösteren, gelişen kentler günümüzde teknolojinin de gelişim göstermesi ile farklı verilere dayalı bakış açısı ile değerlendirilme yapılmaya başlanılmıştır.

Kentlerin tarihi, çeşitli disiplinler tarafınca kavramsal bir şekilde üretilen tartışmalar kapsamında ele alınarak, kentte yer alan değişimler ve gelişimler farklı eleştiriler ile değerlendirilmiştir. Bu aşamada kentin kültürel ve sosyal yapısından, mekânsal şekline, ekonomisine, kamusal mekanlarına, kentin gündelik yaşamı, kentin tarihi ve ekolojik dokusuna kadar tarihçiler tarafınca çalışılmaya başlanılmıştır. Kentli kentin değişim ve gelişimi aşamasında söz hakkına sahip olarak katılım göstermesi, kentlerin modern, demokratik bir kent olma sürecine girmesine etki

etmektedir. Kentte yaşam sürdüren kentlilerin sahip oldukları hakların ihlal edilmesine yönelik yapılan çalışmalar günümüzde kentlerin birer mücadele alanına dönüşmesine neden olmuştur. Kentlerde barınma hakkı, kamusal mekân, mikro ölçekten makro ölçeğe kadar mücadeleye ev sahipliği yapan kentlerimiz teknoloji ve bilginin artması farkındalıkların meydana gelmesi sebebi ile daha katılımcı ve bilinçli mücadelelerin yapılmasına ev sahipliği yapmaktadır.

Kentte yaşayan insanların kültürel ve sosyal rolleri toplumsal yaşamı yer ve zaman açısından yeniden oluşumunu sağlar. Ayrıca mekân, zaman ve insanların üçlü ilişkisi ile kavramsal bir hale gelen kentsel mücadeleler, kaybeden ve kazananları ile kent tarihinde önemli yer tutmaktadır. Yapılan Mücadelelerin kazanılması, kentin alanlarının şekillenmesinde olumlu bir etken olurken, mücadelenin kaybedilmesi, kentte tahribata, kentteki muhalefette yer alanların eleştirilerine ve eleştiriler neticesinde tepkilere yol açmaktadır.

Kent hakkı kavramları çeşitli görüşlere sahne olan ve farklı biçimlerde tanımlanan bir olgu olsa da bütün görüşlerde ortak nokta “katılım” olarak ortaya çıkmaktadır. Kentle ilgili kararlara ve yönetime katılmak ve bu kararlarda söz sahibi olmak insanların en temel hakları arasında yer almaktadır. Kent için katılım sağlayarak kent hakkı isteğinin kent tarihinde istenilen noktaya gelmesi açısından önemli bir yere sahiptir. Nedeni ise, kent hakkı sadece bireyler bu hakkı ve kentin kendisini benimsediğinde ortaya çıkacak bir hak olgusudur. Dünyada küreselleşmenin artması kentsel mekânlarda yaşayan insanlar arasında ortaya çıkan uçurumların yıkıcı etkisi kentsel mücadelelere neden olmakta ortaya çıkan bu olumsuzluklara karşı toplumsal faaliyetlerin meydana gelmesine zemin oluşturmaktadır.

Küreselleşme, kentsel muhalefetin içeriği ve örgütlenme şekli üzerinde etkili olduğu gözlemlenmekte ortaya çıkan bu etkilerin yansması ise kent hakkı mücadelelerine sahne olmuştur. Çıkarların çatışması olan modern kentlerdeki kent alanları, mücadelelere sahne olurken yapılan bu mücadele ile toplumsal güçler bilerek ya da bilmeyerek, alanın yeniden ortaya çıkmasını sağlayarak kentlerin gelişim sürecine katkı sağlamışlardır. Kentlerin farklılaşan kültürel, sosyal yaşamları, alışkanlıkları ve bu kapsamda kente bakış açıları kentlerin planlamasında önem kazanmıştır. Sosyal, siyasal ve ekonomik aşamalardan bağımsız olarak değerlendirilmeyen planlama süreci ve bu aşamada elde edilen deneyimler ile kentsel muhalefetin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Günümüzde kentler, kentlilerin mücadele ettiği ve sahiplendiği ölçüde demokratik ve modern bir kent olma özelliği kazanmaktadır. Kentler geçmişte kazanılan deneyimler ile ele alınarak, kent için verilen mücadeleler bu bilgi topluluğunda önemli bir alt başlık olarak yer almaktadır. İnsanların kent hakkı mücadelesi, kentin çok katmanlılığı kentte yaşayan insanların kentsel faaliyetlere verdiği tepkiler ve yaklaşımları kapsamında değerlendirme avantajı sağlamaktadır.

Kentler sadece fiziki bir alan olarak görmek yanlış olur. Kültür ve sosyal yapısı ile insanlara sunduğu imkânlar birer yaşamsal alandır. Kentin nüfus açısından ve alan olarak gelişmesi neticesinde meydana gelen sosyal ve kültürel yapıdaki değişimler, kentte yaşamlarını sürdüren insanların iletişim

şekillerinde farklılıklar ortaya çıkarmaktadır. Kenti yaşamak yerine kendi kendine yaşadığında ortaya yabancılaşma ve yalnızlık unsurları çıkararak insanların yalnız kalmaları kaçınılmaz sonuçları olur.

Günümüzde insanların kent yaklaşımında yabancılaşma ve yalnızlaşma kişisel durumlardan kurtulması yönünden önemli çabalar sarf edildiği gözlemlenmektedir. Geleneksel olanı geri getirmek ya da var olan değişime ayak uydurmak için yapılan çabaların yanında aktif bir toplumu amaçlayan uygulamalarda bu alanda başka bir çözüm önerisi olarak yer almaktadır. Rasyonel olarak yer aldığı kadar duygusal olarak da kent ve topluma uyum sağlama, bilinçli olma, ortak kültüre sahip çıkma gibi unsurlar aktif vatandaşlık ile ilişkili olarak kabul edilmekte ve bunların geliştirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Demokrasinin daha istikrarlı olması, sivil hak ve hürriyetlerinin farkında olunması ve sosyal faaliyetlere katılım gösterilmesi gibi çalışmalarını kapsayan bu vatandaşlık türü, genellikle yerel seviyede siyasetin temel olgusu olarak görülmektedir. Kent alanlarının düzenlenmesi için aktif bir şekilde yer alan kentliler, ortak bilinç oluşturma yönünde yerel seviyede alansal pratiklere ihtiyaç duymaktadır.

Türkiye’de son dönemlerde ekonomik ve idari bakımdan yapılan faaliyetlerin hızlı bir biçimde gelişim göstermesi, ancak kentlilerin kentleşme oranının bozuk ya da yavaş olmasına bağlı olarak sorunlar ortaya çıkmaktadır. Kentlerin ikinci planda yer aldığı ve kent alanlarının sadece fiziki bir mekândan ibaret olarak görülmesi kentlerde kentlilik bilincinin ve kentlilik kültürünün gelişmeyeceği gayet açık bir şekilde görülmektedir. Yapılan bu çalışma kentlerin gerçek sahipleri olan kentlilerin kendileri olarak yer alması gerektiğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Devlet ile kentlilerin bir arada olmasının yönetim anlayışında her zaman için önemini korumaktadır. Kentli bir vatandaş olarak insanlar sorumluluklarını ve görevleri yanı sıra kentin ekonomik, fiziki, sosyal yapılanmasında ve gelişiminde hem faaliyet olarak hem de fikir olarak katkıda bulunması gerekmektedir. Bu şekilde hem devletin yükü azalmakta hem de kentlinin kentli olma bilincini artmasında etkin rol oynamaktadır.

Sonuç olarak açık ve net bir şekilde görüldüğü üzere Türkiye’de ve dünyada kentleşme süreçlerinde çok büyük sorunlar yaşanmakta bunların en önemli nedenleri arasında ise hızlı nüfus artışı ve buna bağlı olarak yaşanan göç olgusudur. Ayrıca yerel yönetimlerin kentleşme aşamasının ilk başlangıcından buyana etkili bir şekilde dahil olmayarak yönetim tarafından öngörüler ve 1951- 1973 yılında hazırlanan Nazım İmar Planları ülke içinde yetersiz kalmıştır.

Farklı bir ifade ile ülkemizde kentleşme planlı sistemlere göre değil planlar kentlere göre gelişim göstermekte bu noktada elde edilen sonuçlarda nüfusun %42 gibi oranının plansız ve imarsız bir yapılaşmaya bağlı olarak gecekondularda yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu şekilde bir yapının meydana gelmesi belediyeleri hizmet vermesi gereken en temel alt yapı faaliyetlerinin hayata geçirilme aşamasında sınırla hale gelmesine neden olmaktadır. Bu hal karşısında, kent yönetimlerinin, temel sorumlulukları arasında bulunan kentsel yaşam kalitesini oluşturulması ve artırılması için yaşanabilir kentlerin oluşturulmasına yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Kentlerde yeşil alanların az olması kapsamında ele alındığında kentlerde yaşanabilirlikten söz etmek mümkün olmamaktadır. Bunların en önemli göstergesi yaşamı ana temel olarak kabul eden uzmanlık dallarının, maalesef ki kentlere yönelik alınan kararlarında söz sahibi olarak yer almamaktadırlar. Gelişen ve gelişmiş ülkelerde insan başına düşen yeşil alan oranı 4-5 metrekare iken ülkemizde bu durumun kişi başına en az 10 metrekare olması gerektiği göz önüne alındığında kent yönetimlerinin bu konu hakkında ciddi çalışmalar yapması gerekmektedir.

Bu süreçte var olan yeşil alanların revizyon edilmesi ve yeni yeşil alanların meydana getirilmesi büyük önemlilik arz etmektedir. Yerel yönetimler tarafından yaptırılan nazım imar planlarında çok disiplini ve planlı bir biçimde yaklaşımların yapılması gerekmekte buna yönelik olarak sosyolog, peyzaj mimarları, ekolog, coğrafyacı, biyolog gibi meslek alanında deneyimli uzman kişilerin karar mekanizmasına dahil edilmeleri gerekmektedir. Üzerinde önemli bir şekilde durulması gereken çalışmalardan birisi ise kentlerde yaşam sürdüren halkın bilinç seviyeleridir. Kentlerde hayat standartlarının ve kalitesinin artırılması daha açık bir ifade ile hayat sürdürülebilir kentlerin meydana getirilmesinde ve bu kentlerin yönetiminde ve oluşumunda kentte yaşayan insanlara büyük görevler düşmektedir.

Hayatını sürdürdüğü kentlere uyum sağlamayı başaran, kent hayatında kentliliğin gerektirdiği sorumluluk ve yükümlükleri yerine getiren insan kentli olmayı başaran insan, hayatını devam ettirdiği kentten beklentilerini, gereksinimlerinin farkında olan ve bu farkındalık bilinci ile faaliyete geçerek kent yönetimlerini etkileyen, yeni kent bilincine sahip olan, karar ve yönetim süreçlerine katılım gösteren kentlilik bilincine sahip olan bireylerin kentleri daha kaliteli ve yaşanabilir ideal bir yapıya getirilmesinde önemli role sahiptirler. Fakat kentlilik bilincinin bir üst aşaması olarak yer alan kentsel katılım faaliyete geçme aşamasında örgütlenme kavramı önem kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arapkirliođlu, K. (2007). “Kentli Kimliği ve Kentsel Siyasal Hareketler”, *Yerellik ve Politika*, Ed. A. Mengi, s: 193-210
- Aycan, R. (2020). “Kent Hakkı”, Kent Stratejileri Merkezi, Ankara
- Bilgin, N. (2013). *Tarih ve Kolektif Bellek*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bumin, K. (1998). *Demokrasi Arayışında Kent*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Mengi, A. (2007). *Yerellik ve Politika- Küreselleşme Sürecinde Yerel Demokrasi*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Keleş, R. (2010). *Kentleşme Politikası*, Ankara: İmge Yayıncılık.
- Yener, Z. & Arapkirliođlu, K. (1996). *Avrupa Kentsel Şartı*, Ankara: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayını.
- Akova, S. (2020), “Kent Kimliği Göstergeleri Üzerinden Kentlilik Bilincine Dair Bir Okuma: Yalova Kenti Örnekleme”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(29).
- Demirarslan, D. (2018) “Kentsel ve Kültür Bellek Bağlamında Tarihi Bir Şehir ve Yakın Çevresi: Gelibolu”, *International Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)* , s: 910-932.
- Mutlu, A. & Özaydın, Ö. & İlhan, A. (2011) “Metropol Kent Samsunda Kentlilik Bilinci”, *Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı*.
- Şen, F. (2015) “Kent Hakkının Korunmasında Bir Mücadele Alanı Olarak Alternatif Medya: Taksim Projesi ve Gezi Parkı Örneği”, *Selçuk İletişim Dergisi*, s: 4-10.
- TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, (2007) “Katılımcı Kent Yönetimi”, *Bülten Dergisi*, s: 55-30

Kripto Para ve Kara Para Aklama: Milli Güvenlik Boyutu

İbrahim Halil HURMA*

Bu makaleye atıf için:

Hurma, İ. H. (2022). “Kripto Para ve Kara Para Aklama: Milli Güvenlik Boyutu”, *İstanbul Rumeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), ss. 76-91.

Özet

Dünya genelinde ve ülkemizde hızla gelişen blok zincir teknolojisinin finans alanını kökten bir şekilde etkileyeceği düşünülmektedir. Blok zincir teknolojisinde dağıtık defter teknolojisi kullanılmakta ve böylece güvenilir bir otorite veya merkezi sunucuya ihtiyaç duymadan işlemler gerçekleştirilmektedir.

Sanal para birimleri, ödemelerin daha kolay, daha hızlı ve daha az maliyetli olarak gerçekleştirilmesini sağlamakla beraber geleneksel finansal ürünleri kullanmayanlar için de alternatif oluşturmaktadır. Sanal para birimleri, bu faydalarının yanı sıra yetkili otoriteler tarafından uygun bir şekilde düzenlenmediği takdirde; suçların işlenmesinde bir araç olarak kullanılabilme ve suçluların finansal işlemleri için güvenli bir liman olma riskini de barındırmaktadır. Özellikle; merkezi olmayan yapısı, anonim hesaplar üzerinden hesap açılışının gerçekleştirilebilmesi ve siber saldırılara açık olması gibi etkenler kripto para birimlerini suçlular tarafından aklama suçunda kullanılmak üzere cazip hale getirebilmektedir. Kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadelede önemli bir rol oynayan Financial Action Task Force (FATF) tarafından son yıllarda yapılan çalışmalarda da kripto para birimlerinin taşıdığı riskleri vurgulanmakta ve alana ilişkin uygun düzenlemeler yapılmasını tavsiye etmektedir.

Anahtar Kelimeler

Kripto Para; Kara Para Aklama;
Milli Güvenlik

JEL Kodu

E40, E44

Makale Hakkında

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 30.06.2022

Kabul Tarihi: 04.08.2022

* Yatırım Uzmanı, Hurma Yatırım Ltd. Şti. | ibrahimddm@gmail.com

Cryptocurrency and Money Laundering: The National Security Dimension

Abstract

It is thought that the rapidly developing blockchain technology in the world and in our country will radically affect the financial field. Distributed ledger technology is used in blockchain technology, thus carrying out transactions without the need for a trusted authority or central server.

Virtual currencies make payments easier, faster and less costly, but they are also an alternative for those who do not use traditional financial products. Virtual currencies, in addition to these benefits, are not properly regulated by the competent authorities; it also risks being used as a tool in the commission of crimes and becoming a safe haven for the financial transactions of criminals. In particular; factors such as its decentralized structure, the ability to open accounts through anonymous accounts and the fact that it is open to cyber attacks can make cryptocurrencies attractive to be used by criminals in laundering crimes. The Financial Action Task Force (FATF), which plays an important role in the fight against money laundering and the financing of terrorism, has also highlighted the risks of cryptocurrencies in recent years and recommended appropriate regulations in the field.

Key Words

Cryptocurrency; Money Laundering; National Security

JEL Code

E40, E44

About Article

Research Article

Submitting Date: 30.06.2022

Acceptance Date: 04.08.2022

1. GİRİŞ

Bu çalışmada esas olarak; 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK)'nın ikinci kitabının 282. maddesinde düzenlenen “Suçtan Kaynaklanan Malvarlığı Değerlerini Aklama” suçunun kripto para birimleri kullanılarak işlenip işlenmeyeceği sorusundan yola çıkılmıştır. Bu sorunun çıkış noktasının ise; yeni teknolojilerin gelişmesi ve bunların finans sektöründe yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmasının, “ekonomik suç” niteliğindeki suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama suçu ile etkileşiminin derecesini anlamak ve ceza hukuku bakımından bu etkileşimin bir maliyetinin olup olmadığının ortaya konulması çabası olduğu söylenebilir.

Son yıllarda ismi sıkça anılmaya başlanan “finansal teknolojiler” Avrupa Parlamentosu tarafından, “tüm finansal sektörü, bankacılıktan sigortacılığa; emeklilik fonları, yatırım danışmanlık, ödeme hizmetleri ve pazar altyapısı dahil olmak üzere bütün bileşenlerini içerecek şekilde etkileyen ve yeni teknolojiler aracılığıyla mümkün kılınan ve sağlanan finans” olarak tanımlanmış ve “yeni teknolojiler”in finans sektörüne getirdiği her türlü değişikliği kapsayan çatı bir kavram olarak kullanılması benimsenmiştir. Bu yeni teknolojiler, yapay zekâ, bulut bilişim, dağıtık defter teknolojisi (DLT) olarak sayılmış ve bu teknolojilerin; mobil ödemeler, açık bankacılık, kitle fonlaması, sanal para birimleri ve robo-danışmalık gibi alanlar yarattığına değinilmiştir.

Sanal para birimleri, finansal teknolojiler alanında büyük bir yankı uyandıran dağıtık defter teknolojisi temelinde tasarlanmış olup; kripto para birimleri de sanal para birimi ailesinin içinde yer almaktadır. Kripto para birimlerinden Bitcoinin ilk çıkışı Sanal para birimleri, finansal teknolojiler alanında büyük bir yankı uyandıran dağıtık defter teknolojisi temelinde tasarlanmış olup; kripto para birimleri de sanal para birimi ailesinin içinde yer almaktadır.

Sanal para sektöründe, denetleyici düzenleyici bir otoritenin varlığının olmaması ceza hukuku hükümlerinin ve ceza muhakemesi araçların kullanılmasını imkânsız kılmaktadır. Özellikle kara para aklama suçunun ağırlıklı olarak finansal sistemler kullanılarak işlenmesi ve finansal sistemde yer alan kuruluşların aklama ile mücadelede belli başlı bazı bildirim yükümlülüklerinin bulunması ancak kripto para birimlerinde merkezi bir otoritenin bulunmaması gibi hususlar kripto para birimlerine ilişkin bazı riskleri de gündeme getirmektedir.

2. KRİPTO PARA

2.1. Dijital Para Birimi Kavramı

Dijital para veya dijital para birimi, belli bir para birimine veya para birimi türüne işaret eden bir kavram olmak yerine, geleneksel para, sanal para ve kripto para birimlerinin dijital temsil özelliğini ifade etmek için kullanılan bir çatı kavram olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdaki dijital temsil, bilgisayarlar tarafından işlenebilme özelliğini ifade etmektedir (FATF, 2014:4).

Elektronik para, bir ülkede yasal ödeme aracı olarak tedavül gören itibari paranın elektronik formu için kullanılan bir kavramdır. Avrupa Birliği (AB) Elektronik Para Direktifine (2009/110) göre, elektronik para, karşılığında gösterilen parasal değerden daha az olmayan fonun alınması üzerine ihraç edilen, ihraç edici kuruluş haricinde taahhütte bulunanlar tarafından da ödeme aracı olarak kabul edilen, ihraç edicisine karşı bir taleple temsil edilen ve elektronik olarak saklanan parasal değerdir (ECB, 2018:13).

Sanal para birimi, elektronik para dışındaki diğer dijital paraları ifade etmek için kullanılan bir çatı kavramdır. Kripto para birimi de sanal para birimleri kapsamında ele alınmaktadır. Avrupa Merkez Bankası (European Central Bank, ECB), 2012 yılında yayımladığı “Virtual Currencies Schemes/Sanal Para Birimi Şemaları” başlıklı analizinde sanal para birimini, geliştiricileri tarafından ihraç edilip genellikle onlar tarafından kontrol edilen, belli bir sanal topluluk (virtual community) arasında kullanılan ve kabul edilen, yasal olarak düzenlenmemiş dijital para birimi olarak tanımlamıştır (ECB, 2018:5).

2.2. Bir Dijital Para Olarak Kripto Para

Adını şifreleme birimi olan kriptografiden alan Kripto para birimi kavramı, kendine özgü bazı niteliklere sahip dijital paraları ifade etmek için kullanılmaktadır. Genel olarak sanal para birimleri çatısı altında farklı kategoride ele alınan kripto para birimleri üzerinde, uzlaşmış bir tanım bulunmamaktadır. Buna sebep olarak, kripto para birimi piyasasının gelişimini hâlâ tamamlanmamış olması ve konuyla ilgili hukuksal düzenlemelerin ortaya çıkmamış olması gösterilmektedir (IMF, 2016:7).

Bir grup araştırmacıya göre kripto para birimi, paranın üretilmesinde ve dağıtılmasında kriptografinin kullanıldığı, eşler arası dijital bir takas sistemidir. Başka bir tanıma göre ise, kripto para birimi, kullanıcılarına, güvenilir merkezî bir otorite bulunmaksızın mal ve hizmetler için sanal bir ödeme aracı sağlayan ve standart bir para birimi gibi çalışan sanal para ihraç sistemidir. Kripto paralar, dijital bilgilerin iletilmesine dayanırlar ve kriptografik metotlar kullanarak para hareketlerinin kurallara uygun ve tekil olmalarını sağlarlar (Ryan, 2015:3).

2.3. Kripto Para Birimlerinin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

Kripto para birimlerinin ortaya çıkışı, Bitcoin sisteminin duyurulması ile başlar. Satoshi Nakamoto'nun Bitcoin sistemini açıkladığı makalesini 2008 Ekim ayında, metzdowd.com adlı internet sitesinde kriptografi e-posta grubunda yayımlamıştır. Nakamoto, 3 Ocak 2009 tarihinde sistemi internet üzerinden genel kullanıcı kesimine açmış ve kendisi de ilk Bitcoin madenciliğini gerçekleştirerek, ilk bitcoin'lerin sahibi olmuştur.

Bitcoin'den önce, bu teknolojik yeniliğin ortaya çıkışını hazırlayan önemli bazı gelişmelerinden açıklanması konunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Kripto para birimlerinin ortaya çıkaran gelişmelerin başında, dijital mahremiyet taraftarı bir grup bilişim uzmanının kurduğu Cypherpunk hareketinin ortaya çıkması sayılabilir. Kendilerini anonim (kimliği belirsiz) sistemler kurmaya adanmış bu kriptografi ve bilgisayar uzmanları, mahremiyetin kriptografik teknikler kullanılarak sağlanabileceğini öne sürmüşlerdir. Bitcoin'in kurucusu Satoshi Nakamoto'nun da dâhil olduğu bu grup, güçlü kriptolamanın birçok ekonomik işlemde devletin müdahalesini engelleyeceğini ve sözleşmelerin ifasını kökten değiştireceğini düşünüyorlardı. Bu düşünceler, kriptografik tekniklerin yoğun olarak kullanıldığı dijital para biriminin teorik alt yapısı olarak ilk adım kabul edilmektedir (Eric, 1993).

Kripto para birimi sistemlerinin ortaya çıkması sağlayan en önemli teknik gelişmelerden birisi de hashcash'tir. Bilişim tekniğinde DoS saldırısı olarak bilinen zararlı aktivitelerden korunmak için geliştirilen hashcash, bir matematik probleminin çözümünün iş kanıtı (work-of-proof) olarak sunulması düşüncesine dayanmaktadır. Bitcoin sisteminde para hareketlerinden oluşan blokların, veritabanına (blockchain) eklenmesinde istenen iş kanıtı, temelde hashcash algoritmasıyla aynı mantığa sahiptir (Carl, 2016:21).

2.4. Blok Zincir Teknolojisi

Blok zincir teknolojisi internet ortamında kişiler arasında yüksek güvenli bir şekilde para transferi yapılmasına imkân sağlamaktadır. Bitcoin, blok zincir teknolojisi ile geliştirilen ilk kripto paradır. Blok zincir (blockchain) teknolojisinin çıkış noktası P2P olarak adlandırılan kullanıcıdan kullanıcıya ya da diğer bir ifadeyle uçtan uca transferi sağlayan sistemdir. Blok zincir değer içeren para, kimlik, değerli kâğıtlar gibi verilerin yüksek güvenli ortamlarda depolanması ve yönetilmesi şeklinde geliştirilmiş bir ağ teknolojisidir. Blok zincir, Bitcoin ve benzeri kripto paraların alt yapısını oluştursa da temelinde yatan teknoloji sayesinde farklı servis ve hizmetlere alternatif çözümler üretme noktasında internetten sonra ortaya çıkan en büyük yenilik ve devrim niteliği taşıyan ağ teknolojisi olarak nitelendirilmektedir (Usta ve Doğanekin, 2017:27).

Blok zincir Bitcoin örneği ile finans sektöründeki işlem kaydı yönetiminin yeni bir şekli olarak ilk defa karşımıza çıkmıştır. Blok zincir Bitcoin ile gerçekleştirilen işlemlerin güvenlik seviyesinin yüksek dijital bir imza ile onaylanıp gerçekleştirilebileceğini göstermiş olması açısından önem teşkil etmektedir. Blok zincirini ve dolayısıyla Bitcoin'i tüm dünyadaki parasal akışların takip edilebilir, herkese açık olması ve şeffaflığın ön planda tutulması amacıyla ortaya çıkmış bir teknoloji olarak da ifade edilmesi mümkündür.

3. KARA PARA AKLAMA SİSTEMİ

Kara para; milli muhasebe hesaplarına girmeyen kayıt dışı ekonominin unsurlarından bir tanesidir. Kara para ekonomisini; toplumun genel olarak reddettiği, insanlığın genel ilkelerine aykırı olan uyuşturucu kaçakçılığı, kadın ticareti, silah kaçakçılığı vb. olaylardan meydana gelen ekonomi oluşturmaktadır.

Kara para aklama ve terörizm ile mücadele kapsamında politika geliştirme, uluslararası standartları belirleme ve denetleme amacıyla faaliyet gösteren Mali Eylem Görev Gücü'ne göre kara para aklama; suçtan elde edilen gelirlerin, meşrulaştırılması amacıyla yasa dışı kaynağının gizlenmesi işlemi olarak tanımlanmaktadır (OECD, 2009:11).

3.1. Kara Para Aklamının Tarihi

Kara para aklama kavramının ortaya ne zaman çıktığına dair herhangi bir delil bulunmamakla birlikte bu kavram tarihsel anlamda birkaç şekilde kullanılmıştır. Amerikan tarihçi Sterling Seagrave tarafından 1995 yılında kaleme alınan Lords of the Rim kitabında Seagrave, M.Ö. 3000 yıllarında Çin'de zenginlerin paralarını ya da varlıklarını sakladıkları, yer değiştirdikleri ve Çin dışında harcadıklarını belirtmektedir. Bu durum ayrıca yasa dışı fonların taşınır varlıklara dönüştürülmesi ve sonrasında diğer yasal ekonomilerde harcanmak üzere kaynağından uzaklaştırılmasını da içermektedir. Kara para kavramının o tarihlerde ortaya çıkmadığı fakat yöntemlerinin var olduğu ifade edilebilmektedir.

Kara para kavramının 1920'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Al Capone gibi suç örgütlerinin, uyuşturucu, adam öldürme, fuhuş ve kumar gibi yasa dışı faaliyetlerle kazandıkları çok yüksek miktardaki nakit paranın yasa dışı kaynağını belirsiz hale getirmek için kurdukları çamaşırhaneler ile ortaya çıktığı bilinmektedir. Çamaşırhanelerin kullanılmasının sebebi bu sistemin nakitle çalışıyor olmasıdır. Devletin elde etmiş oldukları bu gelirlere el koymasını engellemek için de perakende satış yapan; bar, içerisine para atılarak yiyecek ve içecek gibi ürünlerin satın alınabildiği makine, otel ve restoran gibi hizmet sektörüne yönelik işletmeler kurmuşlardır. Bu yapmış oldukları yasal gibi gözükten ticaretlerle, yasa dışı elde ettikleri kazançları, yasal yoldan elde ettikleri kazançlarla karıştırarak, yasal ticaretin toplam kazancı olarak göstermekteydiler. Bu tekniği kullanarak yasa dışı kazançları aklamışlardır ve para serbest bir şekilde dolaşarak hukuki yaptırım otoritelerinin dikkatinden uzaklaştırılmıştır.

3.2. Kara Para Aklama Yöntemleri

Suçlular, suçtan elde ettikleri gelirleri finansal sisteme akıtabilmek için çok çeşitli metot ve teknikler geliştirmişlerdir. Bu yöntemler ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Kara para aklama yöntemlerinden en sık olarak kullanılan yöntemler şu şekilde belirtilmektedir:

- **Parçalama (Structuring) Yöntemi:** Yüksek miktardaki kara paranın küçük miktarlara parçalanarak çok sayıda farklı kişinin farklı bankalardaki hesaplarına yatırılması şeklinde yapılmaktadır.
- **Fonların Fiziki Olarak Ülke Dışına Kaçırılması:** Nakit Kaçakçılığı Nakit paranın genellikle kurye tarafından veya yük gemileri ile yasal denetimi az olan ülkelere çıkarılması ile yapılmaktadır (Crime ve Misconduct, 2005:4).
- **Kumarhane ve Gazinolar:** Kumarhaneler, doğası gereği sahip olduğu hız ve müşterilerine çok geniş ölçekte sunduğu finansal hizmetler nedeniyle kara para aklayıcılar için tercih edilmektedir.
- **Şirinler (Smurfing) Yöntemi:** Bu yöntemde suçtan elde edilen gelir, bankaların şüpheli işlem bildirimine takılmamak için bankalar tarafından belirlenen eşik değer altındaki bir meblağda bankalara yatırılmaktadır. Bankalara yatırılan bu para kıyı bankacılığı yapan banka hesaplarına aktarılmaktadır (OECD, 2009:37).
- **Paravan (Kâğıt Üstündeki) ya da Hayali Şirketler:** İlgili ülkenin mevzuatlarına göre ve genel olarak vergilendirmenin az veya hiç olmadığı ülkelerde kurulan fakat herhangi bir üretim veya ticaret faaliyetinde bulunmayan bu şirketler üzerinden fon transferleri sağlanarak kara para aklama işlemi gerçekleştirilmektedir.
- **Alternatif Havale Sistemleri (Hawala vs.):** Hawala, alternatif para transfer sistemi olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel bankacılık sisteminin veya finansal kanalların dışında gerçekleşen para transferi Hindistan'da Western bankacılık uygulamasının öncesinde geliştirilmiş bir yöntemdir. Yer altı bankacılığı olarak da adlandırılan bu sistemde para hareket ettirilmeden yer değiştirmektedir.

3.3. Kara Para Aklama ile Mücadele

Suç, önce kişinin kendisine daha sonra üçüncü şahıslara ve neticede bir bütün olarak topluma maddi ve manevi olarak zarar vermektedir. Kara para aklama, toplumun avukatlık, muhasebecilik, noter gibi güven ilişkilerinin esas teşkil ettiği bazı mesleklere ve emlakçılık, bankacılık ve diğer finansal kuruluşlar gibi ekonomik sektörlerle karşı bir güvensizlik ortamının oluşmasına neden olabilmektedir. Suçtan elde edilen gelirlerin harcanması iş dünyası ve girişimciler arasındaki rekabeti de bozabilmektedir. Kara para aklama, suçlu kişiye faaliyetlerini ekonominin meşru zemininde başlatmasına, devam ettirmesine ve genişletmesine imkân sağlamaktadır (OECD, 2009:12).

Ülkenin kanunlarla tanımlamış olduğu suç kriterleri çerçevesinde suç işleyen bir kişi bu hareketinin öncelikle vergi otoriteleri, polis ve diğer hukuki yaptırım otoriteleri tarafından fark edilmesinin önüne geçmeye çalışmaktadır. Pozitif hukuka göre suç işleyen kişi, suçtan elde ettiği gelirlerini harcamadan önce, vergi denetmenlerinin denetimine takılmadan, gelirin yasal bir yolla elde edildiği görünümü kazandırmaya çalışarak “aklama” ile sisteme aktarma amacı taşımaktadır (OECD, 2009:12). Suçlular; yasa dışı olarak elde ettikleri gelirlerin devlet otoriteleri tarafından tespit edilip, el konulmasının önüne geçmek, bir diğer ifadeyle yasa dışı yollarla elde edilen gelirlerin müsadere edilmesini engellemek, yasa dışı fonları kendilerinden uzaklaştırarak herhangi bir şekilde yargılanmalarının önüne geçmek, fonlardan elde ettiği kazançları vergiden uzaklaştırmak, yasa dışı fonları tekrar yatırım amaçlı ticarete kullanmak ve aklanan fonları kullanarak bir iş kurmak ve bu işin de meşru olduğunu göstermek amacıyla kara para aklamaya ihtiyaç duyarlar (Australian, 2008:2).

Olağan dışı gerçekleşen işlemlerin tespiti, suçluların kimliğini ve yasa dışı faaliyetlerini belirlemeye yardımcı olabilmektedir ve bu bilgilerin kanun uygulayıcı otoritelerle paylaşılması suç araştırmalarının başlamasına imkân sağlamaktadır. Olağan dışı işlemlerin tespiti, para akışının ve otomobil, yat, gayrimenkul ve banka hesabı şeklinde aklanmış suç gelirlerinin hedefine ilişkin içyüzünü gösterebilmektedir. Ayrıca suç araştırması sırasında hukuki olarak bu varlıklara el konulabilmesine de olanak sağlamaktadır (Australian, 2008:12).

3.4. Kara Para Aklama Sisteminde Kripto Paranın Yeri

Uzun yıllar boyunca suçluların farklı ekonomi alanlarındaki kullanımlarından elde ettikleri yasa dışı gelirlerini meşrulaştırmak veya aklamak için yollar bulmaya çalıştıkları açıktır. Günümüzde dijital para aklama kripto paraların sahip olduğu özellik olan anonim özelliğini kullanarak başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir.

Kara para aklama belirli bir gizlilik hedefi için gelirin asıl kaynağının gizlendiği finansal işlem ve diğer faaliyetler olarak tanımlanabilmektedir. Dünya pratiğine bakıldığında tarihte en büyük kara para aklama örneğinin Liberty Reserve olduğu bilinmektedir. Amerika Birleşik Devletleri Adalet Bakanlığı 2013 yılının mayıs ayında yedi yönetici ve çalışanının bulunduğu Liberty Reserve şirketine (elektronik işlemlerinin Kosta Rika’da yapıldığı) karşı suçlamalarda bulunmuştur. Liberty Reserve şirketi 6 milyon ABD dolarından fazla miktarda yasa dışı gelirin para transferi hizmetleri ve kara para aklama şeklinde kayıt dışı ticari faaliyetlerde bulunması sebebiyle suçlanmıştır. Bu sistem ABD’deki 200 bin kullanıcı da dâhil olmak üzere tüm dünyada milyonlarca kullanıcıyı da içeren devasa boyutlarda faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Sisteme göre yaklaşık olarak neredeyse hepsinin yasa dışı olduğu belirlenen 55 milyon işlem gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Sistem içerisinde Liberty Dollars adında işlem parasının başlangıç ve bitiş noktalarında fiyat para birimine dönüştürülerek saklanan kendi kripto paraları da yer almaktaydı.

4. KRİPTO PARA VE MİLLİ GÜVENLİK BOYUTU

4.1. Milli Güvenlik Kavramı

Güvenlik insanlık tarihi kadar eski bir kavram olmakla birlikte uluslararası ilişkilerin esas konularından birini teşkil etmektedir. Bireyin var olması ile başlayıp dünyadaki varlığını devam ettirebilmesi için alması gerekli olan tedbirler olarak tanımlanan güvenlik kavramının diğer taraftan kişi, koşul ve zamana göre değişiklik ve esneklik gösterebilme özelliklerine de sahip olduğu ifade edilebilmektedir.

Devletlerin güvenlik kavramlarını yeniden gözden geçirmesi gerekliliğinin İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıktığı söylenebilir. Güvenlik kavramının uluslararası arenada yaşanan ve yaşanmakta olan değişim ve gelişmeler neticesinde etkilendiğini ve önceleri askeri bir unsur olarak değerlendirilen bu kavramın günün şartlarının gerektirdiği konulara evrilerek sosyal, çevresel, kültürel, siber, siyasi ve ekonomi gibi çok yönlü olarak ele alındığı ifade edilebilmektedir.

Milli sınır güvenliği, ulusal huzurun sağlanması ve olağan dışı durumlarda acil durum yönetimi ile güvenliğin tahsisi için gerekli tedbirlerin alınması kısıtlı bir anlam olarak değerlendirilirken, sosyal hayatı ilgilendiren hemen hemen her şeyin milli güvenlik hususu içerisinde ele alınması kapsamlı anlam olarak değerlendirilmektedir. Tüm uluslar için vazgeçilmez bir kavram olan milli güvenlik kavramının hukuki, siyasi, kültürel ve ekonomik yönlere sahip olduğu dikkat çekmektedir. İkinci Dünya Savaşı milli güvenlik kavramının şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. İkinci Dünya Savaşı'na kadar daha çok siyasal ve psikolojik açıdan ele alınan milli güvenlik kavramının askeri anlamda ele alınamayacak konuların savaş sonrası teknolojik gelişmelerinde etkisi ile sosyal, kültürel, ekonomi gibi diğer boyutlarıyla çok yönlü olarak değerlendirilmesi gerçeğini ortaya koyduğu ifade etmek mümkündür.

İç güvenlik ve dış güvenlik olmak üzere birbirleriyle yakından ilişkili iki farklı cephesi bulunan milli güvenlik kavramının temelde devletin varlığını tehdit eden unsurların ortadan kaldırılmasına yönelik gerçekleştirilen faaliyetleri kapsadığı söylenebilmektedir. Her ne kadar yabancı devletlerin tehdit ve saldırılarına karşı milli güç unsurları ile karşı koyma devletin bağımsızlığı açısından büyük önem teşkil etse de devletin yapısına içeriden gerçekleştirilecek herhangi bir müdahalenin veya tehdit unsurunun kültürel milli güç unsuru ile bertaraf edilmesinin de öneminin devletin bağımsızlığı açısından önem teşkil ettiğini söylemek mümkündür.

4.2. Ulusal Güvenlik

Bir devletin ulusal çıkarlarının iç ve dış tehditlere karşı önlemler geliştirilmesi suretiyle korunması ulusal güvenlik olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2007).

İlk zamanlarda sadece savaş dönemlerinde devletin emniyetinin sağlanması olarak bir anlam taşıyan ulusal güvenlik kavramının sonraları barış dönemlerinde de bir anlam kazanarak politika oluşturulması şeklinde nitelendirilmesi mümkün olmaktadır. Ulusal güvenlik kavramı, bir ülkenin çıkarları doğrultusunda içsel veya dışsal gerçekleşebilecek her türlü tehdide karşı devletin ve toplumunun düzenini koruması olarak tanımlanabilmektedir (Özçoban, 2014:24).

Ulusal Güvenlik kavramının 18 Ekim 1947 tarihinde dönemin ABD Başkanı Henry S. Truman başkanlığında kongre tarafından yayınlanan Ulusal Güvenlik Yasası (National Security Act) ile yaygınlık kazandığı belirtilmektedir. Siyasi bir kavram olarak ortaya çıkan ulusal güvenlik kavramı ile devletlerin güvenlik politikalarını belirlemeye başladığı ifade edilmektedir. Ulusal çıkarlar ve tehditlerin ulusal güvenliğin temelini oluşturan iki önemli unsur olduğu belirtilmektedir (Birdişi, 2011:151).

İnsan doğasına önem veren ve realizm ve idealizme göre daha yaygın bir konuma sahip olan liberalizmin güvenlik kavramına yaklaşımının politik ve ekonomik çıkarların korunması prensibine dayandığı belirtilmektedir.

Güvenlik politikalarına eleştirel düzeyde yaklaşım sergileyen Marksizm'de ise güvenlik politikasının devletin varlığını devam ettirebilmesi için kullandığı bir araç olarak nitelendirildiği ifade edilmektedir (Birdişi, 2011:163).

4.3. Ekonomi Güvenliği

Ekonomi güvenliği, sürekli değişen ekonomik çevreden ve ekonominin iç ve dış tehditlerinden etkilenen karmaşık bir sosyo-ekonomik kategori olarak tanımlanmaktadır. Ekonomi güvenliğinin devletin ulusal güvenliğinin temelini oluşturduğu ifade edilmektedir. Ulusal güvenliğin sağlanmasının ekonomi temsilcilerinin yakın iş birliği ile devletin birincil sorumluluğu altında olduğu belirtilmektedir. Ulusal güvenliğin devletin siyasi, hukuki ve ekonomi kurumlarının ulusal ekonomik gelenek ve değerlerinin kilit varlıklarını korumak için konuyla ilgili yeteneklerinin bir yansıması olduğu ifade edilmektedir. Bu nedenle ekonomi güvenliğinin gelişiminin ulusal güvenlik devletin oluşumu bağlamında görülmesi gerektiği belirtilmektedir. Devlet için ulusal ekonomiyi tehdit eden iç veya dış bir tehdidin olmaması durumunda mutlak bir ekonomi güvenliğinden söz edilemeyeceği de ifade edilmektedir. Ülkenin ekonomi güvenliğinin ana faktörlerinin coğrafi konum, doğal kaynaklar, tarımsal potansiyel, sosyo-demografik gelişim derecesi ve kamu yönetiminin kalitesi olduğu belirtilmektedir. Ayrıca internet teknolojilerinin ekonomi üzerindeki etkilerinin ve bu faktörün ekonomi güvenliğinin yeni faktörlerinden olduğunun ve göz ardı edilmemesi gerektiğinin belirtildiği ifade edilmektedir. Artık e-ticaret ve e-iş teknolojileri üzerinde ağ ekonomisi kavramının ortaya çıktığı belirtilmektedir. Bu kavramın devletlerin ekonomi güvenliğinin geliştirilmesi kapsamında göz önünde bulundurulması gerektiği de vurgulanmaktadır (Grigoreva, 2015:267).

Ekonomi güvenliği kavramının bireylerin yaşam kalitesinden devletin varlığına kadar geniş bir yelpazedeki konu gruplarıyla ilişkilendirildiği ifade edilmektedir. Referans nesnesi, sorunlar, hassasiyetler, tehdidin öngörülmesi, eylemler, toplumsal sistemlerin güvenliğinin yapısal unsurları ve güvenli bir referans nesnesinin vasıfları ekonomi güvenliğinin konuları ve bağlamları olarak sıralanabilmektedir (Krakov, 2008:140). Devletlerin karşı devletleri ve politikalarını etkilemek amacıyla kullanabileceği araçlar ekonomik araç olarak değerlendirilmektedir. Ekonomi güvenliğinin ekonomi araçlarını kullanan diğer devletlerin idaresinden bağımsız olmak anlamına geldiği ifade edilmektedir. Devlet güvenliğini oluşturan bir unsur olarak günümüz siyasi hayatın içinde sıklıkla kullanılan bir kavram olan ekonomi güvenliği devlet kurumları tarafından toplumsal refahın ve iyileşen yaşam kalitesinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Krakov, 2008:142).

Bir ülkenin enerji ve hammadde kaynaklarının arz ve güvenlikleri ile ilgili konuların ekonomi güvenliği kapsamı içerisinde değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda enerji güvenliği ekonomi güvenliğinin kritik bir faktörü olarak değerlendirilmektedir. Petrol ve doğalgaz gibi olmazsa olmaz enerji kaynaklarının elde edilmesi hususu, ekonomi güvenliğini günümüzde de en çok etkileyen ve savaşlara sebebiyet verebilecek faktörler arasında yer almaktadır (Turgutoğlu, 2017:118). ABD, enerji kavramının ülkesi açısından ekonomik refahın temel unsurlarından olduğunu belirtmektedir. Enerji arzı ve talebinin ülkenin ulusal güvenlik açısından ve ekonomik çıktılar bağlamında giderek hayati bir rol oynadığını ifade etmektedir. Bir ulusu korumak ve ulusal güvenliği sağlamak için yeterli enerji kaynaklarına sahip olunmasının sağlanmasının gerekliliği ve muasır medeniyetlere güç verecek yeterli enerji olmadan güvenlikten söz etmenin mümkün olamayacağı belirtilmektedir (Ronis, 2011:64).

4.4. Kripto Para ve Ekonomi Güvenliği

Yeni bir elektronik ödeme kolaylığı olarak ortaya çıkan kripto paraların özellikle kontrol mekanizmaları ile ilgili bir dizi tartışmalara neden olduğunu ifade etmek mümkündür.

Kripto para birimlerinin durumunu tanımlayacak ve işlemler için yasal çerçeveyi uyumlu hale getirecek küresel düzeyde tek bir düzenleme, ulus üstü bir sözleşme veya çok taraflı bir anlaşmanın bulunmadığı ifade edilmektedir. Bu nedenle kripto para birimlerinin yasal durumunun devletten devlete farklılık gösterdiği belirtilmektedir. Birinci bölümde detaylı olarak anlatıldığı gibi bazı ülkeler bu alanı düzenleme yoluna gitmiş, kullanımı ve ticaretine izin vermiş, bazıları ise bu alanı düzenlemiş veya önemli ölçüde kısıtlamış veya açıkça yasaklamıştır. Kripto paraların dezavantajlarının bir taraftan siyasi ve ekonomik güç merkezlerinden bağımsızlık sağlayarak fayda sağladığı ifade edilirken, diğer taraftan spekülasyonlar ve yasa dışı suç faaliyetleri için cazip bir araca dönüştüğü ifade edilmektedir. Kripto para birimleri ile gerçekleştirilen işlemlerin resmi bankacılık sistemlerinden bağımsız olması vergi sistemi ile takip edilmesini neredeyse imkânsız kıldığı ve anonimlik özelliğinin kara para aklama aracı için kripto paraları mümkün hale getirdiği belirtilmektedir (Jović ve Kunjadic, 2018).

Doğrudan formların ekonomik güvenlik ve toplum güvenliği üzerinde etkisi olduğu belirtilmektedir. Kara para aklama, yasa dışı para transferi veya yasa dışı finansal bankacılık faaliyetleri ekonomi güvenliğini tehdit ettiği belirtilmektedir. Kamu güvenliğine yönelik tehditlerin uyuşturucu kaçakçılığı, dolandırıcılık suçu faaliyetleri, para hırsızlığı ve yasa dışı e-ticaret şeklinde organize suç faaliyetleri olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Tehditlerin ulusal güvenlik üzerindeki dolaylı etkisinin ulusal güvenliğin hem ekonomi hem de kamusal temel unsurlarından türetildiği belirtilmektedir. Ulusal güvenliğe yönelik dolaylı tehdit unsurları şu şekilde ifade edilmektedir; rekabet gücü, şeffaf bir yasama süreci, sosyal güvenlik, devlete güven, terör finansmanı ve hibrit tehditler ve kritik alt yapı nesnelere yönelik tehditler (Limba vd., 2020:58).

4.5. Milli Güvenlik ve Kripto Para

Ekonomi sisteminin gelişmelere açık, dinamik bir yapıya sahip olduğu ve yeni teknolojik fırsatların kullanımını içerdiği ifade edilmektedir. Ekonomi sisteminin bu yönünün yakın ilişkide olduğu milli güvenlik önlemlerinin sürekli kendini yenileyerek gelişmelere ayak uydurmak zorunda olmasına neden olduğu belirtilmektedir. Kripto paraların ortaya çıkışının küresel boyutta aktif bir şekilde tartışılmakta olduğu ve bunun en yaygın bilinen örneğinin de daha önceki bölümlerde de anlatıldığı üzere şüphesiz Bitcoin olduğu ifade edilmektedir. Bitcoin'in yaygınlığı ve bilinirliğinin dünya üzerindeki birçok ülkeye yayıldığı ve avro ve dolar gibi milli para birimleri ile de yarıştığı belirtilmektedir. Bitcoin'in herhangi bir fiziksel varlıklarla desteklenmediği ve herhangi bir dünya para birimine de bağlı olmadığı ifade edilmektedir. Arz ve talep dengesi ile değerinin belirlendiği ve bu durumun da fiyat dalgalanmasına neden olduğu belirtilmektedir. Tüm Bitcoin işlemlerinin kayıtlarının gerçek katılımcıların bilgilerinin ifşa edilmeden halka açık tutulduğu ifade edilmektedir. Bu özelliğin bu yenilikçi ödeme sisteminin suç faaliyetlerinde kullanılmasını kolaylaştıran bir araca dönüştürdüğü belirtilmektedir. Bitcoin'in döviz kurunun istikrarsız olduğu da ifade edilmektedir. İnternetin dünya genelindeki yaygınlığı ve kullanımına rağmen kripto para biriminin yasal olarak güvenli olmadığı belirtilmekte olup sadece hukukçular ve ekonomistler tarafından değil her şeyden önce yazılım mühendisleri tarafından da ayrıntılı bir şekilde ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Elektronik para ile kripto para arasındaki ayrımı elektronik paranın sahip olduğu birtakım temel özellikleri bakımından yapmanın önemli olduğu vurgulanmaktadır. Geleneksel para biriminin elektronik transferi için yasal mübadele aracı olarak kullanılan elektronik para depolanabilmektedir. Bu bağlamda en büyük önem şudur ki yasa dışı eylemlerin uygulanmasına izin veren kripto paraların herhangi bir denetim mekanizmasının kontrolünde gerçekleşmeyen yetkisiz transferinin yasal çerçevenin dışında olduğu belirtilmektedir. Elektronik paranın ekonomik açıdan en önemli özelliğinin ise değerini koruması olarak ifade edilmektedir. Yukarıda bahsedilen kripto paranın sahip olduğu bu özelliklerin milli güvenliğe bir tehdit oluşturduğu belirtilmektedir. Kripto paraların doğrudan veya dolaylı olasılık yaratan bir dizi koşul ve faktörlerinin kendi varlıklarını korumaları ve sürdürülebilir gelişimlerini sağlamak için bireylerin toplumun ve devletin objektif olarak önemli ihtiyaçlarına zarar verdiği ifade edilmektedir. Sanal para birimlerinde gerçekleştirilen işlemlerin riski ile ilgili benzer bir görüşün Avrupa Birliği tarafından yayınlanan bir uyarı ile ortaya konulduğu da belirtilmektedir. Bu

uyarıya göre sanal paraların yasal düzenlemeden yoksun oldukları ve bu nedenle tüketicilerin devlet tarafından korumasının mümkün olmadığı ve para kaybetme riskinin yüksek olduğu ifade edilmektedir. Avrupa Birliği Kara Para Aklama Önleme Direktifine (Anti Money Laundering Directive-AMLD) göre ise sanal para birimlerinin yasal kullanım seçeneklerine sahip olmalarının yanı sıra cirosunun, finansal sistemler için yasal riskler içerdiği de belirtilmektedir.

Yasal kripto para işlemlerinin işlem maliyetlerini azaltarak ödemelerin verimliliğini artırma potansiyeline sahip olduğu belirtilmektedir. Bitcoin'in mevcut çevrimiçi ödeme sistemlerinin geliştirilmesine katkı sağlayacak bir özellik olan borsa alım satım işlem ücretleri olmadan küresel para birimi olarak işlev görebileceği de ifade edilmektedir. Bununla birlikte Bitcoin gibi kripto paraların yatırım aracı olarak kullanıldığı durumlarında mevcut olduğu belirtilmektedir. Fakat Bitcoin'in ve türevlerinin milli güvenlik için en büyük risk sergilediğine dikkat çekilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Özellikle Bitcoin sisteminin ağ katılımcılarını tam anonimlikle karakterize etmesinin aşırıcılık ve terörün finansmanı ile ilişkili yasa dışı faaliyetlerin gelişimine bir temel oluşturduğu belirtilmektedir. Ayrıca sanal para birimlerinin sahip olduğu potansiyel güvenlik açığının yasa dışı operasyonlarda sıklıkla kullanıldığı kara para aklama ile mücadelede görev yapan finans uzmanları tarafından işaret edildiği ifade edilmektedir. Bunun nedeni olarak da sanal para birimlerinin geleneksel nakitsiz ödeme yöntemleri ile karşılaştırıldığında sanal para birimi altyapısının müşterilerle doğrudan etkileşimin olmadığı durumlarda anonim finansmana izin verdiği sahip olduğu yüksek derecede anonimlik olduğu belirtilmektedir. Kripto para işlemlerinin finansman kaynağının tanımlamasının düzgün olarak yapılmadığı kripto para borsaları üzerinden yürütüldüğü ifade edilmektedir. Bu durumun sistemin şüpheli işlem gerçekleştirenlerin izini sürebilecek bir yazılımın kullanamamasından dolayı ciddi sorunlara neden olabileceği de belirtilmektedir. Diğer bir sorunun ise kripto para birimi içeren hizmetlerin çok yaygın bir coğrafyaya dağılması olduğu ifade edilmektedir. Bu yüzden kripto para birimlerinin dünyanın farklı coğrafyalarında farklı yargı sistemlerine maruz kalan karmaşık altyapı operasyonları sistemi içinde faaliyet gösterdiği belirtilmektedir. Bu nedenle denetleme ve yürütme yetkilerinin yanı sıra kara paranın aklanmasına karşı mücadele sistemine uymak için getirilecek birtakım sorumlukların oluşturulmasının çok zor olduğu vurgulanmaktadır. Birçok devletin dünyanın herhangi bir yerindeki terörist organizasyonları kendi çıkarları doğrultusunda gizlice desteklediğinin bilindiği ifade edilmektedir. Bu kapsamda Bitcoin ve türevleri olarak geliştirilen kripto paraların işlemler üzerindeki kontrol mekanizması eksikliği göz önüne alındığında terörü finanse eden kuruluşlar ile arasında gerçekleşen anonim işlemlerin riskinin son derece yüksek olduğu ve milli güvenliğe tehdit oluşturabilecek bir unsur olduğu düşünülmektedir (Vovchenko vd., 2017:39).

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Kripto anarşist felsefenin ürünü olarak hükümetlerden ve merkez bankalarından bağımsız bir şekilde resmi otoriteyi yok sayarak, dağıtık ağ üzerinden işlemlerini gerçekleştirmek amacıyla geliştirilen kripto paraların doğası gereği sahip olduğu teknolojik avantajlar, terörün finansmanında potansiyel bir araç olarak kullanılmakta, kara para aklama sistemleri için işlevsellik oluşturmakta ve bu durum ciddi bir milli güvenlik sorunu oluşturmaktadır.

Kripto para, işlemlerini gerçekleştirebilmek için teknolojinin dolayısıyla internetin gücünü kullanmaktadır. İnternet, P2P ve açık kaynak kodlu yazılımlar gibi bilgi teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler Bitcoin ve benzeri kripto paraların ortaya çıkmasını, yaygınlaşmasını ve kullanımının artmasını sağlamaktadır. Kripto paraların doğası gereği sahip olduğu kaynağının ve hedefinin anonimlik özelliği, yani ortada sahibi belli olmayan sanal dijital bir cüzdanın varlığı, fidye taleplerinde, kara para aklama işlemlerinde, dolandırıcılık, vergi kaçırma, siber saldırılar, uyuşturucu kaçakçılığı ve terörün finansmanı gibi yasa dışı faaliyetlerde rahat kullanımı suç teşkil ederek ve suça teşvik etmektedir.

Kripto paralar işlemlerini gerçekleştirebilmek için teknolojinin dolayısıyla internetin gücünü kullanmaktadır. Kripto paraların kökeninin aslında 1992 yılında Timothy May tarafından bir manifesto olarak yayınlanan kripto anarşiye dayandırıldığı ifade edilmektedir. Kripto anarşinin temel felsefesi şifreleme yöntemi ile iletişimin otonom bir şekilde bireyler arasında gerçekleşmesi ve devletin müdahalesini ortadan kaldırması esasına dayanmaktadır. Baskı teknolojilerinin icadı nasıl ki orta çağ loncalarının gücünü azaltıp değiştirdiyse, kriptolojik veya diğer bir ifadeyle şifreleme yöntemlerinin de şirketlerin, kurumların doğasını ve devletlerin ekonomik işlemlere müdahalesini değiştireceği görüşü savunulmaktadır. Teknolojinin de gelişmesi ile kripto anarşinin yeni sözcüklere ve resimlere de aktarılmasının likit bir piyasa oluşturacağı görüşü hakimdir. Küçük bir icat olarak görülen dikenli telin icadının batıdaki büyük çiftliklerin çitlerinin kaldırması ve böylelikle yer ve mülkiyet haklarını sonsuza kadar değiştirmesi gibi, matematiğin gizli bir dalı olan ve önemsiz bir keşfi olarak görülen şifrelemenin de fikri mülkiyetin etrafındaki dikenli teli kesen bir makas olacağı ifade edilmiştir.

Bu bilgilerden yola çıkarak kripto paraların aslında ortaya çıkışının tesadüf olmadığı, doğuracağı sonucun da milli güvenliğe bir tehdit oluşturduğu ulus devlet yapısına zarar verdiği ve yakın bir gelecekte olmasa da belki bir nesil veya iki nesil sonra ortaya çıkma ihtimali olan ulus devlet yapısının ortadan kaldırılması için toplumun dönüştürülmesi şeklinde ortamı hazırladığıdır. Toprak parçası, halk ve egemenlik kavramları klasik devlet anlayışının zeminini teşkil eden unsurlardır. Meşrutiyet, şiddet araçlarının denetimi, anayasallık, iktidar, kamu bürokrasisi ve vergilendirme kavramlarının da eklenmesiyle ulus devletin unsurları ortaya çıkmaktadır.346 Bitcoin kripto para örneğinde, benzer etkileşim içerisinde yaşayan ve geliştiricileri tarafından ortaya konulan belli kuralları kabul etmiş insanların, devlet olmaya çalıştığı görülmektedir. Diğer taraftan kripto paranın sahip olduğu 915 milyar ABD dolarını aşkın bugünkü piyasa değerinin dünyadaki birçok ülkenin ekonomisinden büyük

olmasının ileride bu ülkelerin egemenlikleri konusunda çok hayati bir sonuç doğurabileceği ihtimalinin de göz ardı edilmemesi gerektiği de düşünülmektedir. Önce bilgisayar ağlarının; internetin ve sonrasında kişisel bilgisayarların, akıllı telefonların bilinçli olarak veya olmayarak hayatımızda önemli bir yer teşkil etmesi aslında milli güvenliğin tahrip edilerek devletin saf dışı bırakılmasıyla, verdiğimiz veya gönderdiğimiz verinin kaynağının bizi yönetmeye çalıştığının belirtileri şeklinde yorumlamak mümkündür.

KAYNAKLAR

- Australian Government Australian Transaction Reports and Analysis Center (2008), “*Introduction to Money Laundering*”.
- Crime and Misconduct Commission (2005), “*Background Intelligence Brief, Money Laundering*”.
- European Central Bank (ECB), Virtual Currency Schemes – A Further Analysis (2015), <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf> (Erişim Tarihi: 25.05.2022)
- European Central Bank (ECB), Virtual Currency Schemes (2012), <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf> (Erişim Tarihi: 25.05.2022)
- European Parliament (2017), “*Offshore Activities and Money Laundering: Recent Findings and Challenges*”, Brussels.
- FATF (2017), “*International Standards On Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation–The FATF Recommendations*”.
- Financial Action Task Force (FATF) (2014), “*Virtual Currencies-Key Definitions and Potential AML/CFT Risks*”.
- Zoran, J. & Goran, K. (2018). “*Economic, Security and Information Aspects of the Application of Cryptocurrency and Their Impact on the South East European Countries*”.
- Limba T. (2020). “Cryptocurrency and National Security: Peculiarities of Interaction, Transformations”, *Business & Economics*, 19(50), s. 43-44.
- OECD (2009). “*Money Laundering Awareness Handbook for Tax Examiners and Tax Auditors*”
- Özçoban C. (2014). “21. Yüzyılda Ulusal Güvenliğin Sağlanması ve Siber İstihbaratın Rolü”, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Ronis S. R. (2011). “Economic Security Neglected Dimension of National Security?”, *Center for Strategic Conferencing Institute for National Strategic Studies by National Defense*, University Press Washington.
- Turgutoğlu K. (2017). “Güvenlik Perspektifinden Ekonomiye Bakış: Ekonomik Güvenliğin Ulus Devlete Etkilerinin Analizi”, *Uludağ Journal of Economy and Society / B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36: 1.
- Usta A. & Doğantekin S. (2017). “*Finans ve Teknolojinin Yeni Birlikteliği*”, Der. Zeynep Hale Akman, *Blockchain 101*, İstanbul.
- Üstün O. (2008). “Kara Para Aklama ve Terörün Finansmanı ile Mücadelede Uluslararası Girişimler ve Araçlara Toplu Bakış”, *Bankacılar Dergisi*, 65.
- Yılmaz S. (2007). *21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*, İstanbul: Milenyum Yayınları.